Draaiboek Drugbeleid Op School

Handleiding voor de coach

Colofon

Auteur
Ilse Bernaert, stafmedewerker onderwijs / preventie, VAD

Redactie
Joke Claessens, CGGZ Brussel, deelwerking Primavera, preventiewerking
Elke Fontaine, CGG Eclips, deelwerking CAT Preventiehuis, Gent
Ilse Lemahieu, GGZ Waas en Dender, deelwerking Delta, Sint-Niklaas
Daniël Sikora, CAD Limburg, Genk
Nele Van Nevel, Middelpunt, CGG Preventie alcohol & drugs West-Vlaanderen

Met dank aan
Peter Aertsen, CGG De Pont, Mechelen
Kristien De Groof, Middelpunt, CGG Preventie alcohol & drugs West-Vlaanderen
Roos De Venter, Middelpunt, CGG Preventie alcohol & drugs West-Vlaanderen
Lies D'hont, Stedelijke Preventiedienst Brugge
Ellen Gibney, CAD Limburg, Genk
Rudy Goossens, CGG Eclips, deelwerking CAT Infopunt, Gent
Véronique Ingels, GGZ Waas en Dender, deelwerking Delta, Sint-Niklaas
Kitty Messiaen, CGGZ Brussel, deelwerking Primavera, preventiewerking
Goedele Slots, CGGZ Brussel, deelwerking Primavera, preventiewerking
Marjet Vanderstraeten, CAD Limburg, Genk

Ontwerp kaft
www.epo.be

Druk kaft
Sint-Joris, Merendree

Verantwoordelijke uitgever
F. Matthys, Vanderlindenstraat 15, 1030 Brussel
wettelijk depotnummer: D/2013/6030/6

de druglijn
078 15 10 20
www.druglijn.be

Met steun van de Vlaamse overheid

VAD, Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen vzw
Vanderlindenstraat 15, 1030 Brussel
T 02 423 03 33 | F 02 423 03 34 | vad@vad.be | www.vad.be

INLEIDING

Historiek

Druggebruik op school is een thema dat volop in de belangstelling staat. Jongeren grijpen gemakkelijker naar genotmiddelen, en dit heeft te maken met een maatschappelijke trend. We kunnen de huidige samenleving immers definiëren als een '*drug taking society*' waarin bijna iedereen wel eens drugs gebruikt. Hierbij denken we niet alleen aan cannabis of andere illegale drugs maar aan het hele gamma van legale genotmiddelen zoals tabak en alcohol. Ook het onderwijs ontsnapt niet aan dit fenomeen.

Begin jaren negentig werden de eerste wijzigingen in het druggebruikpatroon zichtbaar. Een vermoeden van stijgend gebruik bij jongeren, gekoppeld aan een grotere zichtbaarheid en meer media-aandacht resulteerde in een stijgende aandacht van de school voor drugproblemen. Preventiewerkers werden overstelpt met crisisvragen van diverse scholen: scholen werden met druggebruik geconfronteerd en wisten niet hoe ze op de nieuwe problematiek moesten reageren.

Teneinde hier een afdoend antwoord op te bieden, ontwikkelde VAD in 1992 het concept Drugbeleid Op School (DOS) als leidraad voor scholen bij hun aanpak van de alcohol- en drugproblematiek. Het accent ligt hierbij op het ontwikkelen en implementeren van een coherent beleid met aandacht voor het werken rond gezondheidspromotie, het stellen van grenzen en het begeleiden van de individuele leerling.

Omdat het onderwijs (bijna) alle jongeren bereikt in een goed omkaderde context en schoolgaan een belangrijk deel uitmaakt van het leven van de jongere, is de school ook het preventiedomein bij uitstek voor het werken naar deze doelgroep. Met de invoering van de eindtermen inzake gezondheidseducatie is het preventief werken aan gezondheid bovendien een heel concrete opdracht voor de Vlaamse scholen geworden.

Doel en opzet van het draaiboek

De school maakt deel uit van een steeds veranderende maatschappelijke context. Evoluties in het maatschappelijk gebeuren, en hiermee samenhangend in de schoolcontext en de jongerencultuur , vroegen om een actualisering van het concept DOS.

Op basis van best practice-ervaringen, ondersteund door evidence-based onderzoek, werd het concept DOS herwerkt. Werken aan een multi-componenten drugbeleid (met de pijlers regelgeving, begeleiding en educatie & structurele maatregelen), is werken aan effectieve drugpreventie[i].

Voor u ligt het resultaat: een gedetailleerd draaiboek, waarin alle stappen voor het uitwerken van een DOS van a tot z beschreven worden: van het oprichten van een werkgroep tot de evaluatie op het einde van de rit.

Maar het draaiboek is geen kant-en-klaar-concept. Een goed DOS wordt in belangrijke mate ingevuld aan de hand van schoolspecifieke gegevens. De uitdaging is *het uitwerken van een beleid op maat van de school*.
Praktijk en onderzoek[ii] leert ons dat begeleiding door een coach hierbij geen overbodige luxe is.
Het draaiboek is dan ook opgevat als een *handleiding voor de coach*.

Inhoud van het draaiboek

Het draaiboek biedt de coach een handleiding om het volledige proces van het uitwerken van een drugbeleid met een school succesvol te doorlopen. Het uitwerken van een DOS is procesmatig opgedeeld in verschillende fases:

- Fase 1: Voorbereiding: introductie van een DOS & opstarten van een stuurgroep;
- Fase 2: Uitwerken van een schooleigen visie op een drugbeleid;
- Fase 3: Uitwerken van de drie pijlers van een drugbeleid: regelgeving – begeleiding – educatie & structurele maatregelen;
- Fase 4: Implementatie;
- Fase 5: Evaluatie & bijsturing.

Elke fase omvat een theoretische inleiding, een gedetailleerd stappenplan en bijlagen met praktische informatie om de verschillende stappen te doorlopen.

Vertrekkend van het belang van het ‘op maat’ werken, en rekening houdend met de realiteit dat veel scholen reeds initiatieven hebben genomen rond een drugbeleid, is het draaiboek ook een '*plukboek' voor de coach*. Op basis van de realiteit, de noden en vragen van de school kan de coach de relevante onderdelen uit het draaiboek 'plukken', rekening houdend met de voorwaarden die gecreëerd moeten worden om succesvol te kunnen werken rond deze elementen van het drugbeleid.

Rol van de coach

De rol van coach van een DOS kan opgenomen worden door

- de regionale preventiewerkers, verbonden aan de Centra voor Geestelijke Gezondheidszorg (CGG);
- de lokale preventiewerker;
- de CLB-medewerkers, die op dit vlak willen samenwerken met de scholen;
- …

Centraal in de functie van de coach staat het aansturen en opvolgen van het verloop van de uitwerking van een drugbeleid op maat van de school. Hoe groot deze aansturing en opvolging is, hangt af van school tot school. De coach waakt er ook over dat er een gedeeld proces tot stand komt: als neutraal persoon probeert hij verschillende meningen, visies op elkaar af te stemmen en tot een gezamenlijke houding te komen.

De coach is met andere woorden de procesbegeleider, maar de school moet het heft zelf in handen nemen.
De coach is de bewaker van de kwaliteit, het tijdsverloop, de naleving van afspraken, … maar hij is niet de 'eindverantwoordelijke'. De coach kan de school bijvoorbeeld aanbevelen om niet te werken met getuigenissen, gezien de effectiviteit van dergelijke aanpak fel wordt betwist, maar uiteindelijk is het de school zelf die beslist welk preventieaanbod zij formuleert.

De coach is ook de aangewezen persoon om de school wegwijs te maken in het preventie- en hulpverlenings- en vaak ook het justitiële landschap van de regio.

Bijlage A: Lijst regionale preventiewerkers

Bemerkingen

- Met het begrip drugs bedoelen we alle legale middelen (alcohol, tabak en psychoactieve medicatie[1]), illegale middelen (cannabis, XTC, LSD, cocaïne, …) en omwille van de analogie met de problematiek ook gokken.

- Preventie is uiteraard niet louter een opdracht voor het onderwijs. De alcohol- en drugthematiek is complex; verschillende factoren bepalen (problematisch) gebruik: persoonlijkheidskenmerken, relatie met vrienden en ouders, socio-economische situatie, … Er spelen elementen mee waar scholen geen invloed op hebben. Een intersectorale aanpak is dan ook een noodzaak.

  Meer informatie over samenwerking en afstemming met andere sectoren is ook te vinden in de publicatie 'Een lokaal alcohol- en drugbeleid. Op elk vlak de juiste aanpak. Onderwijs.' (VAD, 2004).

- De uitdaging om een zo volledig mogelijke handleiding, met voldoende praktijk-voorbeelden, aan te reiken gaat gepaard met het nadeel dat het draaiboek zeer omvangrijk is. Het draaiboek omvat enorm veel informatie, zeker voor iemand die niet in het thema thuis is.

- Tot slot zijn we ons bewust van het feit dat er vaak een kloof gaapt tussen theorie en praktijk: het is niet altijd haalbaar voor een school om het volledige parcours te doorlopen. Het is een extra uitdaging voor de coach om een evenwicht te zoeken tussen de draagkracht van de school en het bewaken van de kwaliteit van het drugbeleid.

[1] Onder psychoactieve medicatie verstaan we slaap- en kalmeringsmiddelen, antidepressiva en pijnstillers.

BIJLAGE A

LIJST REGIONALE PREVENTIEWERKERS

Antwerpen

Regio Mechelen
CGG De Pont
Hanswijkstraat 48
2800 Mechelen
T 015 42 08 32 | F 015 42 05 05
preventieTAD@cggdepont.be

Regio Antwerpen
CGG VAGGA - Verslavingszorg en –preventie
Belgiëlei 147A
2018 Antwerpen
T 03 256 91 41
preventieTAD@vagga.be

Regio Turnhout
CGG Kempen - De Meander
Parklaan 55 bus 17
2300 Turnhout
T 014 47 12 20 | F 014 47 12 29
preventieTAD@cggkempen.be

Vlaams-Brabant

Regio Leuven
CGG Vlaams-Brabant Oost
Vital Decosterstraat 86
3000 Leuven
T 016 32 97 00 | F 016 32 97 02
preventieTAD@cgg-vbo.be

Regio Halle-Vilvoorde
CGG Ahasverus
Muurveld 38
1730 Asse
T 02 452 52 94
preventieTAD@ahasverus.be

Brussels Gewest
CGG Brussel
Houba de Strooperlaan 136
1020 Brussel
T 02 478 90 90 | F 02 479 87 75
preventieTAD@cgg-brussel.be

Limburg

VGGZ Limburg, CAD
Salvatorstraat 25
3500 Hasselt
T 011 27 42 98
preventieTAD@vggz.be

Oost-Vlaanderen

Regio Gent
CGG Eclips - Drugpreventie en Verslavingszorg
Lange Violettestraat 84
9000 Gent
T 09 233 58 58 | F 09 233 29 82
preventieTAD@cggeclips.be

West-Vlaanderen

Regio Oostende
CGG Noord-West-Vlaanderen
Frère Orbanstraat 143
8400 Oostende
T 059 50 05 00 - 059 51 27 53 | F 059 51 12 56
preventieTAD@cgg.be

Regio midden- en zuid-west-Vlaanderen
CGG Largo
J. Lagaelaan 21
8800 Roeselare
T 051 25 99 30 | F 051 25 99 39
preventieTAD@cgglargo.be

Regio Waas en Dender
CGG Waas en Dender - Delta Preventie
Grote Peperstraat 15
9100 Sint-Niklaas
T 03 760 00 70 | F 03 765 00 50
preventieTAD@cggwaasendender.be

FASE 1

VOORBEREIDING VAN EEN DRUGBELEID OP SCHOOL

INTRODUCTIE VAN EEN DRUGBELEID OP SCHOOL

OPZETTEN VAN EEN STUURGROEP

INTRODUCTIE VAN EEN DRUGBELEID OP SCHOOL

DOELSTELLING

Doelstelling is het voorbereiden van het doorvoeren van een verandering, met name de uitwerking en implementatie van een DOS. Dit gebeurt door het toelichten van het project DOS in een verkennend gesprek, het creëren van een draagvlak en het formaliseren van de afspraken tussen de school en de coach.

THEORETISCHE INLEIDING

1. Doorvoeren van verandering

Het werken aan een DOS impliceert het doorvoeren van een verandering in de school. Dit is een complex proces. Het concept DOS is een onderwijsinnovatie die betrekking heeft op alle geledingen en aspecten van de school. Verschillende factoren[iii] beïnvloeden de slaagkansen van het uitwerken en implementeren van een verandering.

1.1 Maatschappelijke context

De context van een school, met name de plaatselijke en maatschappelijke omgeving, heeft een invloed op de slaagkansen van een DOS. Ouders, begeleidingsdiensten, sociale organisaties, ministeriële commissies en nota's … kunnen zowel een positieve als een negatieve invloed hebben op de start en het verloop van het uitwerken van een drugbeleid.

- Ten eerste zal de school geen drugbeleid uitwerken als dit ingaat tegen de algemene opvattingen en verwachtingen van de plaatselijke omgeving. Bijvoorbeeld: de ouders associëren het werken aan een drugbeleid met de aanwezigheid van drugproblemen op school, en de school krijgt niet graag de naam van een drugschool.
- Ten tweede zullen innovaties die sterk gepromoot worden door de maatschappelijke omgeving – bijvoorbeeld de stedelijke overheid – vlotter worden geadopteerd.
  De motivatie om voor een DOS te kiezen, is dan niet per se het feit dat de drugthematiek op de school leeft, maar wél het feit dat bijvoorbeeld de schepen van Onderwijs achter het project staat.
- Ten derde worden scholen overstelpt met allerlei pedagogische opdrachten, taken en verwachtingen en met een uitgebreid gamma aan pakketten en programma's om hieraan te voldoen. Het is voor een school niet altijd makkelijk te bepalen wat prioritair en waardevol is.

1.2 Kenmerken van de school als organisatie

Ook sommige kenmerken van de school (organisatie, schoolklimaat …) hebben een invloed op de slaagkansen van het uitwerken en implementeren van een DOS.
Volgende kenmerken dragen bij tot een succesvolle implementatie:

- de door de leerkrachten ervaren ondersteuning door de schoolleider;
- de tevredenheid van de leerkrachten met de tijd die tijdens vergaderingen aan probleemoplossing besteed wordt;
- de mate waarin op vergaderingen problemen een oplossing krijgen;
- de opvattingen van leerkrachten en directie over openheid, vertrouwen en deelname aan besluitvorming als legitieme normen in de school;

- de mate waarin er een open, ondersteunend klimaat heerst waarbinnen leerkrachten elkaar aanmoedigen hun onderwijsproces te verbeteren;
- het mogen maken van fouten en het mogen uiten van onzekerheden door de betrokkenen bij de implementatie;
- de mate waarin de school openstaat voor veranderingen;
- het opstarten van een werkgroep en het aanduiden van een coördinator;
- open communicatie en samenwerking: communicatie van directie met stuurgroep en leerkrachten, onderlinge verstandhouding tussen leerkrachten, collegiale steun;
- een directie die leiding geeft en kan delegeren (bijvoorbeeld naar de stuurgroep), die zorgt voor aanvaarding van het beleid door de leerkracht, maar ook voor ondersteuning en begeleiding van de leerkrachten;
- over voldoende ruimte en tijd beschikken;
- de mate van begeleiding, ondersteuning en medewerking van externe diensten.

1.3 Eigenschappen van de vernieuwing Drugbeleid Op School

Uiteraard hebben ook sommige eigenschappen van de vernieuwing zelf een invloed op het succes van de uitwerking en implementatie:

- de mate waarin de vernieuwing (DOS) wordt beschouwd als een meerwaarde tegenover het vroegere beleid inzake drugproblemen;
- de mate waarin het DOS verenigbaar is met de prioriteiten van de school, de schoolstructuur, de schoolcultuur en de behoeften van de leerlingen;
- de mate waarin de school kan experimenteren met het DOS;
- de mate waarin het gebruik en de uitkomsten van het DOS zichtbaar zijn;
- de mate van eenvoud van het DOS: duidelijk omschreven, makkelijk te begrijpen en toe te passen;
- de mate waarin de school kan stoppen met het uitwerken en implementeren van het DOS en terug kan keren naar de oude werkwijze wat betreft het omgaan met drugproblemen;
- de kosten voor het implementeren en blijvend evalueren van het DOS;
- de mate waarin het DOS aangepast kan worden aan de specifieke situatie en wensen van de school.

1.4 Kenmerken van het schoolpersoneel

Uiteindelijk dragen ook bepaalde kenmerken van het schoolpersoneel bij tot de succesvolle uitwerking en implementatie van een DOS:

- de gepercipieerde voor- en nadelen van het DOS door de leerkrachten en ander schoolpersoneel;
- ondersteuning bij het verwerven van de nodige kennis, informatie en vaardigheden om het drugbeleid uit te voeren;
- de mate waarin leerkrachten en ander schoolpersoneel zelf vinden dat zij in staat zijn om het drugbeleid uit te voeren;
- de mate waarin de leerkracht zich comfortabel voelt bij de inhoud en de aanpak van het drugbeleid; de mate waarin leerkrachten beschikken over een enthousiaste, zelfverzekerde en niet-autoritaire lerarenstijl …

2. Een draagvlak creëren voor het werken aan een Drugbeleid Op School

2.1 Wat betekent 'een draagvlak creëren'?

Belangrijk onderdeel in de voorbereiding van een drugbeleid, is het creëren van een zo breed mogelijk draagvlak voor deze verandering.

Vooraleer de school de beslissing neemt om een DOS te ontwikkelen gaat zij het best na of er voldoende draagvlak is om dit initiatief door te voeren, met andere woorden: of de school achter dit project staat.
De invoering en follow-up van een drugbeleid hebben betrekking op alle geledingen in de school:

- Het drugbeleid moet door alle betrokkenen gedragen en aanvaard worden om toegepast te kunnen worden.
- Het drugbeleid moet door alle betrokkenen gekend zijn om toegepast te kunnen worden.

Daarom is het erg belangrijk dat de directie tracht de hele school achter het beleid te scharen. Zo kan men al gedeeltelijk anticiperen op mogelijke weerstand.
Zonder draagvlak is bovendien de kans groot dat het uitwerken van een drugbeleid op de schouders van een enkele enthousiasteling neerkomt. Valt de inzet van deze persoon weg, dan kan het project vastlopen[iv].
De school komt met het creëren van een draagvlak tegemoet aan volgende schoolkenmerken die de slaagkans van een vernieuwing doen toenemen:

- open communicatie;
- deelname van leerkrachten aan besluitvorming;
- informeren van leerkrachten en ander schoolpersoneel over het concept;
- leerkrachten en ander schoolpersoneel zicht geven op de voordelen van een drugbeleid.

Anderzijds dient wel opgemerkt dat het niet altijd realistisch is om (onmiddellijk) de hele school achter de vernieuwing te doen staan. De school kan dan kiezen om te werken volgens het spitsroedeprincipe: je motiveert enkele sleutelfiguren, die dan stilaan de andere leerkrachten meetrekken. Deze keuze gebeurt ook vaak vanuit praktische overwegingen: voor sommige scholen is dit de meest haalbare kaart.

2.2 Hoe creëert de school een zo breed mogelijk draagvlak?

Om een zo breed mogelijk draagvlak te creëren dient men alle betrokkenen te informeren over en te motiveren voor de vernieuwing (het uitwerken van een DOS). Directie, leerkrachten, leerlingen, CLB en ouders ... moeten op de hoogte zijn van het doel en de werkwijze. Een duidelijke schets van het concept DOS is voldoende: de concrete inhoud kan uiteraard pas later worden ingevuld.
Voor het creëren van een draagvlak is het ook essentieel te onderstrepen dat bij het uitwerken van een drugbeleid niet van nul wordt gestart: men vertrekt van de aanwezige expertise op school. Vele onderdelen van een verandering zijn ook niet echt nieuw, maar worden in een andere context geplaatst. Dit geldt ook voor het DOS: heel vaak werkt de school al rond het thema drugs, maar zijn de inspanningen bijvoorbeeld niet geformaliseerd.

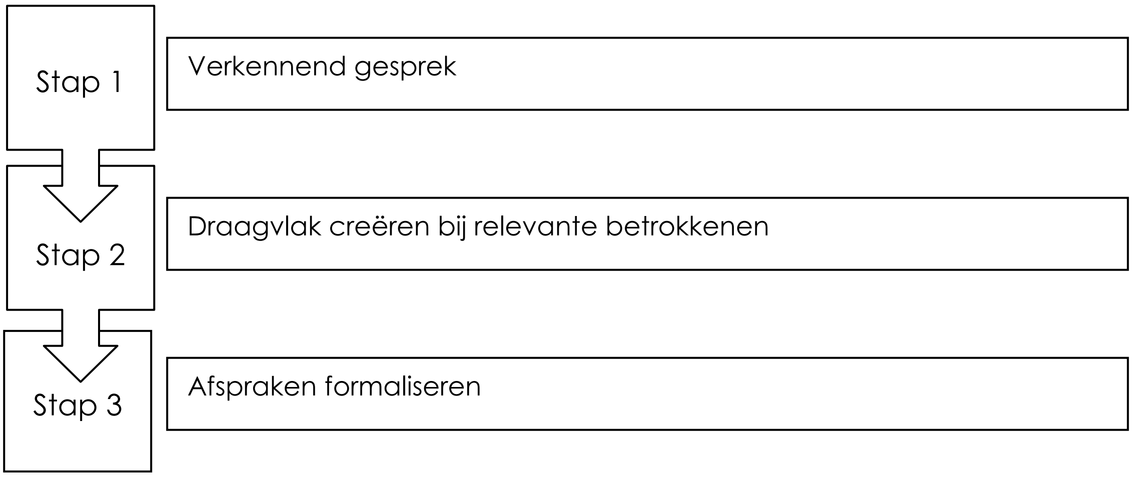
2.3 Draagvlak als continue bezorgdheid

Zodra er in de school een draagvlak is, dient dat tijdens het hele project voldoende aandacht te krijgen. Mogelijkheden voor het vasthouden van het draagvlak zijn:

- terugkoppelen van informatie door de stuurgroepleden naar hun achterban en signalen van de achterban terugkoppelen naar de stuurgroep;
- terugkoppelen van vorderingen van de stuurgroep in lerarenvergaderingen, personeelsvergaderingen, leerlingenraad, ouderraad …;
- aanbieden van vorming;
- organiseren van een ouderavond;
- PR: het plaatsen van artikelen in de schoolkrant en van persberichten in de regionale media, uitbrengen van een nieuwsbrief;
- posters over het project ophangen in de school.

WERKWIJZE

Schema

Stap 1: Verkennend gesprek

In het verkennend gesprek tracht de coach die het DOS zal begeleiden, zicht te krijgen op de vraag van de school. Er wordt nagegaan wat de motivatie is van de school om een drugbeleid te ontwikkelen.
Het is aangewezen dat de directie en andere partners (bijvoorbeeld CLB) die bij de uitwerking van het beleid betrokken zullen worden, op dit overleg aanwezig zijn.
Vaak is het verkennend gesprek een informeel moment, bijvoorbeeld met een gemotiveerde en enthousiaste leerkracht. Toch is het belangrijk om ook een formeel gesprek te plannen. Anders bestaat het risico dat het uitwerken van het drugbeleid een geïsoleerde actie blijft van één of enkele leerkrachten, zonder mandaat van de directie.

Volgende zaken komen in het gesprek best aan bod:

- Wat is de taak van de coach, welke visie op drugpreventie heeft de coach (of het centrum waaraan hij/ zij is verbonden), wat zijn de voorwaarden voor een mogelijke samenwerking?
- Wat is de voorgeschiedenis van de school: waarom wil de school een DOS ontwikkelen of bijsturen, wiens vraag is het om een DOS te ontwikkelen ... ?
- Hoe ziet een DOS eruit: doel, werkwijze, inhoud?
- Sluit het project DOS aan bij de manier van werken van de school? (Dit is een noodzakelijke voorwaarde om het proces van het uitwerken en implementeren van een drugbeleid te doorlopen.)
- De ontwikkeling van een DOS vergt minimum een jaar tijd van de school. De school moet zich realiseren dat dit consequenties heeft voor de tijdsinvestering, zeker van de stuurgroepleden.
- De school is de eindverantwoordelijke van het project. De school ziet er zelf op toe dat er regelmatig kan worden vergaderd, dat mensen gemotiveerd blijven …

Bijlage B: Leidraad voor een verkennend gesprek

Stap 2: Draagvlak creëren bij relevante betrokkenen

2.1 Creëren van een zo breed mogelijk draagvlak

Wanneer de uitkomst van het verkennend gesprek positief is, en de school zich kan vinden in het concept DOS, kan een volgende belangrijke stap worden gezet, met name het creëren van een zo breed mogelijk draagvlak. Immers, alvorens de school – in hoofde van de directie – beslist een drugbeleid uit te werken, moeten enkele geledingen in de school zeker achter de beslissing staan.

Het succes van de implementatie van een drugbeleid hangt af van de inbreng van alle partijen die betrokken zijn bij de (praktische) uitvoering van het beleid.

Eerste betrokken partijen zijn:
- directie;
- leerkrachten en ander schoolpersoneel;
- medewerkers van het CLB.

Het is dan ook bij hen dat in eerste instantie het draagvlak voor een DOS moet worden ontwikkeld.

Andere belangrijke partners zijn:
- leerlingen;
- ouders.

Minimaal worden deze partners geïnformeerd over het project.

De school creëert een draagvlak door de betrokken partijen:
- te informeren over het uitwerken van een DOS;
- te motiveren voor het uitwerken en implementeren van een DOS.

Ideale instrumenten om de betrokken partijen te motiveren, zijn het presenteren van cijfermateriaal of onderzoeksresultaten (bijvoorbeeld de resultaten van de VAD- leerlingen-bevraging) en het werken met sprekende voorbeelden (casussen uit de dagelijkse schoolpraktijk). Het bewustzijn waartoe dit leidt, is noodzakelijk om instemming te krijgen om het beleid uit te bouwen.

Dit kan men, eventueel in samenwerking met de coach, realiseren via bestaande structuren en momenten (personeelsvergaderingen, pedagogische studiedagen, bijeenkomst van de ouder-, leerlingen- of participatieraad …).

Bijlage C: Methodieken om een draagvlak te creëren

Bijlage Z: Informatie over evaluatie-instrumenten (geeft duiding bij de VAD-leerlingenbevraging)

2.2 Evaluatie

Er is sprake van een draagvlak als de school aan volgende criteria voldoet:

- De betrokkenen kennen doel en werkwijze van het project.
- De betrokkenen zijn overtuigd van de meerwaarde van het project.
- De betrokkenen zijn bereid om verandering en vernieuwing door te voeren.
- De betrokkenen nemen de beslissing tot invoering van het project.

Tot de betrokkenen behoren in elk geval directie, leerkrachten en CLB. Idealiter kennen ook leerlingen en ouders het doel, de inhoud en de werkwijze van het project.

Opmerking: de realiteit is uiteraard dat een draagvlak zelden of nooit voor 100% gerealiseerd kan worden. Dat hoeft ook niet. Een minimale betrokkenheid daarentegen is wel vereist.

Stap 3: Afspraken formaliseren

Een laatste maar essentieel onderdeel van de voorbereiding, is het formaliseren van de afspraken over het uitwerken van het drugbeleid tussen de coach en de school:

- rol van de school;
- rol van de coach;
- rol van de externe partners (CLB ...);
- fasering van het project;
- inschatting van de minimale tijdsinvestering.

Voor het formaliseren van de afspraken kan gewerkt worden met een contract, maar ook een mondelinge afspraak tussen de verschillende partijen is een optie.

De afspraken worden best zo concreet mogelijk geformuleerd. Bijvoorbeeld: "De school zorgt voor de verslagen van de vergadering."
Dit kan men echter niet altijd voor alle punten doen. Bijvoorbeeld: Het uitwerken van een drugbeleid neemt minstens een schooljaar in beslag, maar het is niet altijd mogelijk vooraf te bepalen hoeveel vergaderingen er exact nodig zullen zijn. Men laat ook best wat ruimte om te kunnen inspelen op actuele noden.

BIJLAGE B

LEIDRAAD VOOR EEN VERKENNEND GESPREK

1. Kennismaking: wie is wie?

Naam, functie, organisatie …

2. Motivatie voor een Drugbeleid Op School

Vanwaar komt de vraag?
Welke noden heeft de school?
Hoe werkt de school nu rond het thema drugs?

3. Situering van het project

3.1 Waarom een Drugbeleid Op School ontwikkelen?

Omdat het onderwijs (bijna) alle jongeren bereikt in een goed omkaderde context en schoolgaan een belangrijk deel uitmaakt van het leven van de jongere, is de school het preventiedomein bij uitstek voor het werken naar deze doelgroep. Bovendien worden scholen meer en meer geconfronteerd met drugproblemen bij leerlingen.

De VAD-leerlingenbevraging[v] leert ons het volgende:

- Reeds 74,8% van de 12-14-jarigen dronk ooit alcohol. Vooral bier en alcopops zijn populair. Hoe ouder de leerlingen, hoe vaker ze alcohol drinken. Bij de oudste leerlingen (17-18-jarigen) drinkt de helft meer dan één keer per week alcohol.
- Jongeren drinken niet alleen vaker, ze drinken ook veel meer alcohol op één gelegenheid. Ongeremd doordrinken staat vaak op de planning bij een avondje uit. Dit drinkpatroon brengt bij jongeren onder andere meer leerachterstand door concentratieproblemen met zich mee.
- Bijna de helft van de leerlingen heeft al ooit gerookt. Het aantal rokers stijgt sterk met de leeftijd – vooral tussen 12-14 jaar en 15-16 jaar – en de meesten roken dagelijks.
- Gemiddeld heeft 21,3% van alle leerlingen ooit cannabis gebruikt. Het gebruik van cannabis neemt gradueel toe over de leeftijden: 3% van de 12-14-jarigen, 14,2% van de 15-16-jarigen en 24,8% bij de 17-18-jarigen gebruikte cannabis het voorbije jaar.
- Het gebruik van andere illegale drugs dan cannabis komt weinig voor in het secundair onderwijs: 2,6% van alle leerlingen gebruikt ze. Het gaat hierbij in hoofdzaak om leerlingen in de oudste leeftijdsgroep en om occasioneel gebruik.

Met een drugbeleid kan een school niet alleen preventie-initiatieven naar leerlingen plannen, maar ook haar standpunt tegenover drugs duidelijk maken en anticiperen op mogelijke drugproblemen.

3.2 Hoe ziet het project Drugbeleid Op School eruit?

Het uitwerken van een DOS is een proces waarbij enkele fases doorlopen moeten worden. Tussen iedere fase moet de stuurgroep degelijk communiceren met de hele school zodat het project door de hele school gedragen wordt.

- Fase 1: Voorbereiding: introductie van een DOS & opstarten van een stuurgroep
- Fase 2: Uitwerken van een schooleigen visie op een drugbeleid
- Fase 3: Uitwerken van de drie pijlers van een drugbeleid:

Pijler regelgeving
De pijler 'regelgeving' biedt de school een leidraad om regels en grenzen rond drugs en druggebruik vast te leggen en procedures uit te werken die de school volgt wanneer deze regels en grenzen worden overschreden.

Pijler begeleiding
De pijler 'begeleiding' biedt de school een leidraad voor het uitwerken van interventies naar leerlingen met drugproblemen. Er wordt een begeleidingstraject uitgetekend met duidelijke taakomschrijvingen in verband met het signaleren, begeleiden en eventueel doorverwijzen van leerlingen.

Pijler educatie en structurele maatregelen
In de pijler 'educatie & structurele maatregelen' tekent de school een actieplan uit voor het continu en effectief werken aan drugeducatie naar alle leerlingen, ondersteund met structurele maatregelen.

De drie pijlers zijn belangrijk en complementair. De ene pijler kan de andere niet vervangen. Het succes van het beleid neemt toe naarmate de drie pijlers evenwichtig worden uitgewerkt.

- Fase 4: Implementatie
- Fase 5: Evaluatie & bijsturing

BIJLAGE C

METHODIEKEN OM EEN DRAAGVLAK TE CREËREN

1. Principes voor het verstrekken van informatie over een vernieuwing – met name een Drugbeleid Op School

1.1 Interesse wekken

De betrokkenen moeten allereerst geïnformeerd worden over het project 'uitwerken van een DOS'. Het project moet zo gepresenteerd worden dat leerkrachten en andere betrokkenen het gevoel krijgen: "Dit is interessant, hier wil ik meer van weten". De strategie moet zo zijn dat men snel een gevoel van betrokkenheid krijgt: "Dit heeft met mij en mijn werk te maken". Dit kan door te werken met een voorbeeldcasus: elke leerkracht wordt wel eens geconfronteerd met een leerling die voor problemen zorgt in de les (agressie, spijbelen, niet meewerken …) en van wie hij vermoedt dat druggebruik aan de oorsprong ligt.

1.2 Meerwaarde, nut aantonen

Het project DOS moet zo gepresenteerd worden dat de betrokkenen er de meerwaarde van inzien. Van belang is aan te haken bij een voor de diverse betrokkenen herkenbaar probleem. Bijvoorbeeld: een vaak gesignaleerd knelpunt is het feit dat de school of leerkracht vaak het vermoeden heeft dat er druggebruik is, zonder dat men hiervoor bewijzen heeft. Met het DOS, met name de pijler regelgeving, worden ook procedures uitgetekend en handvatten aangereikt voor het optreden bij vermoedens van regelovertreding.

1.3 Begrijpelijk voorstellen

De betrokkenen moeten precies worden geïnformeerd over de nieuwe werkwijze en het nieuwe gedrag dat van hen wordt verwacht. Niet alleen informeren is belangrijk, ook inspelen op vragen en ruimte bieden voor eigen inbreng: dit verhoogt de motivatie.

1.4 Ruimte laten voor acceptatie

De betrokkenen moeten in de gelegenheid worden gesteld de voor- en nadelen van een DOS af te wegen en overtuigd te raken dat het waardevol, effectief of nuttig is, duidelijkheid met zich meebrengt, een meerwaarde heeft voor de leerlingen, ouders ... Eis dus niet dat iedereen onmiddellijk 100% achter het drugbeleid staat. Geef mensen tijd en ruimte om zich de idee eigen te maken.

1.5 Invoering in de praktijk

De mogelijkheid moet worden geboden de benodigde vaardigheden aan te leren en praktische of organisatorische aanpassingen te realiseren. Geef dus aan dat mogelijkheden zullen aangereikt worden voor het aanleren van vaardigheden die horen bij de rolbeschrijving van elke functie. Leerkrachten kunnen bijvoorbeeld de vorming 'praten over drugs in de klas' volgen, leerlingenbegeleiders de vorming 'motiverende gespreksvoering' ...

2. Casussen pedagogische studiedag

2.1 Casusbeschrijvingen

Casus 1: Jan
Jan is een jongen van 17 jaar. Hij zit in het vijfde jaar. De laatste tijd is het gedrag van Jan erg veranderd: hij is stiller geworden, komt te laat in de les, zijn punten zijn sterk gedaald, hij toont nauwelijks interesse voor het reilen en zeilen op school … Tijdens het eerste lesuur in de namiddag merk je op dat Jan naar alcohol ruikt. Hij zit zeer suf en slaperig op zijn bank.

Casus 2: Stijn
Stijn is een jongen van 15 jaar. Hij volgt de richting wetenschappen in het derde middelbaar. Stijn spijbelt vaak, is veel betrokken bij vechtpartijen tijdens de pauze en krijgt regelmatig woede-uitbarstingen tijdens de les. Vrienden van Stijn hebben al aan een studiemeester gezegd dat ze zich zorgen maken over hem: "Hij keert zich van ons af en trekt vooral met oudere jongens op." De moeder van Stijn kwam al eens langs bij de klastitularis. Ze zegt dat Stijn waarschijnlijk cannabis gebruikt. Het ruikt vreemd op zijn kamer en ze vindt er losse sigarettenblaadjes en lege zakjes. Ze weet niet wat ze kan doen.

Casus 3: Sofie
Sofie is 16 jaar en volgt de richting Mode-Verkoop. Ze maakt een eerder bedeesde indruk. Je hebt al gehoord dat ze in de klas soms gepest wordt omdat ze te dik is. Alleen Elke trekt af en toe nog op met Sofie. Naar aanleiding van de klassenraad werd de CLB-medewerker gevraagd om een gesprek te hebben met Sofie. Ze weigerde echter hierop in te gaan. Op donderdagnamiddag komt Elke tijdens de praktijklessen in paniek naar de leerkracht praktijk gestormd met de boodschap dat ze een sms kreeg van Sofie: "Ik zie het niet meer zitten. Het doet er allemaal niet meer toe." Sofie kwam na de middagpauze niet meer opdagen op school.

Casus 4: Eva
Eva is 14 jaar. Ze volgt de richting Economie. Ze is een goede studente, sociaal en plichtsbewust. Eva heeft nog een zus en een broer. De ouders van Eva hebben een eigen zaak en zijn zelden thuis. Eva vermagert de laatste tijd zienderogen. Over de middag glipt ze weg en mompelt dan iets van "geen honger". Op de dag van het medisch onderzoek is Eva afwezig, ze meldt zich ziek. De ouders van Eva zijn niet echt gekend bij de klastitularis; door hun zaak geraken ze nooit op oudercontacten.

Casus 5: Koen
Koen (16 jaar) volgt de richting Verzorging en moet dit jaar voor de eerste keer op praktijkstage. Hij staat in een kinderdagverblijf dat al jaren met de school samenwerkt. Tijdens een overleg tussen de praktijkleerkracht op school en de stagementor van het kinderdagverblijf wordt gemeld dat Koen er vaak erg suf bijloopt. Echte fouten maakt hij niet, maar in het sociaal contact voel je wel dat hij eerder onrustig en gespannen is. Hij kan zich moeilijk concentreren en neemt weinig initiatief tegenover de kinderen. De stagementor heeft de indruk dat Koen er precies gedrogeerd bijloopt, alsof hij pijnstillers of kalmeringsmiddelen heeft geslikt.

2.2 Richtvragen voor de discussie

Stel dat deze situatie zich voordoet op uw school …

- Vanuit het standpunt van de leerkracht/studiemeester:
    - Hoe zou jij reageren op dit gegeven? Is het duidelijk wat de school van jou verwacht?
    - Welke bevoegdheid geeft de school je om dit probleem aan te pakken? Hoever mag je daar als leerkracht/studiemeester in gaan? Welke initiatieven mag je zelf nemen? Bij wie kun je daarvoor terecht?

- Vanuit de visie van de school:
    - Zijn er afspraken met betrekking tot de aanpak van dit soort problemen? Staan die op papier? Is het noodzakelijk dat daar afspraken over bestaan?
    - Zijn deze duidelijk gecommuniceerd aan alle betrokkenen (collega's, leerlingen, ouders)?
    - Is het duidelijk welke taken door wie worden ingevuld en is iedereen hiervan op de hoogte?
    - Dien jij, gezien je opdracht, iets te ondernemen in een casus zoals die wordt beschreven?

- Verbeterpunten:
    - Hoe zou de situatie het best aangepakt kunnen worden?
    - Zou je opdracht er dan anders uitzien?
    - Wat mist de school om de situatie beter aan te pakken (kennis, afspraken ...)?

OPZETTEN VAN EEN STUURGROEP

DOELSTELLING

Doelstelling is het opstarten van een stuurgroep DOS. Dit vereist het samenstellen van een groep waarin de verschillende geledingen van de school en de betrokken externe partners vertegenwoordigd zijn. Het omvat ook het vastleggen van afspraken over de te volgen werkwijze en communicatiestructuren. Dit wordt afgesproken op de installatievergadering van de stuurgroep. Uiteraard heeft de stuurgroep ook nood aan een mandaat van de directie om te kunnen starten met het uitwerken van een drugbeleid. Vooraleer men aan de volgende fase – het inhoudelijk uitwerken van het drugbeleid – begint, wordt getoetst of de stuurgroep voldoet aan de noodzakelijke voorwaarden.

THEORETISCHE INLEIDING

1. Het belang van het opzetten van een stuurgroep

Een DOS kan onmogelijk door één persoon worden uitgewerkt.
Met het drugbeleid wordt een antwoord geformuleerd op vragen en knelpunten rond problemen met drugs en druggebruik bij alle geledingen van de school (directie, schoolpersoneel, leerling, ouder …). Het drugbeleid moet aansluiten bij de leefwereld en de noden van de hele school.
Bovendien wordt een drugbeleid beter aanvaard wanneer het uitgewerkt wordt door vertegenwoordigers van de verschillende betrokken partijen. Het werken met een stuurgroep en het aanduiden van een coördinator is een van de schoolkenmerken die bijdragen tot de succesvolle implementatie van het DOS.

De verschillende betrokkenen bij een drugbeleid moeten dus samen, ieder vanuit hun functie en rol in de school, de uitwerking van het drugbeleid opnemen. De optimale methode hiervoor is het werken met een stuurgroep.

Het is evident – denk aan het belang van het draagvlak – dat deze uitwerking niet in de stuurgroep blijft hangen. De hele school en alle betrokkenen bij de school moeten op de hoogte worden gehouden van de ontwikkelingen in de stuurgroep.

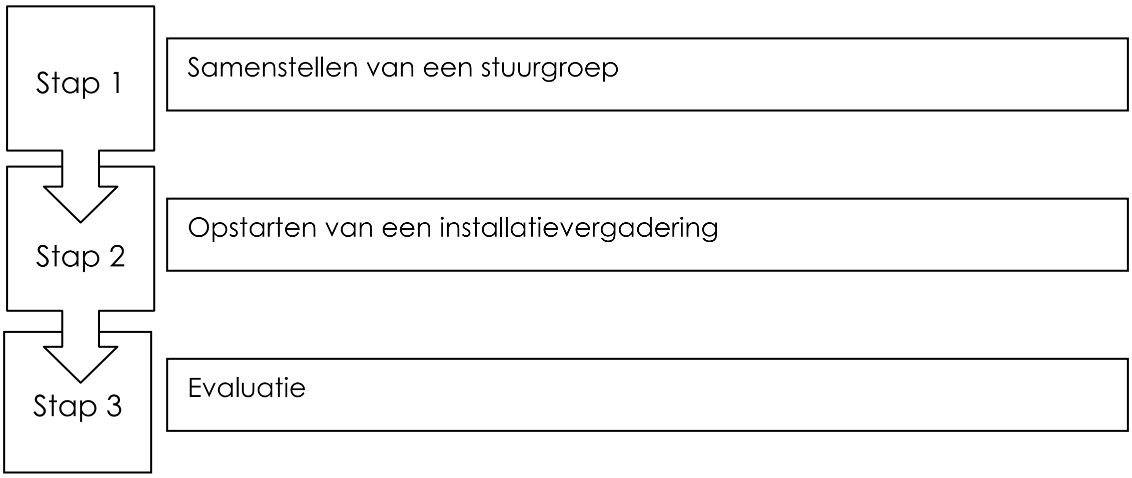
2. Beïnvloedende factoren

Ook hier zijn er tal van factoren die de slaagkansen van het uitwerken van een drugbeleid in de stuurgroep mee bewerkstelligen, al dan niet beïnvloedbaar door de school:

- de mate waarin de school al vertrouwd is met werken in werk- of overleggroepen;
- de duidelijkheid van het schoolbeleid en de mogelijkheden tot inspraak in diverse werk groepen;
- de mate van aandacht voor communicatie over verschillende andere thema's;
- de vrijwilligheid van deelname aan de stuurgroep;
- de invloed van de directie: de leden van de werkgroep moeten het gevoel hebben vrijuit te kunnen discussiëren zonder angst voor gevolgen op andere vlakken;
- de mate waarin men afspraken naar tijdsinvestering en verwachtingen naleeft;
- het tijdstip van vergadering, bijvoorbeeld: 's avonds laat vergaderen en moeten (terug)komen naar school voor de stuurgroepvergadering kan de stuurgroepleden demotiveren.

WERKWIJZE

Schema

Stap 1: Samenstellen van een stuurgroep

Een eerste stap is het samenstellen van de stuurgroep met vertegenwoordigers van alle geledingen in de school. In principe moet iedereen de kans krijgen om zitting te hebben in de stuurgroep. Idealiter is er minimaal vertegenwoordiging van de directie, de leerkrachten, de cel leerlingenbegeleiding en de opvoeders of studiemeesters. Daarnaast kunnen ook ouders en leerlingen in de stuurgroep zitting hebben. Uiteraard wordt deze samenstelling sterk bepaald door de schoolstructuur en -organisatie.

Zorg ervoor dat de stuurgroep niet louter samengesteld is uit mensen die werken rond begeleiding van leerlingen, maar ook door mensen die verantwoordelijk zijn voor het opvolgen van de regels van de school.

Naar omvang moet de stuurgroep DOS enerzijds zoveel mogelijk geledingen die bij de school betrokken zijn vertegenwoordigen. Anderzijds moet de groep een werkbaar geheel blijven waarbinnen men discussies kan voeren en beslissingen kan nemen. Idealiter bestaat de stuurgroep uit tien à vijftien personen. Een mogelijk alternatief is het werken met een kleinere stuurgroep (vier à vijf personen) en een uitgebreidere feedbackgroep.

1.1 Partners in de stuurgroep

Minimale vertegenwoordiging van:
- directie
- lerarenkorps
    - graadcoördinatoren
    - vertegenwoordiging per afdeling
    - ...
- leerlingenbegeleiding
    - vertrouwensleerkracht
    - CLB
    - andere
- andere leden van het schoolpersoneel (secretariaat, studiemeesters …)

Optionele vertegenwoordiging van:
- ouders
- leerlingen
- externe diensten (bijvoorbeeld externe hulpverlening, politie …)

Bijlage D: Methodieken om de stuurgroep Drugbeleid Op School samen te stellen

Stap 2: Opstarten van een installatievergadering

Doel van de eerste vergadering van de stuurgroep DOS is kennismaken met het project DOS, verdeling van taken in de stuurgroep, vastleggen van communicatieafspraken en het vragen van een mandaat aan de directie. Volgende agendapunten komen dan ook het best aan bod bij de installatievergadering.

Bijlage E: Praktische fiche voor de coach bij het opstarten van een installatievergadering Drugbeleid Op School

2.1 Taakverdeling in de stuurgroep

Belangrijke voorwaarde voor een effectieve stuurgroep is een goede verdeling van taken. In ieder geval moeten een secretaris en voorzitter worden aangeduid. Ook de taak van de coach moet worden geconcretiseerd.

- De *coördinatie* gebeurt het best door de school zelf. De taken van de coördinator zijn: de stuurgroep voorzitten, de agenda opstellen, versturen en bewaken en de vergadering voorbereiden (in samenspraak met de coach). De coördinator is ook de contactpersoon van de school voor het DOS.

- De *secretaris* dient de afspraken en besluiten van de vergadering duidelijk op papier te zetten en moet dit verslag ook tijdig onder de stuurgroepleden verspreiden. De school kan zelf kiezen of ze een vaste secretaris aanduidt of een beurtrolsysteem afspreekt. Bij aanvang van de vergadering moet het wel duidelijk zijn wie het verslag maakt.

- De (externe) *coach* is niet de motor van het proces. Hij begeleidt het proces en geeft inhoudelijke zaken aan. Hij bereidt de vergadering – vanuit zijn expertise en ervaring – inhoudelijk voor met de coördinator. Tijdens de vergaderingen bewaakt de coach het proces zodat iedereen aan bod komt, er gemeenschappelijke besluitvorming is en communicatie met alle betrokkenen plaats vindt vooraleer naar een volgende fase wordt overgegaan. Daarnaast moet de coach erop letten dat de betrokken partners blijvend gemotiveerd worden en dat de school contacten onderhoudt met externe diensten die aan het netwerk participeren (bijvoorbeeld externe hulpverlening).

- Alle *andere leden* van de stuurgroep zitten vanuit hun functie in of buiten de school in de stuurgroep.

2.2 Doelstellingen van een Drugbeleid Op School

Om een drugbeleid te kunnen uitwerken, moeten de stuurgroepleden natuurlijk eerst zicht hebben op het concept DOS. Bovendien kunnen stuurgroepleden door anderen in de school aangesproken worden over het concept en is het noodzakelijk dat zij hierover goed geïnformeerd zijn.

Naar analogie met het verkennend gesprek, wordt dan ook hier door de coach een schets gegeven van het concept DOS: zowel doel als werkwijze van een DOS worden besproken.

Bijlage E: Praktische fiche voor de coach bij het opstarten van een installatievergadering Drugbeleid Op School

2.3 Mandaat van de directie

Vooraleer de stuurgroep aan de slag kan met het uitwerken van een drugbeleid, is het noodzakelijk dat de stuurgroep DOS haar mandaat en werkingsruimte kent. Dit is niet altijd evident. Passieve instemming van de directie is onvoldoende om een beleid vaste grond te geven.
De directie moet het mandaat van de stuurgroep duidelijk formuleren en formaliseren: heeft de stuurgroep een *informerende, adviserende* dan wel *beslissende* bevoegdheid?
Wanneer de stuurgroep DOS zelf geen beslissingsbevoegdheid heeft, moet worden nagegaan wie of welk orgaan dat uiteindelijk wel heeft. Men bepaalt dus via welke weg het beleid geformaliseerd wordt (inrichtende macht, participatieraad, …). Zo kan de stuurgroep haar voorstellen of advies correct voorleggen aan de juiste persoon of het juiste beslissingsorgaan.

2.4 Opdracht van de stuurgroep

Vooraleer de stuurgroep kan starten met de concrete uitwerking van het drugbeleid, bezint de groep zich het best eerst over haar opdracht.

Is de opdracht:

- het uitwerken van een nieuw drugbeleid;
- het evalueren van het huidige beleid;
- het bijsturen van het huidige beleid?

Deze opdracht zal ook afhankelijk zijn van het mandaat dat de stuurgroep kreeg van de directie (2.3).

<u>Noot</u>
Een belangrijk aandachtspunt is dat men niet van persoonlijke (probleem)verhalen vertrekt. Het gaat om de werking van de school en niet om het bespreken van individuele probleemsituaties. Hiervoor zijn andere structuren aanwezig, bijvoorbeeld de Cel Leerlingenbegeleiding.

2.5 Afspraken over communicatie met de school: draagvlak bewaren

Omdat de omvang van de stuurgroep DOS beperkt is, bestaat zij uit een vertegenwoordiging van de verschillende geledingen. Er wordt bijgevolg van de stuurgroepleden verwacht dat zij de groep die zij vertegenwoordigen (de 'achterban') informeren over de ontwikkelingen in de stuurgroep. De school bepaalt zelf hoever ze hierin wil gaan: wil ze de achterban enkel informeren, wil ze ook inspraak geven of kiest ze voor een tussenliggende vorm?
Is er inspraakmogelijkheid, dan moet men ook een kanaal voor deze feedback voorzien én tijd om de feedback te verwerken.

Minimaal wordt de achterban *na elke fase geïnformeerd* over de stand van zaken. Dit is noodzakelijk, enerzijds om het draagvlak voor de implementatie van het drugbeleid te bewaren en anderzijds om te vermijden dat men in de school het gevoel krijgt dat er niets gebeurt.
Het is bovendien ook wenselijk dat de stuurgroepleden de *signalen en bemerkingen* van de achterban *inbrengen* in de stuurgroep DOS, zodat het drugbeleid optimaal op de noden en leefwereld van de school afgestemd is.

Volgende vragen over het verloop en de inhoud van communicatie van en naar de stuurgroep worden het best beantwoord:

- Aan wie moet het drugbeleid gecommuniceerd worden:
    - inspraak- en adviesorganen (toets bij de directie welke organen aanwezig zijn – inrichtende macht, participatieraad … – en aan welke organen het drugbeleid gecommuniceerd moet worden);
    - het directieteam (afhankelijk van het mandaat is dit advies of goedkeuring vragen, of communiceren);
    - het lerarenkorps;
    - ander schoolpersoneel;
    - de leerlingen;
    - de ouders?
- Wat wordt er gecommuniceerd: enkel de beslissingen?
- Krijgen de verschillende geledingen nog inspraak, kunnen de verschillende geledingen nog advies geven?
- Hoe wordt er gecommuniceerd?
- Hoe wordt (bij inspraakmogelijkheid) de feedback verzameld en verwerkt?
- Door wie wordt er gecommuniceerd?
- Wanneer wordt er gecommuniceerd:
    - na iedere vergadering;
    - na iedere fase?

Bijlage F: Methodieken om de communicatie over een Drugbeleid Op School met de school te organiseren

2.6 Praktische verduidelijkingen

Vergeet ook, naast de inhoudelijke afspraken, de praktische afspraken niet te concretiseren, zoals:

- vergaderfrequentie;
- wanneer vergaderen;
- waar vergaderen.

Stap 3: Evaluatie

Vooraleer er overgegaan wordt naar de volgende fase – de start van het inhoudelijk uitwerken van het drugbeleid – gaat men best na of de stuurgroep en de communicatie-structuur voldoen aan volgende voorwaarden:

- De verschillende geledingen van en buiten de school zijn vertegenwoordigd in de stuurgroep.
- Alle stuurgroepleden kennen het doel, de manier van werken en de opdracht van de groep.
- Alle leden van de stuurgroep kennen het doel en de werkwijze van het concept DOS en staan erachter.
- Er is een communicatiestructuur bepaald om alle betrokkenen ten gepaste tijde te informeren over de ontwikkelingen.

BIJLAGE D

METHODIEKEN OM EEN STUURGROEP DRUGBELEID OP SCHOOL SAMEN TE STELLEN

- Na een pedagogische studiedag waarin een draagvlak gecreëerd werd en het principe van het werken met en de samenstelling van de stuurgroep uitgelegd werd, kan de school een formulier laten invullen waarmee men zich kandidaat kan stellen voor de stuurgroep.

- De directie kan mensen persoonlijk aanspreken of de vraag voorleggen op een personeelsvergadering.

- Er kan een invullijst voor kandidaturen uitgehangen worden in de leraarskamer.

- Iedereen kan per brief of via de schoolkrant uitgenodigd worden om zich kandidaat te stellen.

- Er kan een informatieavond voor de ouders georganiseerd worden of de vraag kan voorgelegd worden op het oudercomité.

- Via de leerlingenraad kunnen de leerlingen op de hoogte gebracht worden van het concept DOS en van de werking van de stuurgroep. Tegelijkertijd kan de vraag tot deelname gesteld worden.

BIJLAGE E

PRAKTISCHE FICHE VOOR DE COACH BIJ HET OPSTARTEN VAN EEN INSTALLATIEVERGADERING DRUGBELEID OP SCHOOL

1. Kennismaking: wie is wie?

- Naam, functie, ervaring met drugs …
- Taakverduidelijking van de coach (begeleiden van het proces, inhoudelijk advies, coachen, geen motor van het proces)

2. Situering van het project

Omdat het onderwijs (bijna) alle jongeren bereikt in een goed omkaderde context en schoolgaan een belangrijk deel uitmaakt van het leven van de jongere, is de school het preventiedomein bij uitstek voor het werken naar deze doelgroep. Bovendien worden scholen meer en meer geconfronteerd met drugproblemen bij leerlingen.

De VAD-leerlingenbevraging[vi] leert ons het volgende:

- Reeds 74,8% van de 12-14-jarigen dronk ooit alcohol. Vooral bier en alcopops zijn populair. Hoe ouder de leerlingen, hoe vaker ze alcohol drinken. Bij de oudste leerlingen (17-18-jarigen) drinkt de helft meer dan één keer per week alcohol.
- Jongeren drinken niet alleen vaker, ze drinken ook veel meer alcohol op één gelegenheid. Ongeremd doordrinken staat vaak op de planning bij een avondje uit. Dit drinkpatroon brengt bij jongeren onder andere meer leerachterstand door concentratieproblemen met zich mee.
- Bijna de helft van de leerlingen heeft al ooit gerookt. Het aantal rokers stijgt sterk met de leeftijd – vooral tussen 12-14 jaar en 15-16 jaar – en de meesten roken dagelijks.
- Gemiddeld heeft 21,3% van alle leerlingen ooit cannabis gebruikt. Het gebruik van cannabis neemt gradueel toe over de leeftijden: 3% van de 12-14-jarigen, 14,2% van de 15-16-jarigen en 24,8% bij de 17-18-jarigen gebruikte cannabis het voorbije jaar.
- Het gebruik van andere illegale drugs dan cannabis komt weinig voor in het secundair onderwijs: 2,6% van alle leerlingen gebruikt ze. Het gaat hierbij in hoofdzaak om leerlingen in de oudste leeftijdsgroep en om occasioneel gebruik.

Met een drugbeleid kan een school niet alleen preventie-initiatieven naar leerlingen plannen, maar ook haar standpunt tegenover drugs duidelijk maken en anticiperen op mogelijke drugproblemen.

3. Doel: uitwerken van een drugbeleid

Het uitwerken van een DOS is een proces waarbij enkele fases doorlopen moeten worden. Tussen iedere fase moet de stuurgroep degelijk communiceren met de hele school zodat het project door de hele school gedragen wordt.

- Fase 1: Voorbereiding: introductie van een DOS & opstarten van een stuurgroep
- Fase 2: Uitwerken van een schooleigen visie op een drugbeleid
- Fase 3: Uitwerken van de drie pijlers van een drugbeleid:

  Pijler regelgeving

  De pijler 'regelgeving' biedt de school een leidraad om regels en grenzen rond drugs en druggebruik vast te leggen en procedures uit te werken die de school volgt wanneer deze regels en grenzen worden overschreden.

Pijler begeleiding
De pijler 'begeleiding' biedt de school een leidraad voor het uitwerken van interventies naar leerlingen met drugproblemen. Er wordt een begeleidingstraject uitgetekend met duidelijke taakomschrijvingen in verband met het signaleren, begeleiden en eventueel doorverwijzen van leerlingen.

Pijler educatie en structurele maatregelen
In de pijler 'educatie & structurele maatregelen' tekent de school een actieplan uit voor het continu en effectief werken aan drugeducatie naar alle leerlingen, ondersteund met structurele maatregelen.

De drie pijlers zijn belangrijk en complementair. De ene pijler kan de andere niet vervangen. Het succes van het beleid neemt toe naarmate de drie pijlers evenwichtig worden uitgewerkt.

- Fase 4: Implementatie
- Fase 5: Evaluatie & bijsturing

4. Installeren van de stuurgroep & praktische afspraken

- Taakverdeling
    - Coördinator, secretaris en andere leden
- Mandaat van de directie
    - Informerend, adviserend of beslissende bevoegdheid? Indien een beslissende bevoegdheid: wie beslist definitief, aan wie eerst voorleggen …?
- Opdracht
    - Evaluatie van het huidige beleid, bijsturing van het huidige beleid of uitwerken van een nieuw drugbeleid?
- Afspraken over communicatie:
    - Aan wie moet het drugbeleid worden gecommuniceerd:
        - inspraak- en adviesorganen (toets bij de directie welke organen aanwezig zijn – inrichtende macht, participatieraad … – en aan welke organen het drugbeleid gecommuniceerd moet worden);
        - het directieteam (afhankelijk van het mandaat is dit advies vragen, goedkeuring vragen of communiceren);
        - het lerarenkorps;
        - ander schoolpersoneel;
        - de leerlingen;
        - de ouders?
    - Wat wordt er gecommuniceerd:
        - enkel communicatie over de beslissingen?
        - krijgen de verschillende geledingen nog inspraak, kunnen de verschillende geledingen nog advies geven?
    - Hoe wordt er gecommuniceerd?
    - Hoe wordt (bij inspraakmogelijkheid) de feedback verzameld en verwerkt?
    - Door wie wordt er gecommuniceerd?
    - Wanneer wordt er gecommuniceerd:
        - na iedere vergadering;
        - na iedere fase?
- Praktische verduidelijkingen:
    - vergaderfrequentie;
    - wanneer;
    - waar vergaderen.

BIJLAGE F

METHODIEKEN OM DE COMMUNICATIE OVER EEN DRUGBELEID OP SCHOOL MET DE SCHOOL TE ORGANISEREN

- op de personeelsvergadering bespreken;
- op pedagogische studiedag bespreken;
- in het leerlingenparlement aan bod laten komen;
- op een oudervergadering vermelden;
- mededelingen ophangen in de leraarskamer;
- DOS-nieuwsbrief verspreiden;
- …

FASE 2

UITWERKEN VAN EEN SCHOOLEIGEN VISIE OP EEN DRUGBELEID

BIJLAGEN

UITWERKEN VAN EEN SCHOOLEIGEN VISIE OP EEN DRUGBELEID

DOELSTELLING

Met het uitwerken van een schooleigen visie op een DOS geeft de school antwoord op de vraag "Hoe staat onze school tegenover drugs en druggebruik?". Stilstaan bij de visie is een erg belangrijke, maar geen eenvoudige oefening.
In haar visie legt de school haar houding tegenover alcohol en andere drugs en de doelstellingen die de school wil bereiken met een drugbeleid vast. Het bepalen van deze doelstellingen gebeurt op basis van een behoefteanalyse.
Met het uitschrijven en terugkoppelen van de visie – een bundeling van de resultaten van de vorige stappen – zorgt de school voor duidelijkheid (bij leerkrachten, leerlingen, ouders …) over het standpunt van de school tegenover drugs en druggebruik, over wat de school wil bereiken met het beleid.

THEORETISCHE INLEIDING

1. Plaats van de alcohol- en drugthematiek in het pedagogisch project van een school

Elke school vertrekt voor haar werking vanuit een aantal grondbeginselen en pedagogische doelstellingen en streeft bepaalde waarden en normen na. Deze worden vastgelegd in het pedagogisch project van de school.
Algemeen kunnen we stellen dat, met respect voor de eigenheid van elke school, volgende doelstellingen door elke school voorop gesteld worden:

- creëren van een gezonde, stimulerende leef- en leeromgeving;
- jongeren begeleiden in hun studieloopbaan;
- een kansenbeleid ontwikkelen;
- jongeren begeleiden in hun groei tot verantwoordelijke volwassenen;
- de opvoeding van de totale persoon nastreven.

Alcohol en andere drugs interfereren met dit project:
- Alcohol en andere drugs zorgen voor een onveilige, ongezonde schoolomgeving.
- Gebruik van alcohol en drugs kan de kansen van jongeren op een succesvolle school-loopbaan beperken.
- Gebruik van alcohol en andere drugs kan het welzijn van de jongere op school in het gedrang brengen.
- Gebruik van alcohol en andere drugs kan de ontwikkeling van de jongere in het gedrang brengen.
- Jongeren worden in onze maatschappij onvermijdelijk geconfronteerd met alcohol en andere drugs en moeten daar keuzes over maken.

2. Algemene doelstellingen van een alcohol- en drugbeleid

Door aan te geven hoe alcohol en andere drugs interfereren met het pedagogisch project van een school, worden ook – zij het indirect – de algemene doelstellingen van een drugbeleid omschreven.

Met het uitwerken van een drugbeleid, met name:
- de pijler regelgeving: het vastleggen van regels en grenzen rond alcohol en andere drugs en het uitwerken van procedures wanneer deze regels en grenzen (vermoedelijk) worden overschreden;

- de pijler begeleiding: het uitschrijven van een scenario met duidelijke taakomschrijvingen in verband met het signaleren, begeleiden en eventueel doorverwijzen van leerlingen met problemen door drugs of druggebruik;
- de pijler 'educatie & structurele maatregelen': het uittekenen van een actieplan voor het continu en effectief werken aan drugeducatie naar alle leerlingen, ondersteund met structurele maatregelen.

wil de school ervoor zorgen dat:
- alcohol en andere drugs geen onveilige, ongezonde schoolomgeving creëren;
- de kans op een succesvolle schoolloopbaan voor elke leerling niet beperkt wordt door alcohol en andere drugs;
- het welzijn van de leerling niet in het gedrang komt door alcohol en andere drugs;
- de ontwikkeling van de leerling niet in het gedrang komt door alcohol en andere drugs;
- de leerling voorbereid is op de confrontatie met alcohol en andere drugs.

3. Doelstellingen bepalen op basis van een behoefteanalyse

3.1 Behoefteanalyse

Een behoefteanalyse bestaat uit het inventariseren van de behoefte en het analyseren van de resultaten. Op basis daarvan formuleert de school haar doelstellingen voor het DOS.

Het inventariseren van de behoefte betekent dat de school de positieve aspecten, knelpunten, problemen en noden van de school met betrekking tot het drugbeleid in kaart brengt. Minimaal worden de behoefte van directie, leerkrachten, ander schoolpersoneel en CLB (de eerste betrokkenen bij het beleid) in kaart gebracht. Uiteraard vormt het betrekken van de andere partners – de leerlingen en ouders – bij de behoefteanalyse, een meerwaarde.

Het analyseren van de resultaten is een proces dat de stuurgroep samen met de coach doorloopt: de stuurgroep zoekt de belangrijkste knelpunten bij het huidige beleid en formuleert hierbij werkpunten.

Belangrijk is dat de stuurgroep knelpunten en werkpunten bepaalt voor de verschillende pijlers van het beleid. Alle pijlers van het drugbeleid zijn namelijk belangrijk en complementair. De ene pijler kan de andere niet vervangen. De kans op succes van het beleid neemt toe naarmate de drie pijlers evenwichtig worden uitgewerkt.

3.2 Belang van een behoefteanalyse

Sommige stuurgroepen of personeelsleden twijfelen aan het nut van het verzamelen van specifieke gegevens van de school. Men denkt dat de knelpunten en noden al gekend zijn. Maar vaak verschillen de knelpunten gesignaleerd door personen die niet actief bij het drugbeleid betrokken zijn van de knelpunten aangegeven door sleutelfiguren die wél een actieve rol spelen bij de aanpak van drugproblemen.[vii]

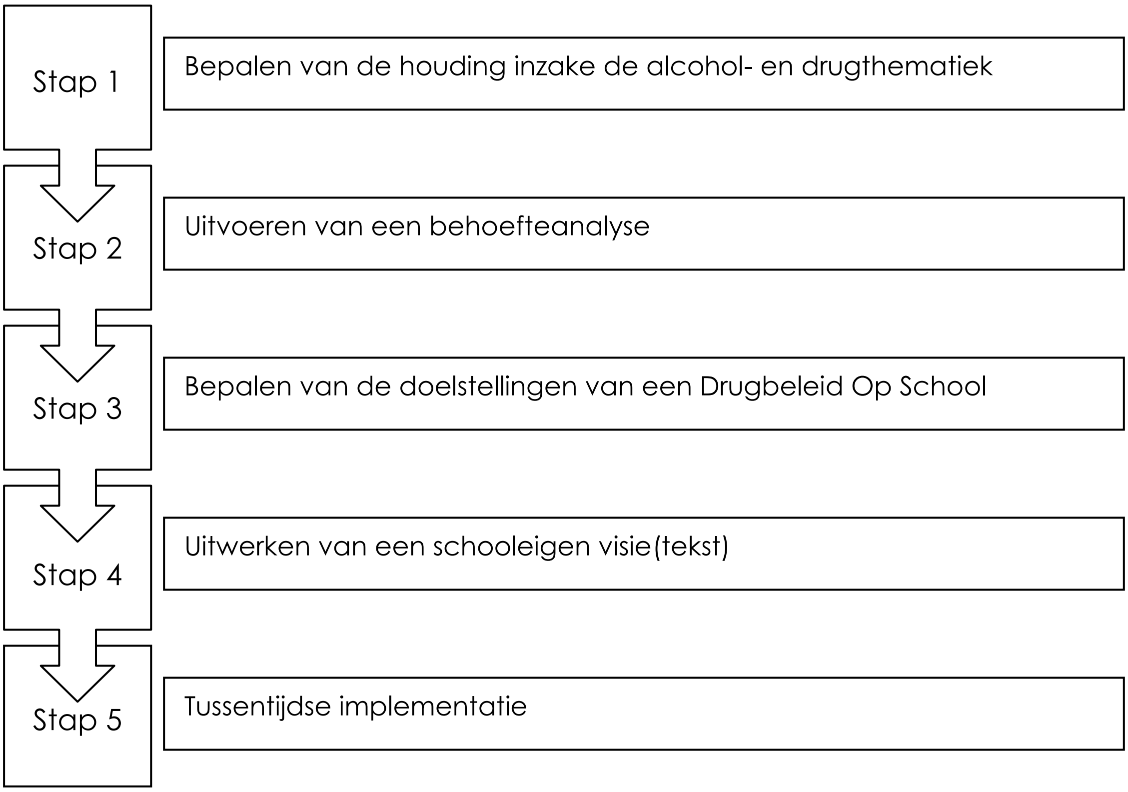
Een zicht krijgen op de noden en behoeften van *alle* betrokkenen op school zelf is dus onontbeerlijk voor een accurate invulling van het drugbeleid, op maat van de hele school.

Door een analyse te maken komt er bovendien een gesprek op gang tussen de stuurgroep en de basis. Er wordt gewerkt aan een fundament voor een goed draagvlak voor het drugbeleid: leerkrachten en ander schoolpersoneel voelen dat ze betrokken worden bij het proces. Ze merken dat er rekening gehouden wordt met hun persoonlijke noden en bezorgdheden.
Het feit dat men de uitwerking van het DOS baseert op concrete, actuele behoeften van de verschillende actoren op school, verhoogt ook de kans op een goede implementatie van

het beleid. Knelpunten (behoeften) van de school vormen immers niet alleen het uitgangspunt voor het bepalen van de doelstellingen van het drugbeleid, ze worden ook gebruikt als maatstaf voor evaluatie. De invulling die elke pijler krijgt, moet tegemoetkomen aan de werkpunten die de school formuleerde bij deze knelpunten (behoeften).

WERKWIJZE

Schema

Stap 1: Bepalen van de houding van de school inzake de alcohol- en drugthematiek

Voor de stuurgroep aan de slag kan om de doelstellingen van een drugbeleid te bepalen, is het noodzakelijk dat de stuurgroepleden eenzelfde kijk hebben op de alcohol- en drugthematiek en op de taak van de school met betrekking tot alcohol en drugs.

Iedereen heeft vanuit zijn persoonlijke waarden (wat men waardevol vindt) en normen (wat men 'normaal' vindt), een eigen kijk op het fenomeen alcohol en andere drugs.
Over alcohol en drugs bestaan bovendien heel wat vooroordelen en misvattingen, vaak zonder dat men zich daarvan bewust is. Ook rond de mogelijkheden en taken van de school met betrekking tot alcohol en drugs lopen de meningen vaak uiteen.

Om dit te ondervangen kan de stuurgroep zich enerzijds informeren over de alcohol- en drugthematiek en anderzijds kan ze via een groepsdiscussie de bestaande opvattingen en ideeën verwoorden en op elkaar afstemmen.
Het is niet nodig dat alle leden van de stuurgroep dezelfde mening krijgen, maar het is wel belangrijk dat iedereen zijn mening kan formuleren. De kennismaking met andermans blik op het fenomeen kan verrijkend zijn voor de eigen houding.
Door voldoende uitwisseling wordt gewerkt naar een consensus in de stuurgroep over de houding van de school inzake de alcohol- en drugthematiek.

1.1 Richtvragen voor het bepalen van de houding inzake de alcohol- en drugthematiek

- Wat wordt met het begrip 'drugs' bedoeld?
- Wat is problematisch gebruik?
- Waar ligt de grens school - vrije tijd: is druggebruik in de vrije tijd een zorg van de school?
- Voor wie willen we een beleid? Leerlingen, leerkrachten …?
- Waar past het drugbeleid in de school? Wordt er een apart beleid voor drugs uitgewerkt of loopt dit parallel met andere thema's?
- Kiezen we voor een geïntegreerde aanpak of leggen we de nadruk op repressie, hulpverlening, preventie?

Bijlage G: Informatiebronnen en methodieken voor het bepalen van de houding tegenover de alcohol- en drugthematiek

Stap 2: Uitvoeren van een behoefteanalyse

Een behoefteanalyse kan veel tijd in beslag nemen, maar heeft ook een grote meerwaarde: de noden van alle partners van het drugbeleid worden duidelijk in beeld gebracht.
Om demotivatie te voorkomen kan de investering beperkt worden door de analyse enkel uit te voeren bij sleutelfiguren.

2.1 Inventarisatie van de bestaande situatie [viii]

De stuurgroep beschrijft, mogelijk in samenwerking met de coach, de bestaande situatie in de school met betrekking tot de alcohol- en drugthematiek, met aandacht voor de situatie op het gebied van regelgeving, begeleiding en educatie & structurele maatregelen (de drie pijlers van een DOS).

De stuurgroep maakt een situatieschets van *wat er goed en minder goed* loopt *(knelpunten)* op het gebied van:

- het gebruik en misbruik bij leerlingen;
- risico-, stimulerende en beschermende factoren;
- gegevens over mogelijke incidenten ten gevolge van drugs of druggebruik;
- huidige benadering van het drugthema en aanpak van problemen op het gebied van:
    - regelgeving;
    - begeleiding;
    - educatie en structurele maatregelen;
- behoeften aan vorming;
- …

Een valkuil bij het uitvoeren van een behoefteanalyse is dat deze vaak beperkt blijft tot het willen weten hoe het staat met het gebruik en misbruik bij leerlingen. De analyse moet echter gericht zijn op het verzamelen van gegevens over de verschillende aspecten van het drugbeleid.

De stuurgroep verzamelt deze gegevens minimaal bij:
- directie
- leerkrachten en ander schoolpersoneel
- CLB

Optimaal worden ook de andere partners bevraagd:
- ouders
- leerlingen

Het inventariseren bij de partners kan op verschillende manieren gebeuren: bevraging, interview, groepsgesprek ... De school kan opteren om deze analyse niet uit te voeren bij alle medewerkers, maar enkel bij sleutelfiguren, bijvoorbeeld via persoonlijke gesprekken. Anderzijds kan de school ervoor kiezen om via een schriftelijke vragenlijst alle of een groot aantal personeelsleden te bevragen. Een schriftelijke vragenlijst verhoogt de betrokkenheid en motivatie en zorgt voor een accurater beeld van de knelpunten/behoeften.

Bijlage H: Vragenlijst behoefteanalyse Drugbeleid Op School

Wat betreft de inventarisatie bij leerlingen, kan gebruik worden gemaakt van de VAD- leerlingenbevraging. Deze geeft een duidelijk zicht op het middelengebruik, de noden inzake voorlichting (praten over drugs), de perceptie van leerlingen wat betreft het begeleidingsaanbod en de regelgeving op school.

Bijlage Z: Informatie over evaluatie-instrumenten (geeft duiding bij de VAD-leerlingenbevraging)

Timing en planning zijn hier uiteraard belangrijk. De stuurgroep legt het best vooraf vast in welk tijdsbestek deze inventarisatie wordt uitgevoerd. Op basis van dit tijdsbestek kan dan een aangepaste strategie worden gekozen: werken via sleutelfiguren, enquête bij iedereen, mondeling of schriftelijk …

2.2 Analyse van de resultaten

2.2.1 Algemene werkpunten

Op basis van de inventarisatie van de huidige situatie met betrekking tot het drugthema op school, zoekt de stuurgroep de belangrijkste knelpunten bij het huidige beleid en de verwachtingen rond het DOS. Bij elk van deze knelpunten formuleert de school ook werkpunten. Dit is niet alleen belangrijk om de doelstellingen van de school bij het uitwerken van een drugbeleid te formuleren. Deze werkpunten zijn ook een maatstaf voor het evalueren van het drugbeleid.

<u>Bijvoorbeeld</u>
Knelpunt: slechts enkele leerkrachten hebben zicht op de huidige begeleiding van leerlingen en ook het aantal leerkrachten dat kennis heeft van de initiatieven op het gebied van voorlichting van de leerlingen is beperkt.
Werkpunt: er moet voldoende aandacht gaan naar het terugkoppelen van informatie naar de leerkrachten.

2.2.2 Werkpunten per pijler

Vervolgens zoekt de stuurgroep de knelpunten per pijler en formuleert ze hierbij ook werkpunten om de huidige situatie inzake regelgeving, begeleiding en educatie & structurele maatregelen te verbeteren. Ook hier geldt dat de werkpunten niet alleen richting geven aan de doelstellingen die de school nastreeft met het uitwerken van de drie pijlers. Zij worden ook gebruikt als toetssteen voor evaluatie van de invulling van een pijler.

Let op: het gaat enkel om het vaststellen van werkpunten, niet om hoe en wanneer de uitvoering ervan zal plaatsvinden.

<u>Bijvoorbeeld</u>
Pijler regelgeving
Knelpunt: sanctionering loopt niet goed: voor eenzelfde overtreding krijgen leerlingen heel uiteenlopende sancties. Zo ontstaat er onduidelijkheid bij leerlingen én leerkrachten.
Werkpunt: de school heeft nood aan duidelijke regelgeving en consequent optreden bij regelgeving.

2.3 Terugkoppeling naar de school

De stuurgroep beslist of deze behoefteanalyse teruggekoppeld wordt naar de rest van het schoolpersoneel. In het kader van het blijvend motiveren van het schoolteam is dit een belangrijk element.
De stuurgroep kan, mogelijk in samenspraak met de coach, de resultaten van de behoefteanalyse (de knelpunten en werkpunten, algemeen en per pijler) presenteren. Het is de stuurgroep die bepaalt wanneer zij dit doet, aan wie de resultaten worden meegedeeld en in welke vorm.
Indien geopteerd wordt voor een terugkoppeling kan de stuurgroep feedback vragen aan de school, op basis waarvan de werkpunten worden bijgestuurd of aangevuld.

Stap 3: Bepalen van de doelstellingen van een Drugbeleid Op School

3.1 Algemene doelstellingen

Algemene doelstellingen zijn abstract en globaal: in algemene bewoordingen omschrijven zij het doel van het drugbeleid.
Algemene doelstellingen omschrijven vooral langetermijnopties en achterliggende visie, omdat deze doelen niet onmiddellijk in hun geheel te realiseren zijn. Dit benoemen is nodig om de concrete doelstellingen (3.2) in een juist perspectief te kunnen plaatsen.

Bij het bepalen van de algemene doelstellingen van een drugbeleid kan de stuurgroep starten met een beschrijving van enkele doelen rond veiligheid, welzijn, onderwijskansen … op basis van de pedagogische visie van de school.

<u>Bijvoorbeeld</u>
- Met een DOS wil de school een veilige en gezonde schoolomgeving creëren.
- Een drugbeleid wil kansen en ondersteuning bieden aan de leerlingen zodat hun ontwikkeling en welzijn niet in het gedrang komen.

3.2 Subdoelstellingen

De stuurgroep formuleert accurate, concrete doelstellingen van het drugbeleid door het hertalen van de vastgestelde werkpunten. Dit betekent dat de stuurgroep *omschrijft wat de school wil bereiken* door te werken aan de verschillende pijlers van het drugbeleid.

Aandachtspunten

Subdoelstellingen moeten voldoen aan het SMART-model, of nog:

Specifiek	: Doelstellingen moeten concreet zijn en aangeven wat de gewenste verandering is.
Meetbaar	: Doelstellingen moeten evalueerbaar en meetbaar zijn zodat het mogelijk is te beoordelen of ze al dan niet bereikt worden (of nog: een antwoord bieden op de (sub-)prioriteiten).
Aanvaardbaar	: Doelstellingen moeten door alle betrokkenen gedragen worden (of nog: een antwoord bieden op de noden gedetecteerd via de behoefteanalyse).
Realistisch	: Doelstellingen moeten reëel, haalbaar en zinvol zijn.
Tijdsgebonden	: Doelstellingen hebben concrete tijdslimieten nodig.

Bijvoorbeeld

- aanreiken van een kansengericht begeleidingsaanbod voor leerlingen met problemen door drugs of druggebruik; leerlingenbegeleiding is prioritair voor de school: de pijler begeleiding wordt als eerste uitgewerkt, en dit binnen het schooljaar;
- uitwerken van een communicatiestroom over het begeleidingstraject;
- leerkrachten en opvoeders belast met de leerlingenbegeleiding vorming aanreiken;
- duidelijke regels en grenzen stellen rond alcohol, tabak, medicatie, cannabis en andere illegale drugs;
- uitwerken van procedures/een leidraad om consequent op te treden bij regelovertreding;
- aanreiken van objectieve informatie over drugs en druggebruik aan alle leerlingen;
- trainen van persoonlijke en sociale vaardigheden bij de leerlingen van de eerste en tweede graad;
- alle leerkrachten vorming aanreiken rond grenzen stellen;
- werken aan het schoolklimaat.

Stap 4: Uitwerken van de visie(tekst)

In haar visie op een drugbeleid geeft de school antwoord op de vraag "Hoe staat onze school tegenover drugs en druggebruik?" Deze vraag wordt beantwoord wanneer de school het resultaat van de vorige stappen bundelt.

De school geeft haar *visie* op een drugbeleid door het formuleren van:

- haar houding tegenover de alcohol- en drugthematiek;
- de algemene doelstellingen van het drugbeleid;
- de subdoelstellingen per pijler.

De *neerslag* van deze drie elementen vormt de *visietekst* van de school.
Een visietekst bevordert de eenvormigheid op school: het zorgt voor duidelijkheid over het standpunt van de school tegenover de thematiek en geeft een beeld van waar de school naartoe werkt met haar beleid.

Bijlage I: Voorbeeld van een visietekst

Stap 5: Tussentijdse implementatie

Een tussentijdse implementatie na elke fase is enorm belangrijk voor het behoud van het draagvlak en van de motivatie in de school voor het verder uitwerken en implementeren van het drugbeleid.

5.1 Communicatie van de visie(tekst)

Na het uitwerken van de visie is het dan ook aangewezen om het resultaat van deze fase terug te koppelen naar de betrokken partners. Bovendien wordt het doel van de visie, namelijk het bevorderen van eenduidigheid, volledig voorbijgeschoten wanneer er geen terugkoppeling is naar alle betrokkenen bij het DOS: directie, leerkrachten, CLB, leerlingen, ouders.

Indien de stuurgroep de behoefteanalyse niet tussentijds heeft teruggekoppeld (zie 2.3), kan ook daarvoor ruimte en tijd gemaakt worden.

5.2 Schoolreglement

Daarnaast wordt de kern van de visietekst best opgenomen in het schoolreglement (in enkele alinea's). Daardoor wordt de visie van de school tegenover alcohol en andere drugs optimaal geïntegreerd in de pedagogische aanpak van de school.

BIJLAGE G

INFORMATIEBRONNEN EN METHODIEKEN VOOR HET BEPALEN VAN DE HOUDING TEGENOVER DE ALCOHOL- EN DRUGTHEMATIEK

1. Aanreiken van informatie over de alcohol- en drugthematiek

1.1 Drugs etc.

Het pakket Drugs etc., bedoeld voor preventiewerkers, hulpverleners en sleutelfiguren in de maatschappelijke sectoren, bevat twaalf folders met beknopte productinfo, twaalf fact sheets en een cd-rom met uitgebreide productinfo, een brochure over de geschiedenis van middelengebruik en gokken, cijfergegevens, problematisch en niet-problematisch gebruik, beleid en wetgeving, preventie...
(VAD, 2003)

1.2 Drugs, drugger, drugst

Drugs, drugger, drugst is een praktische brochure met antwoorden op vragen over drugs; een brochure voor jongeren en jongerenbegeleiders om kritisch te kijken naar druggebruik bij anderen en zichzelf.
(CGGZ Brussel, deelwerking Primavera, 2004)

1.3 No shit

No shit? is een brochure over drugs en druggebruik, bedoeld voor jongeren tussen 12 en 16 jaar, al is het ook voor 16+ers nog leuk en interessant leesvoer. De brochure biedt objectieve informatie over producten en wetgeving, afgewisseld met een interview met een hulpverlener, een persoonlijkheidstest, grappige teksten enzovoort.
(CGG Eclips, CAT Preventiehuis, 1999)

1.4 Slik

Slik is een drugcd-rom, op maat van jongeren. Slik geeft productinfo en situeert drugs in een ruimer maatschappelijk en historisch perspectief. Het wetgevende aspect komt daarbij uitvoerig aan bod. Een drugquiz test de kennis en een drugwoordenboek verduidelijkt het jargon. Korte leesstukjes worden afgewisseld met auditieve tekstfragmenten en videofilmpjes.
(MJA, 2002)

1.5 Websites

www.druglijn.be
www.vad.be
www.desleutel.be
www.drugsvoorlichting.nl
www.drugsinfo.nl
www.jellinek.nl
www.tactus.nl/html:drugs.html
www.nida.nih.gov/teaching.html

2. Methodieken voor het bepalen van de houding ten opzichte van de alcohol- en drugthematiek

2.1 Sangria aan de Costa del sol

Eigen waarden en normen

Rangschik de situaties van 1 tot 6 naargelang ze volgens jou gevaar inhouden. 1 = het minst gevaarlijk 6 = het meest gevaarlijk

Lieve rookt twintig sigaretten per dag. Ze rookt om zich te ontspannen. Ze kent de gezondheidsrisico's die aan roken verbonden zijn, maar vindt dat iedereen van iets moet doodgaan.

Vera is geslaagd voor haar examens en heeft dit met een paar goede vrienden gevierd. Het werd een lange avond en nacht, met veel plezier en veel, misschien wel té veel alcohol. Zij herinnert zich niet al te veel meer van de laatste uren en weet helemaal niet meer hoe ze is thuisgeraakt.

Jan gaat elke middag met zijn collega's naar het café, waar hij een tweetal pintjes drinkt. 's Avonds drinkt hij meestal een aperitiefje voor het eten en een glaasje bier of wijn bij het avondmaal. De avonden zijn meestal rustig met een of twee (streek)biertjes voor de televisie.

Pierre woont in een huis waar nog negen andere gemeubelde kamers zijn. De geluidsisolatie is er heel slecht. Vroeger dronk hij nogal wat pintjes om dit te kunnen verdragen. Nu drinkt hij niet meer als het lawaai van de buren hem stoort, maar rookt hij joints. Hij vindt deze oplossing beter dan nogmaals te verhuizen.

De familie De Moor gaat elk jaar met vakantie naar Spanje. Om geen enkele dag te verliezen, vertrekken zij de laatste dag van het schooljaar. Dat is wel wat lastig, maar met voldoende koffie en onderweg twee keer een pilletje om wakker te blijven, lukt het mijnheer De Moor om de hele nacht door te rijden. De volgende dag zijn ze dan tegen de middag ter plaatse.

Olivier is sinds zijn echtscheiding erg gespannen. De laatste vier maanden heeft hij het soms moeilijk om te slapen. Een vriend gaf hem slaappillen. Hij vond dat dit goed hielp. Sindsdien vraagt hij regelmatig een voorschrift aan zijn huisarts.

Lieve	...	Pierre	...
Vera	...	De familie De Moor	...
Jan	...	Olivier	...

Overzichtstabel

Vul per situatie het aantal personen in dat een bepaald cijfer heeft gegeven.
Deze overzichtstabel geeft de verdeeldheid van de meningen visueel weer. Kijk naar de verdeling en bespreek:

- Wat valt er op? Liggen de keuzes gelijk of erg tegengesteld?
- Wat is verrassend in de keuzes of argumenten van de anderen?

	1	2	3	4	5	6
Lieve						
Vera						
Jan						
Pierre						
Familie De Moor						
Olivier						

Bespreking

Bij de beoordeling van gevaarlijk gedrag spelen allerlei argumenten een rol. Hierna volgt een aantal argumenten dat vaak wordt aangebracht om het gevaar van een bepaald gedrag te verdedigen:

<u>Gevaar voor de eigen gezondheid/de omgeving</u>
Deze discussie komt meestal aan bod bij de rookgewoonte van Lieve. Ziet men dit gedrag als een persoonlijk probleem of zijn er gevolgen voor anderen? Er kan ook een verschil bestaan in de gevolgen voor het eigen gedrag. Roken beïnvloedt het gedrag niet, drinken wel. Het probleemgedrag kan ook gevolgen voor anderen hebben. Ook de familie De Moor kan een gevaar voor de andere weggebruikers betekenen.

<u>Eenmalig gebruik/langdurig gebruik</u>
Gevaarlijk gedrag, gedefinieerd als afhankelijk gedrag, is een criterium dat aan bod kan komen bij Jan die gemiddeld zeven alcoholconsumpties per dag neemt. Drie glazen geldt als drempel voor de schadelijkheid van de gezondheid. Jan kan tegenover de familie De Moor gesteld worden, die iets gebruikt in uitzonderlijke omstandigheden.

<u>Legaal of illegaal</u>
Sommige middelen zijn illegaal. Ook omwille van de illegaliteit kan een product als gevaarlijk worden beschouwd. Het gebruik van illegale producten kan immers gerechtelijke gevolgen hebben.

<u>Samenstelling van een middel</u>
Omdat deze producten clandestien worden verhandeld, heeft men geen zicht op de kwaliteit en de samenstelling. De onbekende samenstelling van XTC-pillen houdt bijvoorbeeld extra risico's in.

Motieven voor gebruik
Waarom wordt een middel gebruikt? Voor het plezier en om zich te ontspannen of omdat het de enige manier geworden is om zich goed te voelen, om zich staande te houden in het dagelijks leven? Michel gebruikt bijvoorbeeld XTC om een probleem op te lossen. De kans is groot dat hij hier in de toekomst nog zijn toevlucht toe zal nemen. Hij merkte immers dat hij er socialer van werd. Dit houdt risico's in aangezien het onderliggende probleem er niet door opgelost wordt.

Milieu
Om het scherp te stellen: gaat het om een volwassen, verantwoordelijk persoon met een warm gezin en een uitgebreid sociaal vangnet of gaat het om iemand die het op allerlei vlakken moeilijk heeft en niet kan rekenen op steun van zijn omgeving?

Algemene conclusie

Welk argument voor iemand het zwaarste doorweegt, wordt bepaald door zijn of haar (gebrek aan) kennis en informatie, ervaringen (persoonlijk of in de omgeving), socio-culturele context waarin men leeft, ...

De verdeeldheid van de meningen in de groep zijn een weerspiegeling van de verschillen in het hele schoolteam. Dit is een extra motivatie om te werken aan een gedeelde visie en na te denken over welke boodschap de school naar de leerlingen wil brengen.

2.2 Drugs ingeblikt. Een werkvorm met foto's en stellingen over drugs

Vier reeksen van telkens acht foto's en stellingen belichten verschillende aspecten van de drugproblematiek: 'visie op drugpreventie', 'jongeren en drugs', 'drugs in de sociale context', 'genieten' en 'recht op roes' (VAD,2005, herziene versie).

BIJLAGE H

VRAGENLIJST BEHOEFTEANALYSE DRUGBELEID OP SCHOOL

In onderstaande vragenlijst peilen we naar uw ervaringen en opmerkingen met betrekking tot het drugthema[1] op school. Alvast bedankt voor uw medewerking.

1. Wat is uw functie binnen de school[2]?

- o Leerkracht algemene vakken
- o Leerkracht technische vakken en/of praktische vakken
- o Opvoeder
- o Stafmedewerker
- o Leerlingenbegeleider
- o Secretariaatsmedewerker

2. In welke mate denkt u dat de school te maken heeft met problemen in verband met alcohol en andere drugs bij de leerlingen?

o Heel Veel o Af en toe o Bijna nooit

3. Bent u in het laatste jaar geconfronteerd met vragen over alcohol en andere drugs door de leerlingen?

o Ja o Nee

Indien ja, welke waren deze vragen[2]?

- o Werking/uitzicht van de middelen
- o Hulpverleningsmogelijkheden
- o Bestaande regels/sancties op de school
- o Andere (omschrijf): ....

Hoe heeft u op deze vragen gereageerd[2]?

- o Ik heb de leerling zo goed mogelijk geïnformeerd
- o Ik heb de leerling doorverwezen naar een gespecialiseerde organisatie
- o Ik kon niet op de vraag antwoorden
- o Andere (omschrijf): ....

4. Bent u in het laatste jaar geconfronteerd met problemen i.v.m. alcohol en andere drugs bij de leerlingen?

o Ja o Nee

Indien ja, welke waren deze problemen[2]?

- o Onder invloed zijn in de klas
- o Vermoeden van druggebruik
- o Bezit van drugs
- o Dealen
- o Andere (omschrijf): ....

Hoe heeft u op deze problemen gereageerd[2]?

- o Ik heb de leerling gesanctioneerd
- o Ik heb de leerling aangeraden naar een gespecialiseerde hulpverleningsdienst te gaan
- o Ik heb dit gemeld aan: ....
- o Ik heb hier niet op gereageerd
- o Andere (omschrijf): ....

1 Het begrip drugs definiëren we als middelen die invloed hebben op ons bewustzijn en gebruikt worden als genotmiddel'. Met de term drugs bedoelen we dus legale middelen (alcohol en medicatie) en illegale middelen (cannabis, XTC, LSD, cocaïne …).
2 Meerdere antwoorden zijn mogelijk.

Vindt u het moeilijk om te reageren op problemen met alcohol of andere drugs bij leerlingen?

o Ja o Nee

Indien ja, wat zou u kunnen helpen om met deze problemen om te gaan[2]?

- o Informatie over hoe u alcohol- of andere drugproblemen kunt herkennen
- o Vaardigheden ontwikkelen in het bespreken van alcohol en andere drugproblemen
- o Duidelijke regels en procedures vanuit de school
- o Informatie over hoe u preventief kan werken rond dit thema
- o Testen van leerlingen op alcohol- of ander druggebruik
- o Begeleiding/hulpverlening vanuit de school voor leerlingen met alcohol- of drugproblemen
- o Andere (omschrijf): ....

5. Wat moet volgens u de houding van de school zijn ten opzichte van het drugthema[2]?

- o De school drugvrij houden
- o Druggebruik bespreekbaar maken
- o Leerlingen aanzetten niet te gebruiken
- o Aanreiken van vorming aan leerlingen met problemen over alcohol of andere drugs
- o Aanbieden van begeleiding aan leerlingen met problemen over alcohol of andere drugs
- o Leerlingen informeren over alcohol en andere drugs
- o Andere (omschrijf): ....

6. Kent u preventie-initiatieven die de school neemt naar leerlingen toe in het kader van het drugthema?

o Ja o Nee

Indien ja, welke initiatieven?

....

....

Wat zou de school volgens u moeten doen op gebied van preventie in het kader van het drugthema?

....

....

7. Vindt u dat er duidelijke regels zijn over wat kan en niet kan inzake alcohol- en ander druggebruik op school?

o Ja o Nee o Geen idee

Wat vindt u positief aan de bestaande interne regelgeving inzake alcohol en andere drugs?

....

....

Wat moet er volgens u veranderen aan de bestaande interne regelgeving met betrekking tot alcohol en andere drugs?

....

....

8. Heeft u zicht op de wijze waarop leerlingen met problemen i.v.m. alcohol of andere drugs begeleid worden op school?

o Ja o Nee

Wat vindt u positief aan de huidige aanpak van leerlingen met problemen i.v.m. alcohol of andere drugs?

....
....

Wat moet er volgens u veranderen aan de bestaande aanpak van leerlingen met problemen i.v.m. alcohol of andere drugs?

....
....

9. Vindt u dat de school naast een aanpak voor de leerlingen ook een beleid i.v.m. alcohol en andere drugs op het werk moet ontwikkelen voor leerkrachten en ander personeel?

o Ja o Nee

Gelieve te motiveren:

....
....
....
....

BIJLAGE I

VOORBEELD VAN EEN VISIETEKST

Onze school biedt op een hedendaagse en pedagogisch verantwoorde wijze aan jonge mensen kwalitatief hoogstaand onderwijs aan in *een veilige, gezonde omgeving die intellectueel stimulerend en sociaal ondersteunend is*. Onze school legt de nadruk op de totale vorming van de jongere en begeleidt jonge mensen bij het ontdekken van waarden en normen en het verwerven van kennis, attitudes en vaardigheden. Het *welzijn en welbevinden van de jongere* staan hierbij centraal.
Met een *drugbeleid* wil de school ervoor zorgen dat zij deze opdracht zo goed mogelijk kan uitvoeren. Drugs kunnen een negatieve invloed hebben op de ontwikkeling en het welzijn van de jongere en op de omgeving waarin dit plaatsvindt.
Onder drugs verstaat de school *alle legale en illegale genotmiddelen* – alcohol, tabak, cannabis en andere illegale drugs – *en psychoactieve medicatie*.
Het drugbeleid van de school omvat drie grote facetten:
Regelgeving: de school zal duidelijke regels en grenzen rond drugs uittekenen en consequent reageren wanneer de regels overschreden worden.
Begeleiding: sommige leerlingen hebben problemen door drugs of druggebruik. Zij hebben nood aan extra hulp of begeleiding. De school zal een begeleidingsaanbod uitwerken met aandacht en ruimte voor specifieke noden van de individuele leerling.
Educatie & structurele maatregelen: ten slotte is er ook aandacht voor drugeducatie: leerlingen krijgen informatie over alcohol en andere drugs, er wordt stilgestaan bij hun attitudevorming en sociale vaardigheden worden ingeoefend. Daarnaast is het een constante zorg van de school te werken aan een positief klas- en schoolklimaat waarin het voor leerlingen en leerkrachten aangenaam is om te leven en te werken.

Noot
Sommige scholen willen in hun visie(tekst) een echt statement uitdrukken, bijvoorbeeld 'werken aan een drugvrije school'. De school kan er uiteraard voor kiezen om bijvoorbeeld een duidelijk repressief standpunt in te nemen. Als coach is het dan wel extra belangrijk om te bewaken dat ook de andere pijlers worden uitgewerkt.

FASE 3

UITWERKEN VAN DE DRIE PIJLERS VAN EEN DRUGBELEID

UITWERKEN VAN DE PIJLER REGELGEVING

BIJLAGEN

UITWERKEN VAN DE DRIE PIJLERS VAN EEN DRUGBELEID

DOELSTELLING

In de vorige fase bepaalde de school met het uitwerken van een schooleigen visie welke doelstellingen zij wil bereiken met een drugbeleid.
Op basis van deze visie zal de school de drie pijlers van een drugbeleid uitwerken: regelgeving, begeleiding en preventie. De drie pijlers zijn belangrijk en complementair: de ene pijler kan de andere niet vervangen. De drie pijlers moeten evenwichtig worden uitgewerkt.

THEORETISCHE INLEIDING OP DE DRIE PIJLERS

De pijler 'regelgeving' biedt de school een leidraad om regels en grenzen rond drugs en druggebruik vast te leggen en procedures uit te werken die de school volgt wanneer deze regels en grenzen (vermoedelijk) worden overschreden.

De pijler 'begeleiding' biedt de school een leidraad voor het uitwerken van interventies naar leerlingen met drugproblemen. Er wordt een begeleidingstraject uitgetekend met duidelijke taakomschrijvingen in verband met het signaleren, begeleiden en eventueel doorverwijzen van leerlingen.

De pijler 'educatie & structurele maatregelen' biedt de school een leidraad voor het uittekenen van actieplan voor het continu en effectief werken aan drugeducatie naar alle leerlingen, ondersteund met structurele maatregelen.

Onderdeel van de pijlers 'regelgeving' en 'begeleiding' is het uittekenen van respectievelijk *grenzenstellende en begeleidende interventies naar leerlingen die problemen stellen door drugs of druggebruik*. De vraag die zich hier onmiddellijk stelt, is hoe de school drugproblemen kan opmerken en wanneer ze begeleidend of grenzen stellend moet optreden.

1. Minder functioneren door drugproblemen

1.1 Hoe kunnen drugproblemen zich manifesteren?

Drugbezit of onder invloed zijn op school, is slechts één manier waardoor een drugprobleem zich kan manifesteren.
Het feit dat een leerling een drugprobleem heeft, kan zich op *verschillende manieren* uiten: leergedrag (bijvoorbeeld spijbelen), sociaal gedrag (bijvoorbeeld agressie), organisatie (bijvoorbeeld vanalles vergeten), uiterlijk (bijvoorbeeld vlekken op kledij), buitenschools gedrag (bijvoorbeeld stopzetten van hobby), emotie & expressie (bijvoorbeeld nerveus zijn) en lichamelijk voorkomen (bijvoorbeeld onder invloed zijn).

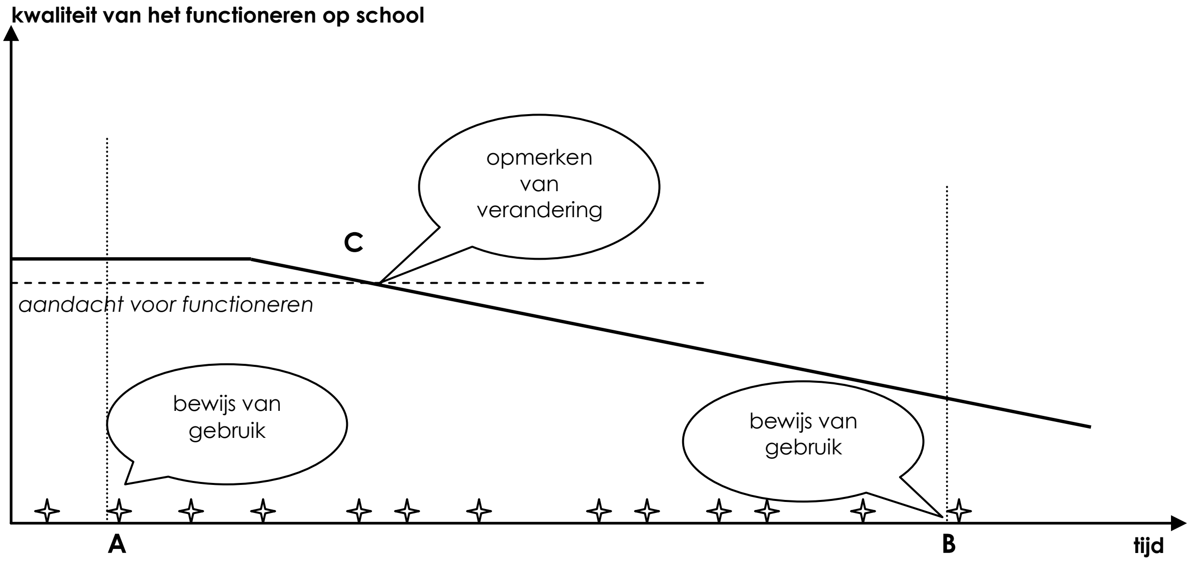
Om de verschillende manieren waarop een drugprobleem zich kan manifesteren te omvatten, spreken we over *minder functioneren door drugproblemen*.

Bijlage J: Signalen van minder functioneren door drugproblemen

1.2 Aandacht voor minder functioneren op school

Wanneer de school aandacht heeft voor de verschillende manieren waarop een drugprobleem zich kan manifesteren (of nog: aandacht heeft voor het totale functioneren van de leerling), krijgt de school mogelijke problemen ook veel sneller in het vizier.

We kunnen dit voorstellen aan de hand van volgend ***schema***[2]:

✦ druggebruik

Mogelijke momenten van vaststellen van problemen:
A De school vindt een bewijs van druggebruik zonder dat er problemen zijn met het functioneren van de leerling.
B De school vindt een bewijs van druggebruik, maar het functioneren van de leerling is al zeer sterk verminderd en de school heeft weinig ruimte meer om het gedrag van de leerling bij te sturen en/of om de leerling te begeleiden.
C De school merkt een verandering in het functioneren van de leerling, mogelijk door drugproblemen, en heeft nog ruimte om het gedrag van de leerling bij te sturen en/of om de leerling te begeleiden.

Dit schema geeft het druggebruik van een leerling en zijn functioneren op school weer op een tijdslijn.
Druggebruik komt vaak pas laat in het zicht van de school en is zeer moeilijk vast te stellen: jongeren proberen hun gebruik zoveel mogelijk te verbergen, het gebruik op zich vindt meestal niet in een schoolse context plaats, …
Wanneer een leerling slordig omgaat met zijn beginnend gebruik en het product laat rondslingeren, kan de school snel een bewijs vinden zonder dat er problemen waren met het functioneren van de leerling op school(= **A**). De meeste jongeren zijn echter een stuk voorzichtiger en zullen hun gebruik zoveel mogelijk verborgen houden. De school zal het gebruik dan pas zeer laat (of niet) opmerken (= **B**).
Het druggebruik van deze jongeren kan ondertussen wel een invloed hebben op hun functioneren op school. Wanneer de school aandacht heeft voor veranderingen in het totale functioneren, kan de leerling – en het mogelijke drugprobleem – sneller onder de aandacht van de school komen (= **C**).

[2] Dit schema is gebaseerd op het Interventieschema, ontwikkeld door Mark Tack (CAT Preventiehuis 1993).

Vaak vermoedt de school al dat de leerling een drugprobleem heeft, maar leeft er toch, vanuit een handelingsonzekerheid, het gevoel niets te kunnen doen vooraleer men 'het zeker weet'. De school zoekt een 'bewijs'. Het is echter een valkuil voor de school om te wachten tot er een bewijs gevonden wordt (bijvoorbeeld betrappen op drugbezit of dealen op school). Als de school dit doet, is de kans groot dat ze een probleem (te) laat opmerkt: het functioneren van de leerling is ondertussen heel sterk achteruitgegaan. De school heeft weinig ruimte meer om het gedrag van de leerling bij te sturen en/of de leerling te begeleiden (= **B**).

Als de school alert is voor veranderingen in het functioneren van een leerling en daar snel op inspeelt (*hoog aandachtsniveau* **------**), is haar ruimte om grenzenstellend en/of begeleidend op te treden veel groter dan wanneer de school pas reageert wanneer zij een bewijs vindt (**C > B**).

2. Straffen of helpen?

Algemeen kunnen we stellen dat een drugprobleem zich uit in minder functioneren.
Meer bepaald:
- *in een minder functioneren* dat gepaard gaat met een *overtreding van de schoolregels* van de school; dit kunnen de regels rond drugs zijn (dealen, drugbezit, ...) maar ook andere (spijbelen, agressie, …);
- *in een minder functioneren* dat gepaard gaat met een *vermoeden van regelovertreding* (geur in de kledij na de pauze, geur op het toilet, …);
- *in een minder functioneren zónder* dat er sprake is van *regelovertreding* (onverzorgde hygiëne, verlies van vrienden, slechte schoolresultaten, sterke stemmingswisselingen, ...).

Bijlage J: Signalen van minder functioneren door drugproblemen

<u>Bij bezorgdheid om het minder functioneren zónder dat er sprake is van regelovertreding</u>:
- wordt als reactie op de bezorgdheid om het welzijn van de leerling het begeleidingstraject in werking gezet.

Uiteraard is niet elke verandering in het functioneren een uiting van een drugprobleem. Meestal voelt de leerkracht (opvoeder, …) aan wanneer het louter gaat om een uiting van ‘normaal pubergedrag’. Soms gaat het veranderen in het functioneren van een leerling echter gepaard met een gevoel van ongerustheid bij de leerkracht. De leerkracht voelt dat er meer aan de hand kan zijn en is *bezorgd over het welzijn* van de leerling. Die bezorgdheid om het minder functioneren vormt de energie om tot handelen over te gaan en de stap naar *begeleiding* van de leerling te zetten. Daarvoor is er geen bewijs van druggebruik of -bezit nodig.

<u>Bij bezorgdheid om het minder functioneren, dat zich uit in (een vermoeden van) regelovertreding:</u>
- wordt als reactie op de regelovertreding onmiddellijk de pijler regelgeving opgestart;
- wordt als reactie op de bezorgdheid om het welzijn van de leerling het begeleidingstraject in werking gezet.

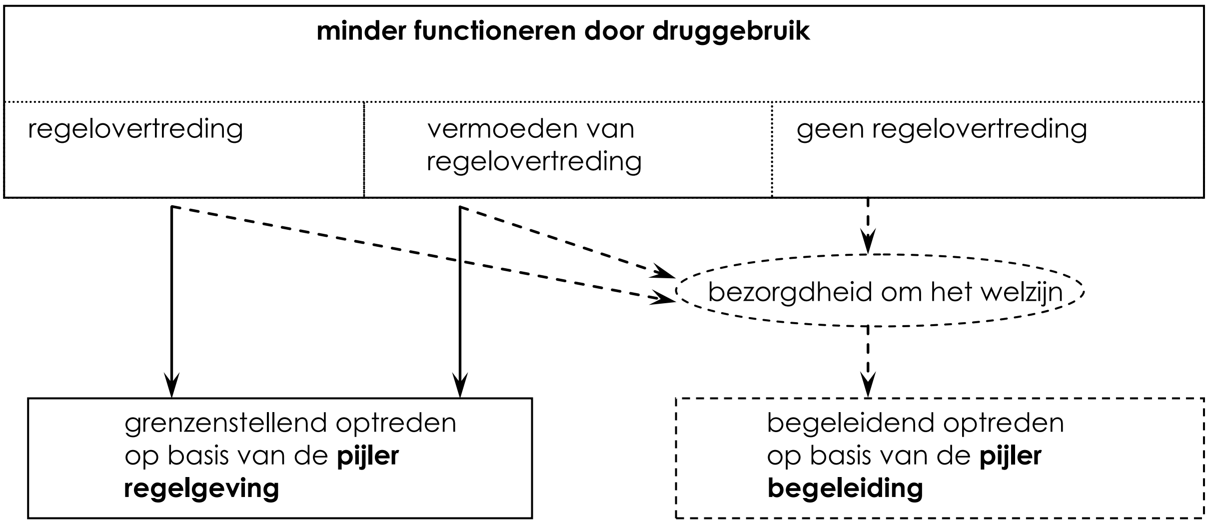
Wanneer het minder functioneren van een leerling een regelovertreding of een vermoeden van een regelovertreding inhoudt, wordt in *eerste instantie* gereageerd op deze regelovertreding. De *pijler regelgeving* wordt dus in werking gesteld (indien het om een overtreding van de regels rond alcohol en andere drugs gaat; anders zal de school terugvallen op haar bestaande regelgeving rond andere vormen van grensoverschrijdend gedrag, bijvoorbeeld spijbelen).
De doelstelling hierbij is het stoppen van onaanvaardbaar gedrag. Een school kan – vanuit de zorg en verantwoordelijkheid voor alle leerlingen – niet toestaan dat regelovertreding

getolereerd wordt in functie van het ‘probleem’ van de leerling. Bovendien kan grenzen stellend optreden ook een rol vervullen in het bijsturen van het gedrag van de leerling. Een normatief kader kan de jongere ondersteunen.

Daarnaast kan ook dit minder functioneren – in casu een regelovertreding of vermoeden van – gepaard gaan met een *gevoel van bezorgdheid* bij de betrokken leerkracht of ander schoolpersoneel. In dat geval zal, *parallel met en complementair* aan de procedures voor regelovertreding, een stap in het *begeleidingstraject* gezet worden.

Een regelovertreding kan uiteraard ook een geïsoleerd feit zijn, zonder dat het aanleiding geeft tot bezorgdheid. De pijler begeleiding wordt dan niet in werking gezet. Natuurlijk zal de school naar aanleiding hiervan wel extra alert zijn voor het functioneren van deze leerling.

We kunnen dit voorstellen aan de hand van volgend ***schema:***

BIJLAGE J

SIGNALEN VAN MINDER FUNCTIONEREN DOOR DRUGPROBLEMEN

Hieronder vind je een lijst van mogelijke signalen van verminderd functioneren door druggebruik. Het voordeel van een dergelijke lijst is dat ze je alert kan maken voor verschillende aspecten van gedrag en voorkomen. Het is echter geen instrument om een 'diagnose' te stellen!

- Signalen van verminderd functioneren kunnen van velerlei aard zijn, het gaat niet enkel om storend gedrag.
- Eén signaal op zich zegt ook niet veel: het is belangrijk het totale functioneren van een jongere te bekijken over een bepaalde periode en in verschillende situaties.
- Dezelfde signalen kunnen op allerlei problemen wijzen: relatie-, adolescentie-, school-, drugproblemen, … Maak een onderscheid tussen observaties (zo objectief mogelijk) en interpretaties (subjectieve inschattingen, vermoedens).
- Signalen kunnen ook erg verschillen van jongere tot jongere. Sommige jongeren kroppen hun gevoelens op en zijn stil of onverschillig, anderen reageren extravert en stellen eerder een overdreven luidruchtig of agressief gedrag.

Mogelijke signalen van minder functioneren door drugproblemen:

Sociaal gedrag
- veranderingen in bereikbaarheid
- andere vrienden/verlies van vrienden
- geen interesse in de omgeving
- relatieproblemen
- (anders in) conflicten
- uitgesloten, gepest
- onzeker, sociaal niet zo vaardig
- diefstal
- agressief

Leergedrag
- minder geconcentreerd, aandachtig
- minder coöperatief
- slechter geheugen
- onsamenhangende verhalen
- minder handig in praktijk
- dalende schoolprestaties
- sterke prestatieschommelingen
- geen interesse in schoolse activiteiten
- schoolverzuim/spijbelen

Organisatie
- minder stipt
- minder georganiseerd
- niet in orde zijn met taken, …
- van alles vergeten, nalatig
- financiële problemen

Buitenschools gedrag
- stopzetten van favoriete bezigheden, hobby's, interesses
- meer uitgaan
- signalen van ouder(s)

Emotie & expressie

- prikkelbaar
- sterke stemmingswisselingen
- moeilijk verstaanbare spraak
- slappe lach
- overactief, babbelziek of sloom
- grote energieschommelingen
- nerveus, geagiteerd
- veel praten over drugs

Uiterlijk

- vlekken op kledij
- verdoezelende geurtjes
- veranderde stijl van kleding en haardracht
- symbolen die naar drugs of druggebruik verwijzen
- speciale geur in de kleding
- lange mouwen op ongewone momenten

Fysiek voorkomen

- bleekheid
- vermoeidheid, slaperigheid
- gewichtsverlies
- coördinatievermogen
- veranderde hygiëne
- roodheid, vlekken, blaasjes rond neus en mond
- ontstoken of bloeddoorlopen ogen
- grote of kleine pupillen
- voortdurend sniffen met de neus
- vaak een bloedneus
- vaak verkouden, ziek

UITWERKEN VAN DE PIJLER REGELGEVING

DOELSTELLING

In de pijler regelgeving verduidelijkt de school welk gedrag inzake drugs en druggebruik verwacht wordt en bakent ze af welk gedrag niet aanvaardbaar is. Met andere woorden: de school legt de regels en grenzen rond drugs en druggebruik vast. Daarnaast worden de procedures toegelicht die de school volgt wanneer men vaststelt of vermoedt dat de regels rond drugs en druggebruik overschreden worden. Een volgende stap is het toetsen van de regelgeving en procedures aan de werkpunten bepaald tijdens de behoefteanalyse. De laatste stap is het tussentijds implementeren van deze regels en procedures in de school.

THEORETISCHE INLEIDING

1. Regelgeving

1.1 Doelstelling

Regelgeving is noodzakelijk om het samenleven en samen leren op school mogelijk te maken. Minimaal heeft regelgeving als functie veiligheid creëren: ervoor zorgen dat alcohol en andere drugs *geen* onveilige, ongezonde schoolomgeving creëren.
Maar regelgeving werkt ook welzijnsbevorderend en heeft een preventief effect[ix]. Het geeft de leerlingen aan wat kan en wat niet kan. Het duidt de grenzen aan om problemen ten gevolge van drugs of druggebruik te voorkomen. Als leerlingen weten hoe er op een bepaald gedrag gereageerd wordt, kan dit ontradend werken. Bovendien creëert de school zo ook een normatief kader dat de jongere ondersteuning biedt.

1.2 Regels en grenzen[x]

Een regel of grens is een zeer concrete gedragsafspraak die niet interpreteerbaar is en los van iedere subjectiviteit toegepast kan worden.
Het is echter niet eenvoudig om gestelde regels ook werkelijk te doen naleven. Volgende kenmerken verhogen de kans op navolging:

- Regels moeten eenduidig en duidelijk zijn.
- Regels mogen geen ruimte laten voor interpretatie.
- Regels moeten realistisch en waardevol zijn.
- Regels moeten rekening houden met de bestaande (school)cultuur.
- Regels zijn voor iedereen en altijd geldig.
- Regels moeten door iedereen gekend en geïnternaliseerd zijn.

Er is vaak een groot verschil tussen de regels op papier en de regels in het hoofd van de jongere. Het internaliseren – zich eigen maken – van de regels van de school verloopt op verschillende manieren:

- Leerlingen maken kennis met de regels door ze te lezen in het schoolreglement.
- Een deel van de regels wordt door de leerkrachten en ander schoolpersoneel rechtstreeks overgebracht door er tijdens het schoolgebeuren op te wijzen.
- Jongeren leren ook van elkaar: hoe de regel gevolgd moet worden, maar vaak ook hoe hij overtreden kan worden.

- De meeste regels worden echter geïnternaliseerd door regelovertreding: wanneer een leerling regels overtreedt en er een sanctie volgt, is dit een duidelijke bevestiging van de regel naar alle leerlingen toe.

2. Regelovertreding

Regelgeving op zich verhindert natuurlijk niet dat er regelovertreding plaatsvindt, en is uiteraard niet voldoende. De school moet ook kunnen optreden bij overtreding van de regels. Het preventieve effect van regels volstaat niet. Een goed drugbeleid heeft ook een repressief facet.

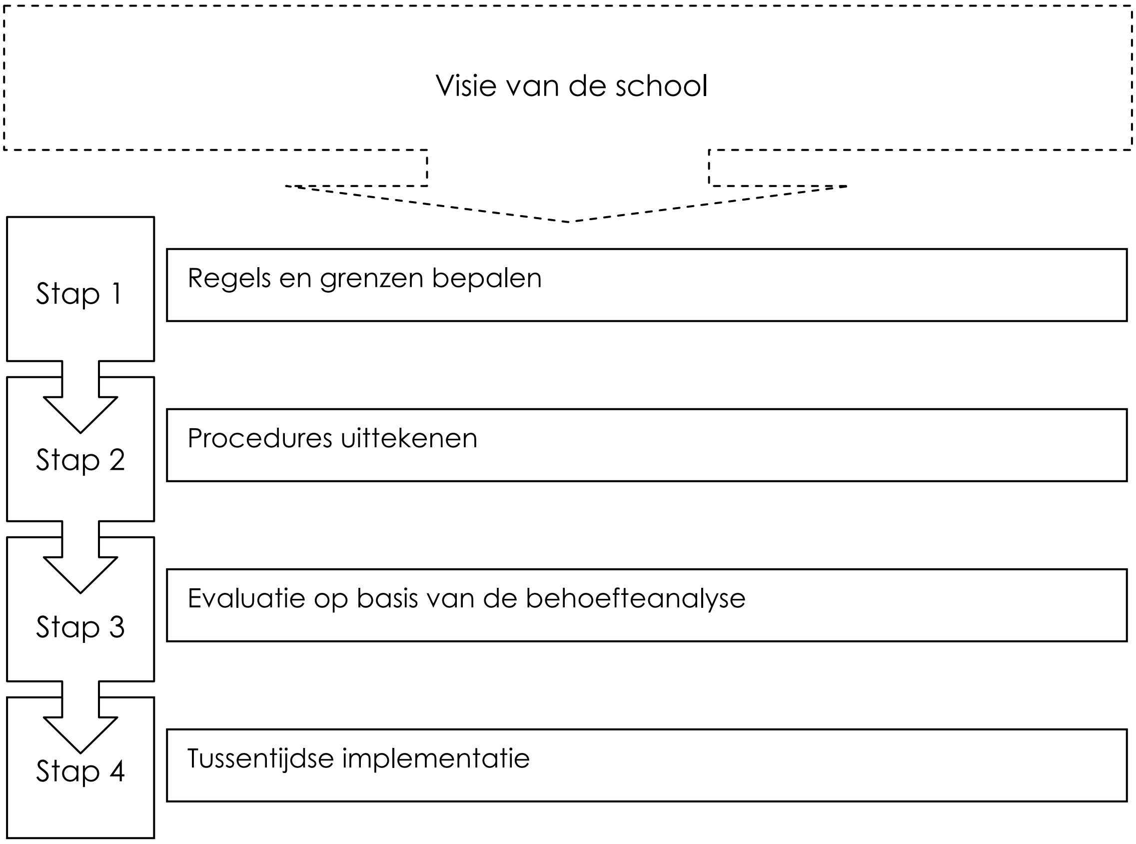
Bij regelovertreding kan de school een orde- of tuchtmaatregel nemen.
Een *ordemaatregel* heeft tot doel het gedrag van de leerling te verbeteren en aan te passen zodat een goede samenwerking weer mogelijk wordt. Elk personeelslid van de school kan een ordemaatregel nemen.
Een *tuchtmaatregel* wordt genomen als het gedrag van de leerling een gevaar vormt voor het ordentelijk verstrekken van het onderwijs of als de verwezenlijking van het opvoedingsproject van de school in het gedrang komt. Een leerling kan dan tijdelijk worden geschorst of definitief uitgesloten. De tuchtmaatregel wordt genomen door de directie of de inrichtende macht. Daarbij dienen bepaalde regels te worden gerespecteerd.

Elk onderwijsnet reikt vanuit het eigen project handvatten aan die richting kunnen geven aan mogelijke orde- en tuchtmaatregelen.

Juridische info rond het nemen van orde- en tuchtmaatregelen is ook te vinden in de publicatie 'Juridisch handvatten voor het omgaan met alcohol en andere drugs op school' (VAD, 2006).

WERKWIJZE

Schema

Stap 1: Regels en grenzen bepalen

In haar visie op het drugbeleid bepaalde de school welke doelstellingen zij wil bereiken met het uitwerken van een DOS. Op basis van deze doelstellingen geeft de school invulling aan haar regels en grenzen inzake alcohol en andere drugs.

De school bepaalt de regels en grenzen[xi]:
- voor alle vormen van gebruik en aanbod op school: gebruik, onder invloed zijn, bezit, dealen en doorgeven;
- voor alle middelen – alcohol, tabak, medicatie, cannabis en andere illegale drugs – die gelden binnen de schoolcontext[3].

Het is belangrijk als school eerst de verschillende situaties en plaatsen die in de schoolcontext vallen, af te bakenen (aan de schoolpoort, in de schoolgebouwen, tijdens de lesuren, …) en dan te concretiseren waar en wanneer de regels van de school gelden.

Bijlage K: Vormen van gebruik en aanbod

[3] Uit een kwalitatieve evaluatiestudie (Universiteit Gent, 2004) blijkt dat zes op de zeven scholen geen specificaties maakten voor de verschillende plaatsen en situaties in de schoolcontext, en dit wordt door de betrokkenen bij het drugbeleid als een knelpunt ervaren.

schoolcontext = ...					
	bezit	gebruik	onder in-vloed zijn	doorgeven	dealen
alcohol					
tabak			n.v.t.		
medicatie					
cannabis					
andere illegale drugs					

Enkele richtlijnen

- Neem de visie van de school als startpunt: waarden en normen geven richting aan regels en grenzen.

- De regelgeving rond alcohol en andere drugs mag niet in tegenspraak zijn met de wettelijke maatregelen inzake alcohol en andere drugs. De wetgeving rond alcohol, tabak, illegale drugs, medicatie en gokken vormt het minimale kader waarbinnen de school haar regels uittekent. De regels en grenzen van de school zijn minimaal de regels en grenzen opgelegd door de wet (bijvoorbeeld: sterkedrank verkopen op school is verboden want volgens de wetgeving is het verstrekken van sterkedrank expliciet verboden, zonder leeftijdsbeperking).

  Meer informatie over de alcohol- en drugwetgeving vind je in de publicatie 'Juridische handvatten voor het omgaan met alcohol en andere drugs op school' (VAD, 2006).

- De school heeft ook de mogelijkheid om *schooleigen regels en grenzen* vast te leggen. Vanuit de pedagogische visie van de school – bijvoorbeeld het nastreven van de totale ontwikkeling van de jongere – kan de school het noodzakelijk vinden om *strikte(re)* regels en grenzen rond alcohol en andere drugs af te bakenen.

- Reflecteer over de *bestaande regelgeving*: wat is er al, zijn deze regels nuttig en vertaalbaar naar regels rond alcohol en andere drugs …

- De regels gelden voor *alle leerlingen*. De school kan ervoor opteren een onderscheid te maken voor *verschillende graden of leeftijden*. Duidelijkheid en consequentie zijn hierbij een voorwaarde.

- Het is niet nodig om regels uit te werken voor het onder invloed zijn van tabak, omdat onder invloed zijn van tabak zich niet uit in gedragssymptomen.

- Ook psychoactieve medicatie vereist een gedifferentieerde aanpak: enerzijds is er medicatie mét of zonder doktersvoorschrift, anderzijds kan medicatie ook gebruikt worden als een genotmiddel. Voor medicatie is het ook belangrijk regels te bepalen rond het verstrekken van medicatie door de school.

- Regels moeten hanteerbaar blijven. Er moet geen ellenlange lijst met regels en grenzen worden opgesteld. Er mag gerust één regel zijn voor verschillende middelen (bijvoorbeeld: 'onder invloed zijn van alcohol, cannabis en andere illegale drugs is verboden') als voor de

verschillende vormen van gebruik en aanbod (bijvoorbeeld: "zowel het bezit, het gebruik, het onder invloed zijn als het dealen en delen van cannabis zijn verboden").

- Duidelijke regels en grenzen zijn essentieel om problemen met drugs en druggebruik te voorkomen. Regels die ruimte laten voor interpretatie zorgen automatisch voor problemen. Jongeren hebben nood aan duidelijke regels en grenzen, ook binnen de schoolcontext. Ook voor leerkrachten en ander schoolpersoneel geven duidelijke regels en grenzen meer zekerheid en houvast.

- Sta stil bij het *voorbeeldgedrag* van het schoolpersoneel. Let wel: het uitwerken van regelgeving voor schoolpersoneel is een apart proces.

Meer informatie voor het uitwerken van een alcohol- en drugbeleid voor het personeel vind je in de publicatie 'Een ticket voor een alcohol- en drugbeleid in uw bedrijf' (VAD, 2001).

Stap 2: Procedures uittekenen

Een volgende stap is het vastleggen van de stappen die het schoolpersoneel moet zetten wanneer de regels overtreden worden of bij een vermoeden van regelovertreding.
In de procedures bepaalt de school volgende stappen: *wie doet wat en hoe/wanneer*?

2.1 Procedures bij het vaststellen van regelovertreding

De school tekent eerst de procedures uit die gevolgd moeten worden wanneer vastgesteld wordt dat de regels rond drugs en druggebruik overschreden worden.

De school geeft voor de verschillende vormen van regelovertreding en voor elk middel invulling aan de vraag wie doet wat en, hierbij aansluitend, wordt ook vastgelegd hoe en wanneer dit gebeurt.

schoolcontext = ….					
	bezit	gebruik	onder in-vloed zijn	doorgeven	dealen
alcohol					
tabak			n.v.t.		
medicatie					
cannabis					
andere illegale drugs					

Bepalen van de procedures:

Overloop volgende vragen voor elk middel

- Wat moet een leerkracht (of ander schoolpersoneel) doen wanneer hij grensoverschrijdend gedrag (doorgeven, dealen, onder invloed zijn, bezit, gebruik) waarneemt?
- Wat moet een leerkracht (of ander schoolpersoneel) doen als er een product wordt aangetroffen?

- Wat moet een leerkracht (of ander schoolpersoneel) doen bij vrijwillige melding (van bezit, gebruik, delen, dealen)?
- Wat moet de leerkracht (of ander schoolpersoneel) doen wanneer hij vaststelt dat een leerling onder invloed is?
- Hoe en aan wie geeft de leerkracht (of ander schoolpersoneel) deze vaststelling / informatie door?
- Wie geeft de sanctie?
- Welke sanctie krijgt de leerling?
- Welk effect moet de sanctie hebben en wie volgt de sanctie op?
- Wat gebeurt er bij herhaling van regelovertreding?
- Wanneer wordt een tuchtprocedure opgestart?
- Wie geeft feedback aan de leerkracht (of ander schoolpersoneel) die de vaststelling deed, en hoe geeft men deze feedback? Hoe informeert men leerkrachten (of ander schoolpersoneel) over aanpak en follow-up van de leerling in kwestie?
- Wanneer en hoe worden de ouders betrokken? Wie neemt contact met hen op?
- Wanneer en hoe wordt er melding gemaakt aan de politie of het parket? Wie neemt contact met hen op?

Enkele richtlijnen

- Bij het vaststellen van gebruik en zeker bij het onder invloed zijn, is het aangewezen om onmiddellijk maatregelen te nemen. Dit is zeker essentieel wanneer de veiligheid van de leerling in het gedrang kan komen (bijvoorbeeld als een leerling onder invloed is tijdens een praktijkles met machines). Soms denkt de school echter – ten onrechte – dat het niet mogelijk is om op te treden 'wegens geen tastbaar bewijs'. Dronkenschap of onder invloed zijn van drugs duidt eerder op een subjectief waarneembare gedragsverandering. Kernbegrip bij deze gedragsverandering is het niet meer beheersen van/het verlies van controle over zijn daden[xii]. Gevolg is dat de leerling niet (goed) functioneert. En omdat goed kunnen functioneren een basisgedragsregel is voor een goede werking van de school en het lesverloop, kan men onmiddellijk maatregelen nemen wanneer er sprake is van niet (goed) functioneren, zonder de facto te moeten bewijzen dat er hierbij druggebruik aan de basis ligt.

  Scholen zijn vaak bezorgd over het feit dat deze maatregelen dan genomen worden op basis van een subjectieve vaststelling. Werken met getuigen, waardoor een subjectieve vaststelling tot objectief feit wordt gemaakt, vormt hier een volwaardige en aangewezen procedure. De school kan, om onnodige discussie te vermijden, bij het bepalen van de procedure onmiddellijk vastleggen wie de taak van getuige op zich neemt. Zo is er consequent en gelijkaardig optreden in verschillende situaties. De getuige moet wel iemand zijn met een hiërarchische en morele gezagspositie.
  Soms proberen scholen het onder invloed zijn te bewijzen door bij de jongere een drugtest af te nemen. Pedagogisch maar ook juridisch gezien is dit niet opportuun, naast het gegeven dat dronkenschap of onder invloed zijn van drugs niet automatisch met de aanwezigheid van drugs of alcohol kan worden gelijkgesteld.

  Meer informatie over 'minder functioneren door drugproblemen': p. 67.

  Bijlage L: Mogelijke signalen van onder invloed zijn

  Meer informatie over drugcontroles vind je in de publicatie 'Juridische handvatten voor het omgaan met alcohol en andere drugs op school' (VAD, 2006).

- Het is niet nodig een beroep te doen op politiediensten om geldige bewijzen te verzamelen. In een tuchtprocedure zijn eigen vaststellingen evengoed bruikbaar. Het is dus niet nodig

alles door de politie te laten vaststellen. Bovendien kunnen ook feiten die geen misdrijf zijn een orde- of tuchtmaatregel tot gevolg hebben. Bijvoorbeeld: het bezit van alcoholische drank op school is geen misdrijf, maar kan wel een inbreuk zijn op het schoolreglement en een orde- of tuchtmaatregel tot gevolg hebben.

- Wanneer de school een illegaal product in haar bezit krijgt, moet ze dit overhandigen aan de politie. De school is echter niet verplicht om de naam van de leerling die dit illegale product in bezit had, door te geven aan de politie. De school maakt hierover het best duidelijke afspraken met de politie / het parket.

- Houd bij het vastleggen van de sancties enkele belangrijke punten in het achterhoofd:
    - Begeleiding door het CLB of door een extern centrum is geen sanctie. Een sanctie wordt gegeven omdat de leerling de regels van de school overtreedt en er een halt moet worden gesteld aan dat gedrag. Begeleiding gaat van start omdat de school bezorgd is om het welzijn van de leerling. Uiteraard kan een regelovertredend gedrag ook gepaard gaan met bezorgdheid over het welzijn van de leerling. Begeleiding staat daarom naast sanctie. Het is dus niet of sanctie of begeleiding.
    - Sancties worden best niet genomen door de persoon die op school verantwoordelijk is voor de begeleiding van leerlingen.[4]
    - Sancties die door de leerling als zinvol en niet vernederend ervaren worden, belasten de relatie van de jongere met de school veel minder.
    - De ernst van de sancties moet in verhouding zijn met de sancties die volgen bij andere regelovertredingen op school.

- Elk onderwijsnet reikt vanuit het eigen project handvatten aan die richting kunnen geven aan de invulling van de procedures (nemen van orde- of tuchtmaatregelen, opstarten van tuchtprocedure …).

- Scholen werken soms met een contract om het gedrag van de leerling bij te sturen en/of om de verwachtingen van de school inzake het gedrag van de leerling duidelijk te stellen.

Bijlage M: Voorbeeld van een contract

- Ouders zijn in eerste instantie verantwoordelijk voor hun kinderen en de school is verplicht hen bij te staan. Ouders zijn gehouden aan de wettelijke verplichtingen ten aanzien van hun kinderen. Om die te kunnen nakomen, moeten ze op de hoogte zijn van bepaalde gegevens. De jongere heeft geen recht om zich te verzetten tegen informatie die de school aan de ouders geeft. Deze regel geldt ook voor de meerderjarige leerling, aangezien de ouders burgerrechtelijk tot onderhoud en opvoeding verplicht blijven en informatie over het schoolgebeuren van hun kinderen hierbij hoort. In bepaalde gevallen kan de school beslissen om de regels van het ouderlijk gezag naast zich neer te leggen in functie van de bescherming, het welzijn van de jongere. Deze reglementering geldt niet voor het CLB.

Meer informatie over drugcontroles vind je in de publicatie 'Juridische handvatten voor het omgaan met alcohol en andere drugs op school' (VAD, 2006).

- Volg zoveel mogelijk de bestaande communicatiestructuren en -kanalen op school. Elke school heeft wel een systeem om grensoverschrijdend gedrag te controleren en te rapporteren. Belangrijk, onder andere in het kader van het onderbouwen van de beslissing tot het nemen van orde- of tuchtmaatregelen, is dat dit op een formele manier gebeurt.

[4] *Een kwalitatieve evaluatiestudie (Universiteit Gent, 2004) toont aan dat het combineren van deze taken een duidelijk knelpunt vormt.*

- Het is belangrijk dat de leerkracht die (of ander schoolpersoneel dat) de melding deed ook feedback krijgt over de aanpak en de follow-up. Krijgt het feit een grote ruchtbaarheid, kan er ook geopteerd worden om de communicatie uit te breiden om wilde verhalen tegen te gaan en de regels voor iedereen te bekrachtigen.

2.2 Procedures bij vermoeden van regelovertreding

De school bepaalt daarnaast ook de procedures die gevolgd moeten worden bij vermoeden van regelovertreding.
Ook wanneer de school slechts het vermoeden heeft dat een leerling de regels rond drugs en druggebruik overtreedt, maar er nog geen grensoverschrijdend gedrag is vastgesteld, kan de school optreden. Bij vermoeden van regelovertreding is het objectiveren van dit vermoeden op basis van feiten zeer belangrijk.

Een sanctie is niet mogelijk, maar er kunnen met de leerling wel afspraken gemaakt worden over zijn gedrag. De leerling kan ook extra worden gevolgd. De school legt voor de verschillende vormen van gebruik en aanbod en voor elk middel de te volgen procedures vast.
Optreden bij een vermoeden van gebruik is belangrijk: wanneer aan de leerling gecommuniceerd wordt dat zijn gedrag opgemerkt is, kan dit ontradend werken. Bovendien kan de melding (en zeker herhaaldelijke meldingen) van een vermoeden zorgen voor een striktere follow-up van de leerling, zodat mogelijke problemen ook sneller zichtbaar worden.

schoolcontext = …					
	bezit	gebruik	onder invloed zijn	doorgeven	dealen
alcohol					
tabak			n.v.t.		
medicatie					
cannabis					
andere illegale drugs					

Bepalen van de procedures:

Overloop volgende vragen voor elk middel

- Aan wie moet de leerkracht (of ander schoolpersoneel) melden dat hij een vermoeden van regelovertreding heeft?
- Wie spreekt de leerling aan, confronteert hem met het vermoeden en de mogelijke gevolgen bij regelovertreding?
- Wie zorgt voor de follow-up van de situatie?
- Wie geeft feedback over deze follow-up aan de leerkracht die (of ander schoolpersoneel dat) het vermoeden meldde? Hoe gebeurt dat?
- Wanneer en hoe worden de ouders betrokken? Wie neemt contact met hen op?
- Hoe wordt er gereageerd bij vrijwillige bevestiging van het vermoeden (van bezit, gebruik, onder invloed zijn, dealen)? Wordt dan de procedure bij vaststelling opgestart?

- Welke stappen worden genomen bij herhaalde melding van het vermoeden van regelovertreding door een bepaalde leerling?

Enkele richtlijnen

(Uiteraard zijn ook sommige richtlijnen voor de procedures bij vaststellen van regelovertreding hier van toepassing.)

- Het feit dat op basis van een vermoeden geen onmiddellijke sanctie kan gegeven worden, betekent niet dat de betrokken leerkracht (of ander schoolpersoneel) niet kan optreden. Hierbij is het belangrijk aan de leerling duidelijk te maken dat het gedrag werd opgemerkt en wat daar de gevolgen van zijn (bijvoorbeeld melding van het vermoeden aan de directie, afhankelijk van de procedures van de school). Deze communicatie kan voor de leerling ontradend werken.

- Bij een vermoeden van onder invloed zijn kan de school dezelfde procedure volgen als bij het vaststellen van onder invloed zijn. Door te werken met getuigen kan het vermoeden omgezet worden in een objectieve vaststelling van een gedrag.

- Een eenmalig vermoeden vereist misschien niet onmiddellijk een optreden, maar bij herhaling is dit zeker noodzakelijk. Het is dan ook van belang dat vermoedens van regelovertreding door een leerling gecommuniceerd worden aan en gecentraliseerd worden bij één persoon.

Stap 3: Evaluatie op basis van de behoefteanalyse

Met de behoefteanalyse kreeg de school een goed beeld van de concrete, actuele behoeften (knelpunten) van de verschillende actoren op school met betrekking tot regels en procedures rond alcohol en andere drugs. Deze knelpunten en daarbij geformuleerde werkpunten zijn ook een belangrijke maatstaf voor evaluatie. De invulling van de pijler regels en grenzen stellen moet immers tegemoetkomen aan de werkpunten die de school formuleerde. In deze evaluatiestap gaat de stuurgroep na of de beoogde werkpunten opgenomen zijn in de huidige invulling van de regels en de procedures voor grenzenstellend optreden.

Stap 4: Tussentijdse implementatie

Terugkoppeling van de ontwikkelingen in de stuurgroep naar de hele school is steeds noodzakelijk om het draagvlak voor de implementatie van het drugbeleid te bewaren. Zo vermijdt men dat men in de school het gevoel krijgt dat er niets gebeurt.
Terugkoppeling van de pijler ‘regelgeving’ is ook een conditio sine qua non om de regels afdwingbaar te maken en de procedures slagkracht te geven.

4.1 Het schoolreglement

Een voorbereidende maar essentiële stap is het opnemen van de regelgeving rond drugs en druggebruik in het *schoolreglement*. Het schoolreglement is enerzijds een belangrijke informatiebron, maar bovenal maakt het de regelgeving afdwingbaar. De procedures voor grenzenstellend optreden moeten niet in het schoolreglement worden opgenomen.
Houd het schoolreglement beknopt en werkbaar.

Uiteraard kan er vanuit praktische overwegingen voor gekozen worden om het schoolreglement pas te veranderen bij de start van een nieuw schooljaar.

Door de leerling en zijn ouders het schoolreglement te laten ondertekenen, zijn de leerlingen gebonden aan alle bepalingen van dit reglement.
Wanneer minderjarige leerlingen tijdens het schooljaar meerderjarig worden, wordt soms vergeten om hen het schoolreglement te laten ondertekenen. Dit kan men opvangen door in het schoolreglement de clausule op te nemen dat de ouders zich ertoe verbinden de inhoud van het schoolreglement aan hun kind mee te delen bij zijn meerderjarigheid. Maar hoe dan ook blijft de verantwoordelijkheid van ondertekening van het schoolreglement door de meerderjarige bij de school liggen, wil het schoolbestuur het reglement bij de meerderjarige leerling kunnen inroepen.

Bijlage N: Voorbeeld van regelgeving opgenomen in het schoolreglement

4.2 Communicatie naar en vorming voor het schoolpersoneel

4.2.1 Formalisering van de procedures

Het is uiteraard noodzakelijk dat de procedures bij (vermoeden van) regelovertreding, net zoals de regels rond drugs en druggebruik, goed gekend zijn door de leerkrachten en ander schoolpersoneel. Voorwaarde voor het adequaat en consequent optreden bij (vermoeden van) regelovertreding, is dat het schoolpersoneel op de hoogte is van de procedures voor grenzenstellend optreden. Uiteindelijk zijn alle leden van het schoolteam verantwoordelijk voor het doen naleven van de schoolregels en moeten ze weten wie welke rol en taak opneemt wanneer regelovertreding wordt vastgesteld of vermoed. Een beleid kan slechts goed werken wanneer het gedragen wordt door de hele school.

Mondelinge toelichting van de procedures blijkt hiervoor niet afdoende. Een *formalisering van de regels én de procedures in een document* dat duidelijk en open gecommuniceerd wordt aan het schoolpersoneel is noodzakelijk.[5]
Opname van de procedures in het schoolreglement is niet noodzakelijk noch aangewezen, want zou tot een te starre uitvoering – zonder enige ruimte voor de noden van de individuele leerling – kunnen leiden.

4.2.2 Toelichting van de procedures

De school geeft best een toelichting bij de (geformaliseerde) procedures voor het voltallige schoolteam. Leerkrachten en ander schoolpersoneel zijn verantwoordelijk voor het in de praktijk brengen van de procedures. Het is belangrijk – om de optimale medewerking van iedereen te krijgen – dat zij niet alleen weten wat er van hen verwacht wordt, maar ook waarom dit verwacht wordt.

Toelichting van de procedures kan onder andere gebeuren op een pedagogische studiedag, al dan niet in combinatie met het nader toelichten van enkele juridische aspecten (bijvoorbeeld een toelichting door parket of politie over het beleid in het gerechtelijk arrondissement van de school).

4.2.3 Vorming rond 'grenzenstellend optreden'

Voorwaarde voor een adequaat en consequent optreden bij (vermoeden van) regelovertreding, is natuurlijk dat het voltallige schoolteam op de hoogte is van de procedures. Maar leerkrachten (en ander schoolpersoneel) moeten zich ook vaardig voelen om grenzenstellend op te treden wanneer zij vaststellen of vermoeden dat de regels of grenzen

[5] *In een kwalitatieve evaluatiestudie (Universiteit Gent,2004) komt het belang van een uitgeschreven, goed gecommuniceerd stappenplan met procedures duidelijk naar voor.*

van de school overtreden worden. Het aanbieden van vorming is een belangrijk ondersteuningselement.

Voor het regionale vormingsaanbod kan u terecht bij de preventiewerker verbonden aan het Centrum voor Geestelijke Gezondheidszorg (CGG) van uw regio.

Bijlage A: Lijst regionale preventiewerkers

Interessante lectuur: Adriaenssens, P. (2000) Van hieraf mag je gaan. Over opvoeden van tieners. Tielt: Lannoo. (Hoofdstuk 5: Problemen met tieners aanpakken. Het conflict- en contactmodel.)

4.3 Communicatie naar de leerlingen

Het is aangewezen om de schoolregels samen met de leerlingen door te nemen[6]. Leerlingen moeten weten welk gedrag inzake drugs en druggebruik van hen verwacht wordt en welk gedrag de school niet aanvaardt. Door het duidelijk toelichten van de schoolregels voelen de leerlingen dat alcohol en andere drugs op school niet vanzelfsprekend zijn en kennen zij hun grenzen. Regelgeving vormt een sterk preventie-instrument.

Het lespakket 'Drugs in de klas... even slikken!!!' (Provincie Vlaams-Brabant, 2002) biedt gebruiksklaar lesmateriaal om rond alcohol en andere drugs te werken. Zowel in de docentenmap voor de eerste als voor de tweede en derde graad secundair onderwijs worden methodieken aangereikt om te werken rond het thema 'schoolreglement'.

[6] *Uit de bevraging van leerlingen secundair onderwijs in Vlaanderen (VAD, 2005) blijkt dat 31,6% van hen het schoolreglement niet gelezen heeft.*

BIJLAGE K

VORMEN VAN GEBRUIK EN AANBOD

De regels worden bepaald voor *alle vormen van gebruik en aanbod* op school.
Wat de school bedoelt met deze vormen, moet duidelijk worden gedefinieerd:

- Bezit = een middel in zijn bezit hebben terwijl men zich in de schoolcontext bevindt, bijvoorbeeld: op zak hebben van een fles sterkedrank.

- Gebruik = binnen de schoolcontext gebruiken van een middel, bijvoorbeeld: roken van een joint in de schooltoiletten.

- Onder invloed zijn = het niet meer beheersen van, het verlies van controle over zijn daden, bijvoorbeeld: een leerling is, onder invloed van alcohol, niet in staat wakker te blijven.

- Doorgeven = zonder winst verstrekken van middel(en), bijvoorbeeld: een leerling geeft op de speelplaats cannabis aan een medeleerling.

- Dealen = met winst verstrekken van middel(en), bijvoorbeeld: een leerling verkoopt, achter de toiletten, cannabis aan een medeleerling.

BIJLAGE L

MOGELIJKE SIGNALEN VAN ONDER INVLOED ZIJN

Hieronder vind je een lijst van mogelijke signalen van onder invloed zijn van alcohol of andere drugs. Deze lijst kan een steuntje in de rug geven voor het optreden bij regelovertreding, maar het is geen instrument om een 'diagnose te stellen'! De lijst signalen van onder invloed zijn, is niet exclusief geldend voor middelengebruik. Ook andere oorzaken of problemen kunnen deze signalen geven.

Bij het vaststellen van onder invloed zijn gaat het er in essentie om dat de leerkracht op basis van een gedragswaarneming vaststelt dat een leerling niet (goed) kan functioneren en zo een probleem stelt. Bijvoorbeeld: een leerling die totaal ongeconcentreerd de praktijkles volgt, stelt – naast een mogelijk welzijnsprobleem – een veiligheidsprobleem. Wat de basis is van dit niet-geconcentreerd zijn, laat uitgaan of drinken tijdens de middagpauze, is eigenlijk niet de (belangrijkste) vraag. Feit is dat er zich een functioneringsprobleem voordoet en de leerkracht moet optreden op basis van wat hij vaststelt: de leerling werkt totaal ongeconcentreerd en functioneert dus niet (goed).

Mogelijke signalen van onder invloed zijn:

- agressie
- minder geconcentreerd, minder aandachtig
- minder coöperatief
- gelatenheid
- slechter geheugen
- onsamenhangende verhalen
- minder handig in praktijk
- prikkelbaar
- onverklaarbare stemmingswisselingen
- moeilijk verstaanbare spraak (stotteren, dubbele tong of woordenvloed)
- slappe lach
- overactief, babbelziek of sloom
- opgewonden
- nerveus, geagiteerd
- rusteloos
- geur van het genotmiddel
- bleekheid
- vermoeidheid, slaperigheid
- verminderd coördinatievermogen
- versnelde of vertraagde reflex
- roodheid, vlekken, blaasjes rond neus en mond
- ontstoken, bloeddoorlopen of wazige ogen
- grote of kleine pupillen
- voortdurend sniffen met de neus

BIJLAGE M

VOORBEELD VAN EEN CONTRACT

AFSPRAKENNOTA

Ondergetekenden nemen kennis van het feit dat..
leerling van ……….. (Instituut/ School), in klas............... zich strikt moet houden aan de hieronder aangestipte schoolregels:

- Je moet elke dag op tijd aanwezig zijn.
- Voor elke afwezigheid breng je de dag daarop een doktersattest binnen op het secretariaat.
- Spijbelen of de school verlaten zonder toelating mag absoluut niet.
- Je bent aandachtig, je zet je in en werkt mee tijdens de les.
- Je algemene houding is beleefd en onberispelijk in alle schoolomstandigheden (voor, tijdens en na de lessen).
- Bezit, gebruik, onder invloed zijn, dealen en delen (gratis) van illegale middelen zijn onder geen enkel beding toegestaan in de schoolcontext en omgeving van de school.
- Aanzetten tot gebruik van (il)legale middelen is niet toegestaan.

Wij rekenen er stellig op dat je een duidelijke inspanning levert om deze voorschriften stipt na te leven. Inbreuk op een of meer van bovenstaande afspraken zal leiden tot sancties of tot het inzetten van de tuchtprocedure die leidt tot verwijdering uit de school.

Voor kennisname, De directie

Naam en voornaam
Handtekening ouders (voogd) Handtekening leerling

BIJLAGE N

VOORBEELD VAN REGELGEVING OPGENOMEN IN HET SCHOOLREGLEMENT

1/ Volgende algemene regel is van kracht in onze school:
Het bezit, gebruik, onder invloed zijn, dealen en delen van drugs zijn verboden op school.

BEGRIPSBEPALING:

<u>Drugs</u>
Alle verdovende, kalmerende, opwekkende en hallucinogene (geestelijk bewustzijnsveranderende) middelen in de breedste zin van het woord die gebruikt worden als genotsmiddel'. Ook alcohol valt onder dit begrip.

<u>Bezit</u>
Middelen die aan de persoon toebehoren of die hij/ zij bij zich heeft.
Vanaf het ogenblik dat iemand een drug op zak heeft, in de tas bij zich heeft, of in een persoonlijk kastje, kamer van de school verstopt is er sprake van bezit.

<u>Gebruik</u>
Het consumeren, verbruiken van drugs.

<u>Onder invloed zijn</u>
Wanneer gedrag afwijkt van het normaal patroon door gebruik.
Het betreft dus een beoordeling op basis van gedragsfactoren, van het dagelijks functioneren van de betrokkene.

<u>Dealen en delen</u>
Het doorgeven, resp. tegen betaling en gratis, van producten.

2/ Volgende verbodsbepalingen worden aan de algemene regel toegevoegd:

- Andere legale genotmiddelen zoals pepdranken zijn niet toegelaten.
- Aanstootgevend gedrag en materiaal, zoals namaak-cannabisplantjes, pijpjes,… is verboden.

3/ De 'regelgeving alcohol en drugs' heeft betrekking op alle leerlingen. Ook derden die de school betreden zoals stagiairs, gastdocenten,…zijn onderworpen aan deze regelgeving.

4/ Het reglement is van toepassing op de school en in de nabije omgeving van de school. Voor de leerlingen van het technisch- en beroepsonderwijs geldt dit reglement tevens wanneer zij zich verplaatsen tussen de vestigingsplaatsen tijdens de schooluren.
Voor de leerlingen van het internaat is dit reglement ook van kracht op de weg van en naar het internaat tijdens de internaatsuren.

5/ Tijdens extra activiteiten zowel binnen als buiten de school geldt de algemene regel. Vanaf 16 jaar kunnen er uitzonderingen op de algemene regel gemaakt worden.

6/ Het onnodig bezit en/of onder invloed zijn van medicatie is niet toegelaten. De regel is dat de school op de hoogte moet zijn van zowel langdurig als occasioneel gebruik van medicatie door de leerlingen. De leerlingen moeten de verantwoordelijke inlichten over het gebruik. De verantwoordelijke schat vervolgens in of de leerling de medicatie bij zich mag houden en zelf mag toedienen. De leerling heeft enkel de hoeveelheid medicatie bij zich naar de noodwendigheid van de dag. Bij plotse pijnen, bijvoorbeeld tandpijn, kan er enkel en alleen onder toezicht van het (opvoedend) personeel medicatie worden toegediend. Elke toediening wordt hierbij genoteerd en strikt opgevolgd.
Vanzelfsprekend is ook het doorgeven of verhandelen van geneesmiddelen in alle omstandigheden verboden.

UITWERKEN VAN DE PIJLER BEGELEIDING

DOELSTELLING

In de pijler begeleiding tekent de school de stappen uit die ondernomen worden wanneer een leerling drugproblemen heeft. Bij begeleiding wordt individugericht gewerkt. Er wordt een begeleidingstraject met taakomschrijvingen uitgetekend voor het signaleren, begeleiden en doorverwijzen van leerlingen met een drugprobleem. In een volgende stap wordt het traject getoetst aan de werkpunten bepaald tijdens de behoefteanalyse. De laatste stap is het tussentijds implementeren van het begeleidingstraject in de school.

THEORETISCHE INLEIDING

1. Bezorgdheid om het minder functioneren

Om de verschillende manieren waarop een drugprobleem zich kan manifesteren te omvatten, spreken we over *minder functioneren door drugproblemen.* (zie p. 67)

Wanneer het veranderen in het functioneren van een leerling gepaard gaat met een gevoel van ongerustheid, *bezorgdheid over het welzijn* van de leerling wordt de pijler begeleiding in werking gezet. De bezorgdheid om het minder functioneren vormt de energie om tot handelen over te gaan en de stap naar begeleiding van de leerling te zetten. Daarvoor is er geen bewijs van druggebruik of -bezit nodig.

Het spreekt voor zicht dat het voor de school op dat moment niet (altijd) duidelijk is of dit minder functioneren een gevolg is van een drugprobleem. De meeste uitingen van minder functioneren zijn helemaal niet exclusief voor (problematisch) gebruik. Zij kunnen ook verwijzen naar andere lichamelijke of psychosociale problemen bij de betrokken leerling. Twee jongeren met identiek dezelfde signalen kunnen totaal verschillende problemen hebben: relatieproblemen, schoolmoeheid, problemen thuis, zich niet goed in zijn vel voelen, ...
Centraal staat ook niet de vraag welke problematiek aan de verandering in het functioneren ten grondslag ligt. Cruciaal is het feit dat het minder functioneren erop duidt dat er 'iets aan de hand is'. Er is aanleiding tot bezorgdheid om het welzijn van de leerling. Dit betekent dat ingrijpen noodzakelijk is.

2. Begeleiden en grenzen stellen: verschillende doelstellingen

Begeleiden en grenzen stellen (pijler regelgeving) hebben een totaal verschillende doelstelling en methodiek. (zie p. 69)
We zetten de verschillen nog even op een rij:

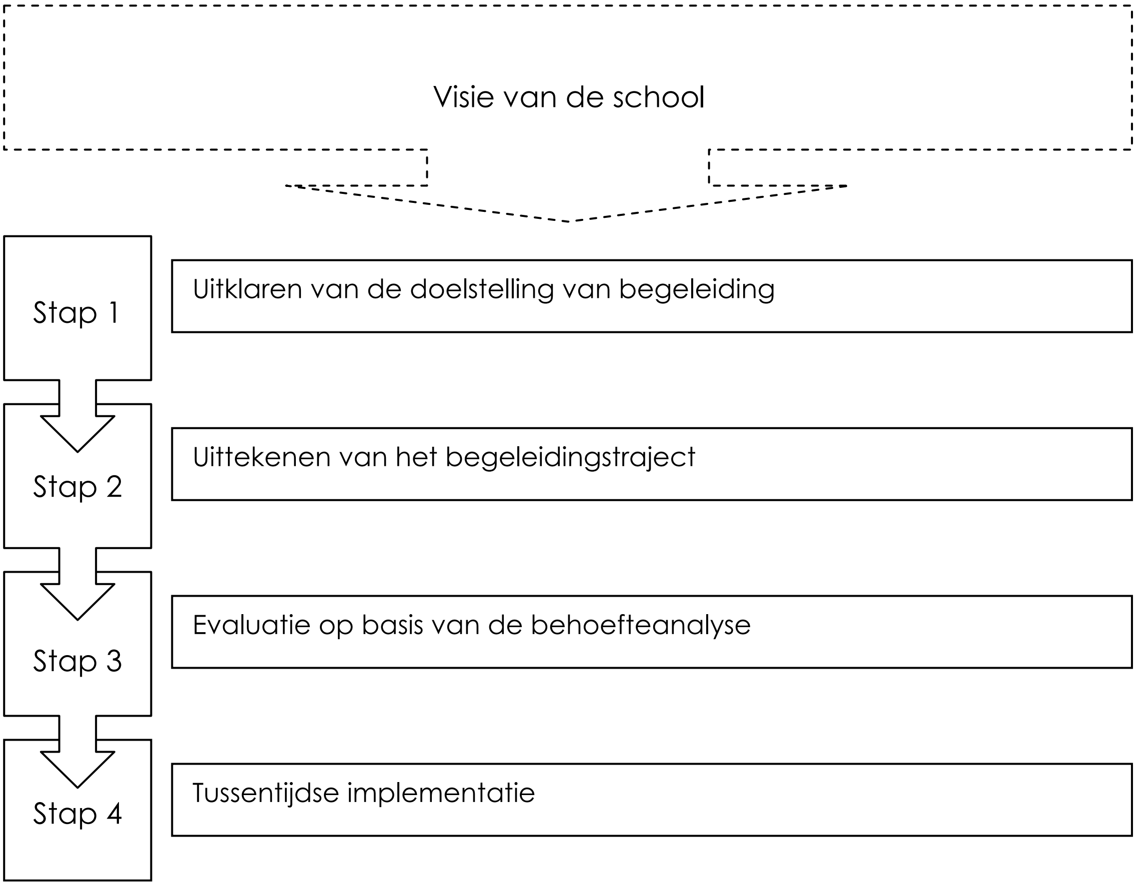
grenzenstellende rol	***begeleidende rol***
uitgangspunt - Het minder functioneren houdt een (vermoeden van) regelovertreding in. - Er heerst bezorgdheid over schade aan anderen, aan de school, ...	uitgangspunt - Er heerst bezorgdheid over het minder functioneren en welzijn van de leerling. - Men gaat na in hoeverre de jongere zelf problemen ervaart.
doel - Men wil ontoelaatbaar gedrag (gericht op het nu en/of het verleden) stoppen.	doel - Men geeft de boodschap dat men bezorgd is over het welzijn. - Men tracht de waargenomen verandering in het functioneren te bespreken met de leerling. - Men creëert een bewustwordingsproces zodat de jongere zelf beslissingen kan nemen en zijn gedrag kan veranderen (herstel)
methodiek - Men reageert op gedrag - Het gedrag moet stoppen. Is er geen medewerking, dan heeft dat consequenties. - Men neem een directieve positie in.	methodiek - Men schept een uitnodigende sfeer zodat de jongere tot reflectie kan komen. - Men versterkt de bezorgdheid bij de jongere. - Men begeleidt het keuzeproces. - Er is een sfeer van samenwerking.
opmerkingen - Verandering is vaak tijdelijk. - Er is blijvende controle nodig (externe motivatie). - Mogelijk is er geen medewerking en volgen er sancties.	opmerkingen - Verandering zijn vaak niet op korte termijn zichtbaar. - De jongere bepaalt het tempo. - De richting van de gedragsverandering is onvoorspelbaar. - Men werkt aan duurzame gedragsverandering (interne motivatie).

Beide rollen zijn, elk met hun eigen doelstellingen, even relevant en waardevol.
Het is belangrijk een evenwicht te zoeken tussen beide zodat ze elkaar kunnen aanvullen en versterken.

Noot
Leerkrachten hebben soms het gevoel dat zij niet meer grenzenstellend kunnen optreden naar leerlingen die in begeleiding zijn: “Ik weet dat die leerling een probleem heeft, hoe kan ik hem dan nog sanctioneren?” Begeleiding staat echter naast grenzenstellend optreden. Bezorgdheid om het welzijn en begrip voor de situatie van een leerling betekent niet dat regelovertredend gedrag door deze leerling geaccepteerd moet worden. De sanctie wordt gegeven omdat de leerling de regels van de school overtreedt en er een halt moet worden gesteld aan dat gedrag, ook al is er begrip voor de achtergrondsituatie. De leerling maakt deel uit van een maatschappelijke structuur (school, familie, …) en dat vereist ook respect hebben voor en naleven van de regels en normen van deze structuren. Het is belangrijk dat de leerkracht, wanneer hij grenzenstellend optreedt, dit goed communiceert aan de leerling.

WERKWIJZE

Schema

Stap 1: Uitklaren van de doelstelling van begeleiding

Met de pijler begeleiding geeft de school aan dat ze leerlingen met een drugprobleem wil helpen en begeleiden.
In haar visie op het drugbeleid bepaalde de school reeds de doelstellingen van de pijler begeleiding. Deze doelstellingen vormen de basis voor het uittekenen van het begeleidingstraject. Ook de knelpunten die naar voor kwamen uit de behoefteanalyse worden meegenomen in het uittekenen van het traject.

Vooraleer de stuurgroep start met het uittekenen van het begeleidingstraject, is het belangrijk dat de doelstelling van de pijler begeleiding eerst dieper wordt uitgeklaard. Dit betekent dat men een antwoord geeft op de vraag *wat de school juist verwacht van de begeleiding*:

- Zorg ervoor dat de verwachtingen realistisch zijn. Ook hier geldt het SMART-model (zie fase 2: Uitwerken van schooleigen visie op een drugbeleid, p. 49).
- Sta ook stil bij het verschil in doelstelling van de pijler begeleiding en de pijler regelgeving. (zie p. 69 & p.93)
- Soms hebben (niet alle) leden van de stuurgroep een duidelijk beeld van wat de begeleiding van leerlingen met drugproblemen juist inhoudt. Schets als coach dan even het verloop van een begeleiding (motiverende gespreksvoering, …).

Stap 2: Uittekenen van het begeleidingstraject

Een begeleidingstraject voor leerlingen met een drugprobleem wordt opgebouwd rond volgende beslissingsmomenten:

- opvolgen van het functioneren;
- signaleren van het minder functioneren;
- begeleidingsproces;
- doorverwijzen.

Uittekenen van een begeleidingstraject betekent stilstaan bij de procedures 'wie doet wat wanneer':

- Welke stappen worden genomen in het opvolgen, signaleren, begeleiden en doorverwijzen?
- Wanneer worden deze stappen gezet?
- Wie heeft welke taak, verantwoordelijkheid of rol binnen deze stappen?

Bijlage O: Een voorbeeld van een begeleidingstraject

2.1 Opvolgen van het functioneren

Opvolgen van het functioneren van de leerling is, zeker vanuit het oogpunt van een optimaal kansenbeleid, het startpunt in het begeleidingstraject voor leerlingen met drugproblemen.
Drugproblemen kunnen zich op verschillende manieren uiten. Het bezit, gebruik, dealen of delen van drugs of onder invloed zijn op school, is slechts één manier waarop een drugprobleem zich kan manifesteren. Het feit dat een leerling een drugprobleem heeft, kan zich uiten in leergedrag, sociaal gedrag, organisatie, uiterlijk, buitenschools gedrag, emotie & expressie en lichamelijk voorkomen. We spreken dan ook over '*minder functioneren door drugproblemen*'.

Sommige uitingen van *minder functioneren* houden een *overtreding van de schoolregels* in (bijvoorbeeld dealen, spijbelen). Bij andere is er slechts het *vermoeden* dat de regels van de school overtreden worden (bijvoorbeeld geur in de kledij na de pauze). Soms is er sprake van minder functioneren, *zonder* dat er regelovertreding is (bijvoorbeeld onverzorgde hygiëne, slechte schoolresultaten).

Uiteraard is niet elke verandering in het functioneren een uiting van een drugprobleem. Wanneer het minder functioneren gepaard met een gevoel van *bezorgdheid om het welzijn* van de leerling, is er een interventie nodig:
- een verkennend gesprek met de leerling aan de hand waarvan een inschatting gemaakt wordt over zijn functioneren en welzijn;
- het signaleren van het minder functioneren.

Bijlage J: Signalen van minder functioneren door drugproblemen
Bijlage P: Opvolgen van het functioneren
Bijlage Q: Handvatten voor een verkennend gesprek

Bepalen van de procedures:

Overloop volgende vragen

- Wie volgt het functioneren van de leerling op?
  - Is het de taak van elk lid van het schoolteam om het functioneren van de leerlingen op te volgen?

  - Hebben leerlingen op dit gebied een taak? Kan er bijvoorbeeld gebruik gemaakt worden van vertrouwensleerlingen als tussenpersoon? Zo ja, wie ondersteunt deze leerlingen?Wie spreekt de leerling aan, voert het verkennend gesprek?
  - Leerkrachten, opvoeders, …?
  - Is er een bijzondere taak weggelegd voor de klastitularis, de graadcoördinator?
- Waar stopt de taak van de leerkracht, de klastitularis of graadcoördinator?
- Hoe wordt de link gelegd met de pijler regelgeving wanneer het minder functioneren zich uit in een regelovertreding? En wanneer het gaat het om een vermoeden van regelovertreding?

Enkele richtlijnen

- Overloop of schets het belang van het opvolgen van het functioneren van de leerling (op basis van de theoretische inleiding p. 67-70).

- Het verkennend gesprek met de leerling heeft verschillende doelstellingen:
  - de leerling duidelijk maken dat er een verandering in het functioneren is opmerkt;
  - de leerling de boodschap geven dat men bezorgd is om zijn welzijn;
  - de waargenomen verandering in het functioneren proberen bespreken met de leerling;
  - het functioneren van de leerling proberen te herstellen.

- Wanneer de leerling niet functioneert en dit zich uit in regelovertreding, wordt in eerste instantie gereageerd op deze regelovertreding. Met andere woorden: de pijler regelgeving wordt in werking gesteld. Gaat de regelovertreding gepaard met een gevoel van bezorgdheid om het welzijn van de leerling, dan wordt – naast en complementair aan het optreden met betrekking tot de regelovertreding – een verkennend gesprek gevoerd met de leerling. Hetzelfde geldt wanneer er sprake is van een vermoeden van regelovertreding.

- Bij grote bezorgdheid om het welzijn van de leerling – los van het feit of het nu gaat over regelovertreding of niet – is een spoedprocedure mogelijk. Er wordt geen verkennend gesprek gevoerd met de leerling, maar men gaat onmiddellijk over tot het signaleren van het minder functioneren. Bij ernstige regelovertreding, bijvoorbeeld dealen op school, wordt dit signaleren – de brug naar begeleiding - vaak vergeten.

- Bij het opvolgen van (mogelijke problemen door) medicatiegebruik is er een extra partner betrokken, met name de verantwoordelijke voor de schoolapotheek.

- De taak van de leerkracht is beperkt tot het opvolgen van het functioneren van de leerling. De individuele begeleiding van de leerling is de taak van de leerlingenbegeleider, niet van de leerkracht.

- Soms is een verkennend gesprek naar aanleiding van concrete situaties van verminderd functioneren voldoende om een herstel van het functioneren te bekomen en het gevoel van bezorgdheid om het welzijn weg bij de leerkracht (of ander schoolpersoneel) weg te nemen.

2.2 Signaleren van het minder functioneren

Wanneer het verkennend gesprek geen impact heeft op het functioneren en/of wanneer er nog steeds een gevoel van bezorgdheid is om het welzijn van de leerling, is het noodzakelijk dit te signaleren.

Signaleren van het minder functioneren is een onmisbare stap in het begeleidingstraject, zoniet:
- wordt de leerlingenbegeleiding uitgeschakeld als begeleidingsmogelijkheid voor de leerling;
- is er geen overleg mogelijk (en overleg is belangrijk om een inschatting te maken van het functioneren en het welzijn van de leerling; bovendien maakt overleg het mogelijk om verschillende kleine signalen samen te brengen tot één duidelijk signaal).

Signaleren van minder functioneren kan op een (structureel) overleg of via individueel contact met de leerlingenbegeleiding verlopen.

Bepalen van de procedures:

Overloop volgende vragen

- Aan wie wordt het minder functioneren gesignaleerd?
  - Op welk structureel overleg?
  - Wie is het aanspreekpunt bij de leerlingenbegeleiding?
  - Indien de verantwoordelijke voor de leerlingenbegeleiding niet aanwezig was op het structureel overleg, wie brengt hem dan op de hoogte van de bespreking?
- Wie is het aanspreekpunt voor leerlingen? En voor de ouders?
- Is er nog een taak weggelegd voor de persoon (bijvoorbeeld de leerkracht) die het minder functioneren signaleerde? Blijft hij een mogelijk aanspreekpunt voor de betrokken leerling?

Enkele richtlijnen

- Door het signaleren op een structureel overleg te plannen, bijvoorbeeld op de klassenraad, is er ruimte om de observaties van het minder functioneren en het gevoel van bezorgdheid te toetsen aan de ervaring van collega's. In overleg kan dan een inschatting van het minder functioneren en het welzijn van de leerling gemaakt worden.

- De leerlingenbegeleider van de school moet zoveel mogelijk bij de bespreking op het structureel overleg betrokken worden. Mogelijk werd hij reeds door een leerkracht aangesproken over de leerling in kwestie of heeft hij zelf reeds contact (gehad) met de leerling. Bovendien is de leerlingenbegeleider het best geplaatst om te weten of de leerling reeds in (schoolgebonden of externe) begeleiding is.

- Het is niet de bedoeling om op een structureel overleg de discussie aan te gaan over de oorzaak van het verminderd functioneren ("Zou hij drugs gebruiken?") Dit is niet de plaats om een diagnose te stellen: verschillende oorzaken kunnen aan de basis van dezelfde signalen liggen en bovendien loop je door te focussen op de oorzaak het risico om een etiket te plakken op de desbetreffende leerling en mogelijke begeleiding van de leerling te ondermijnen (opbouw van een vertrouwensrelatie met de leerling is moeilijk als deze leerling het gevoel heeft dat hij door iedereen reeds besproken en gelabeld werd).

  Bijlage J: Signalen van minder functioneren door drugproblemen
  Bijlage P: Opvolgen van het functioneren

- In een aantal scholen is een personeelslid vrijgesteld als leerlingenbegeleider. Soms is er een leerlingenbegeleider per graad (voor enkele uren). In andere scholen werkt men met

een systeem van 'groene leerkrachten' of vertrouwensleerkrachten, zorg- of gezondheids-coördinatoren.

- De communicatie verloopt best rechtstreeks naar de leerlingenbegeleiding:
    - wanneer het minder functioneren dusdanig is dat het aanleiding geeft tot grote bezorgdheid om het welzijn van de leerling (bijvoorbeeld bij gebruik op school; zie verkennend gesprek met de leerling);
    - wanneer uit het gesprek met de leerling blijkt dat er reden is tot bezorgdheid om het functioneren;
    - wanneer een leerling een leerkracht of ander personeelslid zelf met een vraag of probleem aanspreekt.

2.3 Begeleidingsproces

Doelstelling van het begeleidingsproces is het verbeteren van het functioneren en welzijn van de leerling. 'Functioneren' slaat op de totale persoon van de leerling: leergedrag, sociaal gedrag, welbevinden, … (p.67) . Het begeleidingsproces start op basis van signalen uit het structureel overleg (bijvoorbeeld de klassenraad) of het individueel contact met bijvoorbeeld een leerkracht. Soms zoekt een leerling ook zelf rechtstreeks contact met de leerlingenbegeleider.

Volgende elementen maken deel uit van het begeleidingsproces:
- inschatten in welke mate het functioneren van de leerling verstoord is door een probleem;
- invullen van de begeleiding: bepalen van de nood aan (verdere) begeleiding, de aangewezen interventie of aanpak, taakverdeling (wie neemt de begeleiding op); om de leerling goede zorg aan te bieden is het belangrijk dat de informatie of situatieschets – verkregen uit de gesprekken met de leerling – besproken wordt op de Cel Leerlingenbegeleiding;
- organiseren van feedback naar ouders en andere betrokkenen.

Bepalen van de procedures:

Overloop volgende vragen

- Op welk overleg wordt het signaal van bezorgdheid om het minder functioneren van een leerling besproken? In de Cel Leerlingenbegeleiding?
- Wie maakt er deel uit van dit overleg: CLB, directie, leerlingenbegeleider, graadcoördinator, …?
- Welke taak heeft directie binnen dit overleg?
- Tot waar gaat de begeleidende rol van de school?
- Wie neemt de begeleidende rol op? Wat doet de school, wat neemt het CLB op?
- Wanneer en op welke manier worden de ouders hierbij betrokken? Is toestemming van de ouders nodig voor begeleiding? Wie neemt contact op en welke informatie wordt er gegeven?
- Wordt er terugkoppeling voorzien naar de persoon of het overleg dat de bezorgdheid om het minder functioneren signaleerde? Zo ja, welke informatie wordt teruggekoppeld? Wie doet de terugkoppeling?
- Kan begeleiding verplicht worden? Indien de leerling de verplichting niet nakomt, wat gebeurt er dan?

Enkele richtlijnen

- Indien de directie geen deel uitmaakt van de Cel Leerlingenbegeleiding is het belangrijk af te spreken welke informatie vanuit de Cel naar de directie moet gecommuniceerd worden. Duidelijke afspraken kunnen voorkomen dat op basis van deze informatie sanctionerend wordt opgetreden naar de leerling. Hou wel rekening met het feit dat de leerlingenbegeleider geen beroepsgeheim maar ambtsgeheim heeft, en dus geen

zwijgrecht heeft naar de directie.

Juridische info rond beroeps- en ambtsgeheim is ook te vinden in de publicatie 'Juridische handvatten voor het omgaan met alcohol en andere drugs op school' (VAD 2006).

- Het inschatten van de problematiek en invulling geven aan de begeleiding van de leerling gebeurt idealiter in samenwerking met het CLB. In de (meeste) scholen is er een Cel Leerlingenbegeleiding, ook wel 'het vertrouwensteam' genoemd, een structureel samenwerkingsoverleg tussen de school en het CLB.

Bijlage R: Handvatten voor het inschatten van de problematiek

- Wie de begeleidende rol opneemt, kan per individuele leerling afgesproken worden in de Cel Leerlingenbegeleiding of het kan automatisch een taak zijn van de leerlingen-begeleider of het CLB.

- Mogelijk zijn rond de verwachtingen van en naar het CLB reeds afspraken gemaakt in een beleidsplan of beleidscontract. Hierin worden de taken bij de begeleiding van de leerlingen verdeeld tussen school en CLB.

- Bij het bepalen hoever de begeleidende rol van de school gaat, moet rekening gehouden worden met de competentie van de leerlingenbegeleider en de mate van ondersteuning door de Cel Leerlingenbegeleiding en het CLB. Idealiter is persoon die de leerling begeleidt niet tegelijkertijd de persoon die verantwoordelijk is voor het geven en opvolgen van de sancties (zie procedures voor regelovertreding p. 79). Dit is belangrijk om tot een open dialoog – een noodzakelijk element in een vertrouwensrelatie – te komen met de jongere[7]. Is er toch een dubbele rol – de leerlingenbegeleider is bijvoorbeeld vrijgesteld voor enkele uren maar is daarnaast ook zoals de andere leerkrachten verantwoordelijk voor toezicht – dan is het belangrijk de rollen duidelijk te scheiden. Het situeren van de positie van de leerlingenbegeleiding gebeurt best zowel naar de leerlingen als naar de collega's en directie toe, zodat er geen verkeerde verwachtingen gecreëerd worden. (zie theoretische inleiding p. 94).

- De school kan, vanuit de bezorgdheid om het welzijn van de leerling, deze leerling verplichten om begeleiding te volgen. Jongeren zijn zelden gemotiveerd om begeleiding te volgen en hebben vaak nood aan externe motivatie (druk van de school) om deze stap richting hulp te zetten. Sommige scholen werken in dit kader met een begeleidings-contract. Hou hierbij ook rekening met de positie van de ouders.
  Klaar wel uit wat de doelstelling is van de verplichte begeleiding. Begeleiding kan nooit gelden als sanctie voor regelovertreding (bijvoorbeeld drugbezit op school). Daarvoor worden andere sancties uitgesproken (zie pijler regelgeving p.79). Verplichte begeleiding wordt enkel opgelegd vanuit een bezorgdheid om het welzijn van de leerling. Bij verplichte begeleiding is het moeilijk een uitkomstverwachting vast te leggen. Enkel het volgen van enkele gesprekken kan verplicht worden. Indien de school wil dat de leerling (daarnaast) zijn functioneren bijstuurt omdat dit gepaard gaat met regelovertreding, dan treedt de pijler 'regelgeving' in werking. Ook wanneer de leerling zijn afspraak om de gesprekken te volgen niet nakomt, gaat de pijler regelgeving in werking voor het opleggen van een sanctie.

- Een belangrijke vraag is wanneer de ouders betrokken worden en welke informatie er gecommuniceerd wordt. Ouders zijn in eerste instantie verantwoordelijk voor hun kinderen en de school is verplicht hen bij te staan. De jongere heeft geen recht om zich te

[7] Uit de kwalitatieve evaluatiestudie (Universiteit Gent, 2004) blijkt dat leerlingen de aanwezigheid van een onpartijdige vertrouwenspersoon zeer belangrijk vinden.

verzetten tegen informatie die de school aan de ouders geeft. Deze regel geldt ook voor de meerderjarige leerling. Let wel: het welzijn van de jongere komt steeds op de eerste plaats. In bepaalde gevallen, zowel bij de minder- als meerderjarige leerling, kan de school beslissen om de regels van het ouderlijk gezag naast zich neer te leggen in functie van de bescherming, het welzijn van de jongere.

Voor de CLB-medewerker is de situatie anders: het CLB-besluit voorziet in een verzetsrecht tegenover ouders voor leerlingen vanaf 14 jaar. Vanaf 14 jaar heeft de jongere hierdoor controle op de informatie die de CLB-medewerker aan de ouders geeft.

Bijlage S: Omgaan met vertrouwelijke informatie

Juridische info rond contacten met ouders is ook te vinden in de publicatie 'Juridische handvatten voor het omgaan met alcohol en andere drugs op school' (VAD, 2006).

- Een ander aandachtspunt is het organiseren van feedback naar andere betrokkenen. In de praktijk gaat dit veelal over de leerkracht(en). Leerkrachten signaleren dat zij nood hebben aan feedback over de begeleiding van een leerling[8]. Uiteraard moet de privacy van de jongere op de eerste plaats komen, maar toch kan de Cel Leerlingenbegeleiding op gepaste tijdstippen en met respect voor de privacy een terugkoppeling voorzien naar de betrokken leerkracht(en). Dit is een belangrijk signaal naar de leerkrachten: enerzijds geeft het aan dat er inderdaad werk wordt gemaakt van de begeleiding van de leerling. Anderzijds is het een erkenning van de rol (signaalfunctie) die zij opnemen en een motivatie om dit te blijven doen.
  Aandachtspunt bij deze terugkoppeling is het feit dat de informatie steeds over het functioneren van de leerling gaat en over de vraag of de leerling (nog) begeleid wordt. Het gaat niet over het achterliggende probleem van de leerling, en ook niet over de inhoud van de begeleiding.

  Bijlage S: Omgaan met vertrouwelijke informatie

- Soms wordt doorheen de individuele gesprekken de bezorgdheid om het welzijn van de leerling reeds weggenomen en volgt er een herstel van het functioneren (waarbij functioneren slaat op de totale persoon van de leerling: leergedrag, sociaal gedrag, emoties, …). Het is belangrijk om ook deze informatie terug te koppelen naar de Cel Leerlingenbegeleiding en naar de school.

2.4 Doorverwijzen

De doelstelling van doorverwijzen is het verbeteren van het functioneren en welzijn van de leerling door het aanbieden van externe hulpverlening. Ook hier slaat 'functioneren' op de totale persoon van de leerling: leergedrag, sociaal gedrag, welbevinden, …
Doorverwijzing naar externe hulpverlening kan noodzakelijk zijn als het gaat om een ernstig of complex probleem of als er geen vooruitgang wordt geboekt met de interne begeleiding. Begeleiding buiten de school is ook een aanbod voor de leerling die geen begeleiding binnen de school accepteert.

Doorverwijzen houdt in dat
- de leerling gemotiveerd wordt tot het zetten van de stap naar externe hulpverlening;
- er contact gelegd wordt met de externe hulpverlening;
- de leerling ondersteund wordt bij de stap naar de externe hulpverlening;
- de doorverwijzing opgevolgd wordt.

[8] Kwalitatieve evaluatiestudie (Universiteit Gent, 2004)

Bepalen van de procedures:

Overloop volgende vragen

- Wordt er doorverwezen naar externe hulpverleningsinstanties?
- Wie neemt de beslissing tot doorverwijzing?
- Wanneer wordt er doorverwezen?
- Naar welke instanties wordt doorverwezen?
- Wie doet de doorverwijzing (bespreken van de doorverwijzing met de leerling en contact nemen met de externe hulpverlening)?
- Wie volgt de doorverwijzing op, zowel tijdens als na de externe begeleiding?
- Maak afspraken met de externe hulpverleningsinstanties over
    - uitwisseling van informatie;
    - de wijze van doorverwijzing;
    - doelstellingen van de hulpverlening.
- Kan externe begeleiding verplicht worden?
- Wanneer wordt er contact opgenomen met de ouders? Wie neemt deze taak op?
- Is er terugkoppeling voorzien naar de persoon of het structureel overleg (bijvoorbeeld klassenraad) die/dat het minder functioneren signaleerde?

Enkele richtlijnen

- De beslissing om door te verwijzen naar een externe dienst gebeurt op basis van het inschatten van het functioneren en op basis van de bezorgdheid om het welzijn van de jongere op school. Het is belangrijk om hierbij het CLB te betrekken. Soms is er ook informatie over het functioneren van de jongere in andere domeinen (thuis, vrije tijd, ...) waar rekening mee gehouden kan worden. Andere overwegingen die meespelen, zijn:
    - Welke impact hebben onze interventies? Of nog: hoe evolueert het functioneren? En vermindert de bezorgdheid om de jongere?
    - Is het mogelijk een vertrouwensrelatie op te bouwen?
    - Is er een te grote persoonlijke betrokkenheid? Wordt er nog voldoende afstand bewaard?
    - Wat wil de leerling zelf?

Bijlage R: Handvatten voor het inschatten van de problematiek

- Om doorverwijzing zo vlot mogelijk te laten verlopen worden best concrete afspraken gemaakt met de externe hulpverleningsinstantie rond:
    - De wijze van doorverwijzing: maakt de jongere zelf de afspraak, doet de school dit of is dit de taak van het CLB?
    - Informatie-uitwisseling: welke informatie kan de hulpverleningsinstantie aan de school geven? Mag de school contact nemen met de hulpverlening?
    - De doelstellingen van de externe hulpverlening: welke verwachtingen heeft de school naar de leerling en naar de externe hulpverlening? Kan de hulpverleningsinstantie tegemoet komen aan deze verwachtingen? Realistische en haalbare doelstellingen en verwachtingen zijn hierbij een aandachtspunt.

Een overzicht van de drughulpverlening is te vinden in de Doorverwijsgids (VAD,2006).

- Er kan steeds overlegd worden met de externe hulpverlener over de inschatting van de ernst van de problematiek en de zinvolheid van een doorverwijzing. Te vroeg doorverwijzen kan – wanneer de externe dienst aangeeft de leerling niet op te nemen – leiden tot teleurstelling bij de school en stigmatisering van de leerling. Hierop kan men anticiperen door een (telefonisch) contact met de externe hulpverlening. Te laat doorverwijzen perkt dan weer de handelingsruimte van de externe dienst sterk in.

- Opvolgen van de doorverwijzing houdt in dat er opvolgingsgesprekken gevoerd worden met de leerling en dat men contact houdt met de externe hulpverleningsdienst. Vooral wanneer de externe dienst niet onmiddellijk gevolg kan geven aan de doorverwijzing is het belangrijk om de gesprekken met de leerling te onderhouden. Hetzelfde geldt bij beëindiging van de externe hulpverlening. Doorverwijzen betekent niet uit handen geven.

- De stap naar de hulpverlening kan voor een leerling zeer groot zijn. Angst voor het ongekende en een verkeerd beeld van de externe hulpverleningsdienst kunnen een rol spelen. De begeleider legt uit waarom een doorverwijzing nodig is en ondersteunt de leerling bij de overstap. Hij kan bijvoorbeeld, als de leerling dit wil, de eerste keer mee gaan.

- Een leerling motiveren voor externe hulpverlening is niet evident. De school kan, vanuit de bezorgdheid om het welzijn van de leerling, de leerling soms verplichten om externe begeleiding te volgen. Externe hulpverlening geldt niet als sanctie voor regelovertreding (zie ook 2.3 Begeleiden).
  Het is ook bij verplichte externe hulpverlening zeer belangrijk de doelstellingen en verwachtingen af te spreken met de leerling (en zijn ouders) en met de externe dienst. Aan externe hulpverlening kan evenmin als aan schoolgebonden begeleiding een uitkomstverwachting gekoppeld worden. Enkel het volgen van de externe hulpverlening kan verplicht worden. Indien de school wil dat de leerling (daarnaast) zijn functioneren bijstuurt omdat dit gepaard gaat met regelovertreding, dan gaat de pijler 'regelgeving' in werking. Ook wanneer de leerling zijn afspraak (soms inde vorm van een begeleidingscontract) om de hulpverlening te volgen niet nakomt, gaat de pijler regelgeving in werking voor het opleggen van een sanctie.

- Ouders blijven ook na doorverwijzing een belangrijke partner in de begeleiding van de leerling met drugproblemen. Bovendien kunnen de ouders ook zelf, indien zij dat wensen, ondersteuning krijgen in de externe hulpverleningscentra.

Informatie over ouderwerkingen in drughulpverleningscentra kan verkregen worden bij de Druglijn (www.druglijn.be, 078 15 10 20).

Stap 3: Evaluatie op basis van de behoefteanalyse

Met de behoefteanalyse kreeg de school een goed beeld van de concrete, actuele behoeften (knelpunten) van de verschillende actoren op school met betrekking tot de begeleiding van leerlingen met een drugprobleem.
Deze knelpunten, en daarbij geformuleerde werkpunten, zijn ook een belangrijke maatstaf voor evaluatie. De invulling van de pijler 'begeleiding' moet immers tegemoet komen aan de werkpunten die de school formuleerde.

In deze evaluatiestap gaat de stuurgroep na of de beoogde werkpunten opgenomen zijn in de huidige invulling van het begeleidingstraject voor leerlingen met een drugprobleem.

<u>Bijvoorbeeld</u>
Bij de behoefteanalyse formuleerde de stuurgroep volgend knelpunt en werkpunt:
- Leerkrachten die aan de leerlingenbegeleiding signaleren dat een leerling een (drug)probleem heeft, hebben totaal geen zicht op de verdere begeleiding van die leerling.
- Er moet voldoende aandacht gaan naar het terugkoppelen van informatie naar de leerkrachten.[9]

[9] Uit de kwalitatieve evaluatiestudie (Universiteit Gent, 2004) blijkt dat de terugkoppeling naar leerkrachten na doorverwijzing minimaal is en leerkrachten nood hebben aan feedback.

Binnen het begeleidingstraject dat de stuurgroep uittekende, is er zowel bij de begeleiding als bij de doorverwijzing vastgelegd welke informatie (en wanneer en hoe)teruggekoppeld wordt naar de persoon of het overleg dat het signaal gaf.
Aanvullend kan de stuurgroep beslissen om bij het voorstellen van het luik begeleiding aan de school (Stap 4: Tussentijdse implementatie) extra aandacht te besteden aan het omgaan met vertrouwelijke informatie op school. Zo krijgen de leerkrachten zicht op welke informatie ze mogen verwachten en wat de achterliggende motivatie is om bepaalde informatie wel of niet door te geven.

Stap 4: Tussentijdse implementatie

4.1 Communicatie naar en vorming voor het schoolpersoneel

4.1.1 Formalisering van het begeleidingstraject

In het begeleidingstraject geeft de school ook invulling aan de vraag wie welke taken en verantwoordelijkheden heeft. Om deze taak te kunnen opnemen en duidelijk naar de leerling te kunnen communiceren, moet elke betrokkene echter goed op de hoogte zijn van de inhoud van het begeleidingstraject. Zo moet de leerkracht bijvoorbeeld weten wie verantwoordelijk is voor de leerlingenbegeleiding of op welk overleg hij terecht kan indien hij bezorgd is om het welzijn van een leerling.

Het is dan ook noodzakelijk dat de school een schriftelijke neerslag maakt van het begeleidingstraject - met duidelijke taakomschrijvingen - en dit communiceert naar alle betrokken partijen. Het document met de neerslag van het traject kan bijvoorbeeld opgenomen worden op het intranet van de school.

Noot
Voor het aanbieden van optimale begeleiding aan elke leerling is het belangrijk dat het traject duidelijk en consequent uitgetekend en opgevolgd wordt.
Men mag echter niet uit het oog verliezen dat de leerling in het hele begeleidingstraject centraal blijft staan en dat het soms enige flexibiliteit vereist om een leerling begeleiding op maat te geven. Er moet ruimte blijven om in te spelen op de specifieke, individuele noden van een leerling. Het is belangrijk dit duidelijk mee te geven bij de neerslag en communicatie van het begeleidingstraject.

4.1.2 Toelichting van het begeleidingstraject

De school geeft ook best een toelichting bij het (geformaliseerde) begeleidingstraject voor het voltallige schoolpersoneel. Leerkrachten kunnen bijvoorbeeld verantwoordelijk zijn voor het opvolgen van het functioneren van de leerlingen en hebben dan een belangrijke signaalfunctie. Leerlingenbegeleiders , vertrouwensleerkrachten en CLB-medewerkers kunnen belangrijke eerstelijnswerkers zijn en hebben dan naast een mogelijke begeleidingsfunctie ook een belangrijke doorverwijsfunctie.
Het is cruciaal – om de optimale medewerking van iedereen te krijgen – dat alle betrokkenen niet alleen weten wat er van hen verwacht wordt, maar ook waarom dit van hen wordt verwacht: wat is de meerwaarde, het doel, ...

Toelichting van het begeleidingstraject kan bijvoorbeeld gebeuren op een pedagogische studiedag, al dan niet in combinatie met een vorming rond middelengebruik bij jongeren (bijvoorbeeld kaderen van middelengebruik bij jongeren, toelichten van mogelijke signalen van drugproblemen, …).

4.1.3 Vorming voor het schoolpersoneel

Belangrijk bij de pijler begeleiding is dat alle betrokkenen vorming op maat aangereikt krijgen. Voor de hele school kan een algemene vorming rond herkennen van signalen, opvolgen van het functioneren en omgaan met vertrouwelijke informatie een meerwaarde zijn.
Leerkrachten en/of ander schoolpersoneel die het voeren van een verkennend gesprek als taak hebben, kunnen ook nood hebben aan vorming rond dit thema. Voor de leerlingenbegeleider en het CLB kan vorming rond motiverende gespreksvoering een welkome ondersteuning bieden.

Voor het regionale vormingsaanbod kan u terecht bij de preventiewerker verbonden aan het Centrum voor Geestelijke Gezondheidszorg (CGG) van uw regio.

Bijlage A: Lijst regionale preventiewerkers

4.2 Communicatie naar en vorming voor de leerlingen

4.2.1 Communicatie naar de leerlingen

Met het luik begeleiding geeft de school aan dat ze leerlingen met een drugprobleem wil helpen en begeleiden. Om dit te realiseren is het belangrijk dat leerlingen weten bij wie ze terecht kunnen. Zij moeten echter ook vertrouwen hebben in de school.
Jongeren zullen niet onmiddellijk en in volledige openheid over hun persoonlijke zaken praten. Daarvoor is er nood aan een gevoel van veiligheid en zorg.
Bij het communiceren van het begeleidingstraject naar de leerlingen is het dan ook belangrijk hen duidelijk te maken op welke manier voor deze veiligheid gezorgd wordt. Schets duidelijk de werking van de begeleiding op school: wie is er betrokken bij de leerlingbegeleiding, hoe wordt er met (vertrouwelijke) informatie omgegaan, …
Het is niet nodig om het volledige traject te bespreken. De grote lijnen, met de leerling als centraal uitgangspunt, zijn voldoende.
De bespreking kan plaats vinden aan de hand van een kennismakingstoer door de leerlingenbegeleiding, al dan niet samen met het CLB. Visueel ondersteunen van de communicatie kan ook door foto's van de verantwoordelijke personen te tonen.
Soms worden enkele elementen van het traject opgenomen in het schoolreglement, al is dit niet noodzakelijk.

4.2.2 Vorming voor de leerlingen

Er bestaan verschillende methodieken om leerlingen zicht te laten krijgen op (het landschap van) de drughulpverlening.

Het lespakket 'Drugs in de klas... even slikken!!!' (Provincie Vlaams-Brabant, 2002) biedt gebruiksklaar lesmateriaal om rond de pijler begeleiding te werken met de leerlingen.

De brochure 'Maat in de shit' en de bijhorende leerkrachtenhandleiding (CAT Preventiehuis, 2005) biedt leerkrachten een bruikbaar instrument om met leerlingen te werken rond een aspect van de drugproblematiek waar ze allemaal wel eens mee geconfronteerd worden: 'Hoe help je een vriend of vriendin als die door drug gebruik in de problemen dreigt te komen?'.

De school kan ervoor opteren om leerlingen een taak te geven in het begeleidingstraject van de school, bijvoorbeeld met het 'project vertrouwensleerlingen'.
Leerlingen vormen dan een (eerste) vangnet en ondersteuningsfunctie voor hun medeleerlingen. Om te werken met vertrouwensleerlingen is een degelijke opleiding en training voor de start van het project onontbeerlijk. Maar ook tijdens het project is voortdurende

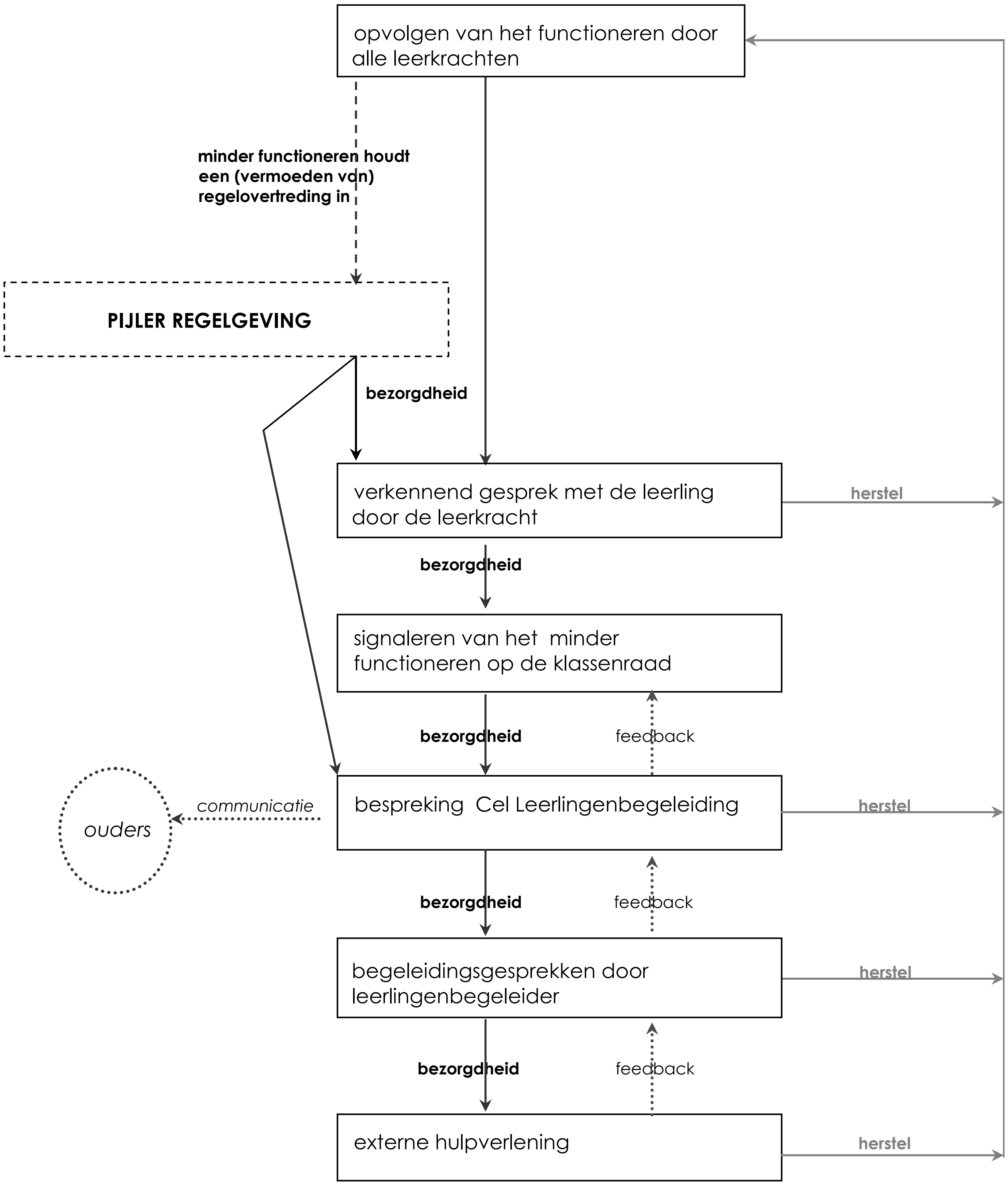
ondersteuning en supervisie van de vertrouwensleerlingen een must. Het is dan ook belangrijk dat hiervoor de nodige middelen en mogelijkheden worden voorzien.
Voor informatie over peerprojecten in uw regio kan je terecht bij de preventiewerker verbonden aan het Centrum voor Geestelijke Gezondheidszorg (CGG) van uw regio of bij het Jongeren Adviescentrum (JAC).

Bijlage A: Lijst regionale preventiewerkers

BIJLAGE O

EEN VOORBEELD VAN EEN BEGELEIDINGSTRAJECT

Dit is uiteraard louter een voorbeeld. De uitdaging is om een begeleidingstraject uit te tekenen op maat van en aansluitend bij de bestaande structuren en procedures van de school.

BIJLAGE P

OPVOLGEN VAN HET FUNCTIONEREN

1. Een houvast bij het opvolgen van het functioneren

Leerkrachten zijn door hun dagelijkse omgang met jongeren reeds getraind in het opmerken van veranderingen in het functioneren van de leerlingen. Toch blijft het een moeilijke opdracht. Volgende aspecten kunnen een houvast bieden bij het opvolgen van het functioneren:

Wie	Wie vertoont het gedrag: een groep, een subgroep, één leerling?
Bron	Via welk kanaal bekom je de signalen: eigen observatie, andere leerkrachten, medeleerlingen, … ?
Frequentie	Hoe vaak merk je de signalen op, is er een patroon?
Tijdstip	Wanneer komen de signalen voor?
Intensiteit	Is er een evolutie in de ernst van de signalen?
Plaats	Waar komen de signalen voor: in de klas, op de speelplaats, aan de schoolpoort, aan de toiletten, …?

Belangrijk is hierbij aandacht te hebben voor de evolutie van het functioneren door te vergelijken met de situatie een hele tijd voordien (vóór er veranderingen in functioneren opgemerkt werden).

2. Valkuilen bij het opvolgen van het functioneren

De aandacht voor het (minder) functioneren van een leerling is niet altijd evident. Volgende valkuilen spelen hier een rol:

- Signalen van minder functioneren worden vergeten, niet samen gelegd of gelinkt.

- De aandacht gaat vaak naar duidelijke vormen van minder functioneren, soms ten koste van andere uitingen van minder functioneren.
  Bijvoorbeeld**:** een 'moeilijke' leerling die elke les ruzie zoekt, verbaal agressief is naar leerkrachten en medeleerlingen en regelmatig spijbelt ,… zal makkelijker opgemerkt en vernoemd worden dan een 'rustige' leerling die de laatste tijd stilzwijgend en afzijdig, vaak duidelijk vermoeid, de lesuren doorloopt.

- Over-interpreteren: elk signaal van minder functioneren wordt opgevat als een bevestiging van het vermoeden van drugproblemen. Signalen van minder functioneren worden enkel vanuit dit denkkader gezien en geïnterpreteerd. Andere mogelijke verklaringen of problemen worden uit het oog verloren.
  Bijvoorbeeld**:** wanneer een leerkracht vermoedt dat een leerling drugs gebruikt, bijvoorbeeld omdat medeleerlingen zijn naam lieten vallen tijdens een discussie over cannabisgebruik, en die leerling toont zich de laatste tijd juist erg moe en ongeïnteresseerd dan zullen deze signalen geïnterpreteerd worden als signalen van cannabisgebruik. Terwijl het goed mogelijk is dat de leerling moe en ongeïnteresseerd is omdat hij bijvoorbeeld thuis in een (v)echtscheiding verwikkeld is.

- Een andere valkuil is het gevoel van onzekerheid, van onvoldoende expertise/kennis over de problematiek. Deze onzekerheid kan verlammend werken.
  Bijvoorbeeld**:** een leerkracht die niet weet hoe een joint ruikt, kan nalaten een groepje leerlingen dat gniffelend de toiletten verlaat aan te spreken omdat hij zich niet zeker voelt van zijn stuk en bang is een belachelijk figuur te slaan.

BIJLAGE Q

HANDVATTEN VOOR EEN VERKENNEND GESPREK

1. Verloop van een gesprek

- De basisvoorwaarde om een verkennend gesprek met de leerling aan te knopen is een algemene basishouding van respect voor de leerling.

- Het moment waarop de leerling aangesproken wordt, is heel belangrijk. Creëer een moment waarop de leerling even onder vier ogen gesproken kan worden (bijvoorbeeld bij het verlaten van het leslokaal hem aanspreken om even te blijven). Benoem nooit wat je opgemerkt hebt wanneer er andere leerlingen of collega's aanwezig zijn.

- De leerling wordt aangesproken op basis van het minder functioneren op school. De leerkracht bespreekt met de leerling de waargenomen, concrete situaties van verminderd functioneren. Het gesprek gaat dus niet over het vermoeden van de leerkracht dat (problematisch) druggebruik de oorzaak is van dit niet functioneren. Aanspreken op wat men waarneemt is veel objectiever en correcter dan praten over de mogelijke oorzaken van wat men ziet.

  <u>Bijvoorbeeld</u>
  Niet:
  - "De laatste tijd ben je altijd moe en afwezig tijdens de les en dat zal wel komen omdat je elk weekend in cafés hangt en teveel drinkt."

  Maar:
  - "Mag ik je even spreken?"
  - "Alles in orde? Ik merk dat je er de laatste tijd nogal moe bent (verstrooid, ongeïnteresseerd, vaak afwezig bent) ?"
  - "Ik maak me eerlijk gezegd een beetje ongerust…? Herken je wat ik nu zeg? Voel je je de laatste tijd niet zo goed?"
  - Hoe kijk je daar tegenaan? Hoe komt dit denk je?"

- Jongeren hebben hun redenen om niet onmiddellijk en in volledige openheid over hun persoonlijke zaken te praten:
  - afzetten tegen waarden en normen van volwassenen;
  - angst om gestigmatiseerd te worden als probleemgeval;
  - schrik voor beoordeling of veroordeling;
  - het vermijden van moraliseren en preken van ouders, leraar, …;
  - schrik om hun vriendenkring kwijt te raken indien zij spreken;
  - vermijden dat hen een genotsmiddel wordt ontnomen;
  - schaamtegevoel ten gevolge van eigen onmacht om te stoppen;
  - het worstelen met schuldgevoelens ten opzichte van de ouders;
  - …

  Oog hebben voor deze weerstanden is belangrijk. Ondervraging van een leerling enkel en alleen over zijn (vermoedelijk) drugprobleem of het gesprek gebruiken om de leerling te beoordelen zou deze weerstand enkel versterken.

- Wanneer er geen herstel is van het functioneren, wordt het gesprek herhaald. Door de leerling te blijven aanspreken op wat hij waarneemt, toont de leerkracht dat hij de leerling blijft opvolgen en maakt hij de leerling duidelijk dat hij oprecht bezorgd is.

- Wanneer de leerkracht in het gesprek aanvoelt dat er duidelijk reden is tot bezorgdheid om het welzijn van de leerling, is het noodzakelijk dat hij dit gevoel terugkoppelt aan de leerling en aangeeft dat hij een stap moet zetten in de richting van begeleiding. Met name het communiceren van het minder functioneren van de leerling. Belangrijk is dat de leerkracht benadrukt dat hij hierbij discreet te werk gaat: er worden enkel stappen gezet die noodzakelijk zijn voor een optimale begeleiding. Schets duidelijk de werking van de begeleiding op school: geef aan wie er betrokken is bij de leerlingbegeleiding, wat die persoon doet en welke informatie besproken of doorgeven wordt.

2. Aandachtspunten

Ondanks het belang van een goed gesprek en de centrale positie die de leerkracht hierbij opneemt, zijn er beperkingen aan dit gesprek. Wanneer de leerling tijdens het gesprek vertelt over problemen (zoals alcohol of ander druggebruik) kan de *leerkracht nooit geheimhouding beloven*. Noch vanuit begeleidings- noch vanuit juridisch perspectief is de geheimhoudingsbelofte een goede keuze:

- Leerkrachten hebben geen beroepsgeheim. Zij kunnen zich bijgevolg niet beroepen op een recht of een plicht om informatie voor zich te houden. Leerkrachten beschikken wel over een 'ambtsgeheim'. Dit houdt in dat leerkrachten een deontologische discretieplicht hebben naar derden die niet betrokken zijn bij het schoolgebeuren doch geen zwijgrecht naar derden die betrokken zijn bij het onderwijsgebeuren (bijvoorbeeld de directie).

- Door geheimhouding te beloven kan de leerkracht noch bij de interne leerlingbegeleiding, noch bij hulpverleningsinstellingen te rade gaan. Het klankbordeffect valt weg, je komt in een isolement dat consult onmogelijk maakt.

- Door geheimhouding te beloven komt men onder druk van de leerling te staan. Het verbreken van de belofte wanneer de informatie dit noodzakelijk maakt, kan een breuk geven in de vertrouwensrelatie.

- Door geheimhouding te beloven schakelt de leerkracht de leerlingenbegeleiding en externe hulpverlening uit als begeleidingsmogelijkheden voor de leerling. Als leerkracht ben je niet opgeleid voor de therapeutische begeleiding van alcohol- en andere drugproblemen. De leerkracht is geen hulpverlener, en is zich best van zijn eigen grenzen en mogelijkheden bewust.

Juridische info over beroepsgeheim en discretieplicht is ook te vinden in de publicatie 'Juridische handvatten voor het omgaan met alcohol en andere drugs op school' (VAD, 2006).

BIJLAGE R

HANDVATTEN VOOR HET INSCHATTEN VAN EEN PROBLEMATIEK

Een eerste aspect van het begeleidingsproces is het inschatten of en in welke mate het functioneren van de leerling verstoord is door een probleem, om op basis hiervan invulling te geven aan de concrete begeleiding van de leerling. Deze inschatting gebeurt aan de hand van gesprekken met de leerling.

De leerling wordt niet 'op het matje geroepen' (het is geen grenzenstellend gesprek), maar er wordt hem meegegeven dat er bezorgdheid is om zijn welzijn. Er wordt dus niet meteen gestart met een analyse van het druggebruik. Zicht krijgen op het feit of een leerling een probleem heeft, staat niet gelijk aan het weten of, wat, waar en wanneer de leerling drugs gebruikt.

- Typisch voor een druggebruiker is dat hij dit gebruik zelf (in eerste instantie) niet als een probleem ervaart. De signalen van minder functioneren, bijvoorbeeld van de school, concreet en neutraal voorleggen aan de jongere vormt dan ook een betere ingangspoort. De begeleider probeert, door de leerling uit te nodigen zijn verhaal te doen, een zicht te krijgen op het functioneren van de jongere in de verschillende levensdomeinen (school, thuis, vrije tijd, vrienden, gezondheid).

- Wanneer er vertrouwen gegroeid is, kan de begeleider een gesprek aangaan over de knelpunten die de leerling zelf als probleem ervaart om zo langzaam te komen tot het onderwerp druggebruik. Er wordt afgetoetst of het minder functioneren, de dingen waarover de begeleider zich zorgen maakt, te maken heeft met middelengebruik.

- Indien nodig kan de begeleider daarna toetsen of er sprake is van problematisch middelengebruik.

Problematisch druggebruik?

Er zijn geen specifieke factoren verantwoordelijk voor het ontstaan van drugproblemen. Het is steeds een combinatie van factoren, afhankelijk van de drugs zelf (middel), de persoonlijkheid van de gebruiker (mens) en zijn omgeving (milieu). Algemeen gaat het er om een inschatting te maken van het functioneren van de jongere in verschillende levensdomeinen. Bijkomend kunnen een aantal risicofactoren een aanwijzing geven over de mate waarin het gebruik problematisch is of dreigt te worden.

- Middel
  - Hoe frequent is het gebruik?
  - Patroon van gebruik?
  - Gaat het om legale en/of illegale drugs?

- Mens:
  - Is er sprake van spijbelen, ziekteverzuim, regelmatig te laat komen, dalen van schoolprestaties, …?
  - Wat is de functie van het gebruik, kan de jongere deze functie nog op andere manieren invullen?
  - Hoe is het zelfbeeld en het zelfwaardegevoel van de jongere?
  - Welke sociale vaardigheden heeft de jongere? Hoe gaat hij om met tegenslagen, moeilijke situaties?
  - Stelt de jongere crimineel gedrag? Is de jongere reeds in contact gekomen met politie? Zijn er ernstige conflicten thuis, op school, …?

- <u>Milieu</u>
  - Wordt er gebruikt in het verkeer, tijdens de lessen, op de stageplaats, …?
  - Welke relatie heeft de jongere met zijn ouders, broers en zussen? Biedt het gezin structuur en ondersteuning?
  - Heeft de jongere vrienden, een partner? Gebruiken deze vrienden, de partner drugs?

BIJLAGE S

OMGAAN MET VERTROUWELIJKE INFORMATIE

1. Zorgzaam omgaan met informatie[10]

Leerlingenbegeleiders proberen de beste zorg aan te bieden aan de leerling, rekening houdend met de school en de wetgeving als omkadering. Vaak worden zij hierbij geconfronteerd met een spanningsveld tussen het vertrouwelijk houden en het meedelen van informatie. Bij het omgaan met dit spanningsveld, wordt best rekening gehouden met twee principes: zorgvuldigheid en overleg. Beide principes zijn op alle informatie en in alle situaties van toepassing.

<u>Zorgvuldigheid</u>
Om zo zorgvuldig mogelijk af te wegen of vertrouwelijke informatie meegedeeld wordt, kan men volgende criteria gebruiken. Er is geen orde van belangrijkheid onder deze criteria. In een concrete situatie is het ene criterium meer relevant en toepasbaar dan het andere.

Waarom?
1. Met welk doel wordt de informatie meegedeeld?

Wie?
2. Is de informatieontvanger voldoende betrokken?
3. Kan de informatieontvanger de informatie verwerken?
4. Wie is de meest geschikte informatieverstrekker?

Wat?
5. Is de informatie relevant?
6. Is de hoeveelheid informatie gepast?
7. Is de informatie gegrond en betrouwbaar?

Hoe?
8. Wordt de informatie vertrouwelijk meegedeeld?
9. Wat zijn de gunstigste omstandigheden om informatie mee te delen?
10. Kan de leerling aanwezig zijn bij het meedelen van de informatie?

<u>Overleg</u>
Deze 10 criteria kunnen op twee niveaus gehanteerd worden. Enerzijds vormen ze een basis voor de stuurgroep bij het uitschrijven van algemene richtlijnen voor het omgaan met vertrouwelijke informatie binnen het kader van het begeleidingstraject. Anderzijds zijn ze een toetssteen voor de Cel Leerlingenbegeleiding om elke concrete situatie – met name begeleiding van een leerling met een drugprobleem - waarbij de vraag naar terugkoppeling van informatie aan bod komt op maat te beoordelen.

2. Communicatie met ouders

Ouders zijn verantwoordelijk voor hun kinderen en de school is verplicht hen bij te staan. De jongere heeft geen recht om zich te verzetten tegen informatie die de school aan de ouders geeft. Deze regel geldt ook voor de meerderjarige leerling.

Bij dit juridisch kader willen we toch enkele kanttekeningen plaatsen:

- Het welzijn van de jongere komt steeds op de eerste plaats. In bepaalde gevallen, zowel bij de minder- als meerderjarige leerling, kan de school beslissen om de regels van het ouderlijk gezag naast zich neer te leggen in functie van de bescherming, het welzijn van de jongere, bijvoorbeeld indien er sprake is van een problematische opvoedingssitua-tie.

[10] gebaseerd op “Ethiek in de zorgverlening: een denkkader. Prof.dr. Axel Liégeois, Broeders van Liefde / KULeuven.”

- De beslissing om de ouders erbij te betrekken, betekent niet dat de leerling geen plaats meer heeft in die communicatie. Minimaal wordt de leerling steeds vooraf ingelicht. Er wordt ook best getoetst of men best beide ouders – en zoniet: welke ouder – contacteert.

In de communicatie met de ouders is het belangrijk volgende aandachtspunten in gedacht te houden:

- Ouders kunnen
    - het gevoel hebben dat ze op het matje geroepen worden;
    - een schuldgevoel krijgen, het gevoel krijgen gefaald te hebben als ouder;
    - de verantwoordelijkheid naar de school toeschuiven;
    - kritiek hebben op de inmenging van de school in hun privéleven;
    - een van de school afwijkende visie hebben op druggebruik.
- Geef de ouders een duidelijk beeld van het drugbeleid van de school.
- Informeer de ouders over de situatie aan de hand van objectieve informatie over het functioneren van de leerling op school (functioneren slaat op de totale persoon van de leerling: leergedrag, sociaal gedrag, welbevinden, …).
- Betrek de jongere zoveel mogelijk in het gesprek.
- Laat ruimte voor de gevoelens en reacties van de ouders.
- Geef indien aangewezen adressen van hulpverleningsinstanties met een ouderwerking.
- Welke verwachtingen of taak leg je bij de ouders?

UITWERKEN VAN DE PIJLER EDUCATIE & STRUCTURELE MAATREGELEN

DOELSTELLING

In de pijler 'educatie & structurele maatregelen' tekent de school een actieplan uit voor het continu en effectief werken aan drugeducatie naar alle leerlingen, ondersteund met structurele maatregelen.

Bij het uitwerken van de visie bepaalde de school reeds werkpunten en doelstellingen voor de pijler 'educatie & structurele maatregelen'. Een eerste stap is het verfijnen van deze doelstellingen voor de verschillende leeftijdsgroepen en het bepalen van de inhoud waar de school rond wil werken. Omdat drugpreventie pas effectief is wanneer educatie ondersteund wordt door structurele maatregelen, concretiseert de school haar doelstellingen en inhoud voor beide. Daarna inventariseert de school wat er al rond drugeducatie gebeurt en welke structurele maatregelen reeds aanwezig zijn. Dit aanbod wordt dan bijgestuurd en geoptimaliseerd op basis van de vooropgestelde doelstellingen en inhoud, wat resulteert in een concreet actieplan. De laatste stap is het tussentijds implementeren van dit actieplan op school.

THEORETISCHE INLEIDING

1. Doelstelling van drugpreventie

De doelstelling van drugpreventie kan in het algemeen omschreven worden als het, vanuit een gezondheids- en welzijnsperspectief, deskundiger maken van samenleving en individu in het omgaan met alcohol en andere drugs.

Ook opgroeiende jongeren worden in onze maatschappij onvermijdelijk geconfronteerd met alcohol en andere drugs. Ze moeten meningen vormen, keuzes maken en beslissingen nemen. Drugpreventie wil jongeren *voorbereiden op en begeleiden* bij deze confrontatie door:

- <u>Het aanmoedigen en ondersteunen van niet-gebruik</u>
  Alcohol- en ander druggebruik mag nooit de norm zijn. Er zijn diverse situaties en factoren (waaronder leeftijd) waarin niet-gebruik de enige veilige en gezonde keuze is.
- <u>Het aanmoedigen en ondersteunen van uitstel van experimenteergedrag</u>
  Hoe jonger men met alcohol of andere drugs gaat experimenteren, hoe groter de kans op later probleemgebruik. Uitstellen van het eerste gebruik is een belangrijke doelstelling in het onderwijs.
- <u>Het bespreken van gebruik en misbruik van alcohol en andere drug</u>s
  Op basis van correcte informatie, persoonlijke en sociale vaardigheden en via ondersteuning bij individuele en maatschappelijke kwetsbaarheid, wil men bewust, weloverwogen en verantwoordelijk gedrag bevorderen.

2. Drugpreventie op school

Door het uitwerken en implementeren van de pijlers 'regelgeving' en 'begeleiding', werkt de school al aan drugpreventie. Zowel het aanbieden van een duidelijk normatief kader en het consequent regulerend optreden, als het vroegtijdig interveniëren door het opvolgen, signaleren en begeleiden van leerlingen die minder functioneren zijn belangrijke elementen bij het voorkomen van en anticiperen op drugproblemen.[xiii]

Maar, drugpreventie op school krijgt pas optimaal vorm wanneer dit gepaard gaat met drugeducatie naar alle leerlingen, ondersteund door structurele maatregelen.

2.1 Drugeducatie

Drugeducatie omvat voorlichting en vorming van de leerlingen door hen te sensibiliseren, te informeren en vaardigheden bij te brengen in het omgaan met alcohol en andere drugs. Deze vorming en voorlichting kunnen plaatsvinden binnen het curriculum of via extra-curriculaire projecten.

<u>Curriculum</u>: voorlichting en vorming rond alcohol en andere drugs kunnen in verschillende vakken aan bod komen.
<u>Extra-curriculaire projecten</u>: voorlichting en vorming van de leerlingen kunnen ook door vakoverschrijdende projecten aan bod komen, bijvoorbeeld via een projectdag of een projectweek, ...

Aanknopingspunten voor drugeducatie vindt de school in de vakoverschrijdende eindtermen gezondheidseducatie - waaronder werken rond genot- en geneesmiddelen (eerste graad), gezonde en actieve leefstijl (tweede graad) en leefstijl en levenskwaliteit (derde graad) – en sociale vaardigheden.

Bijlage T: vakoverschrijdende eindtermen gezondheidseducatie en sociale vaardigheden: aanknopingspunten voor drugeducatie

2.2 Structurele maatregelen

Structurele maatregelen zijn gericht op het creëren van een ondersteunende omgeving voor de leerling(en). De omgeving kan een negatieve invloed hebben (onder andere op middelengebruik), maar kan ook een bron van ondersteuning vormen. Ook de school als leefomgeving vormt een belangrijke beschermende factor.

Structurele maatregelen, gericht op het creëren van een ondersteunende omgeving, zijn bijvoorbeeld het opstarten en ondersteunen van de leerlingenraad, aanbieden van middagactiviteiten, buitenschoolse activiteiten, ...

3. Criteria voor effectieve drugeducatie op school

Op basis van (evidence-based) onderzoek kunnen we stellen dat effectieve drugeducatie voldoet aan volgende kwaliteitscriteria[xiv]:

3.1 Inhoud

Kennis
Leerlingen hebben ervaringen, weten een en ander over drugs, maar hebben vaak ook verkeerde informatie, gekleurde informatie of misvattingen. Het aanreiken van *objectieve, eerlijke en actuele informatie* over alle drugs (legale en illegale middelen) en over de gevolgen van druggebruik is een essentieel onderdeel van drugpreventie. Objectiviteit houdt in dat men geen waardeoordeel vormt en zowel de (gepercipieerde) voordelen als de risico's en gevolgen van druggebruik aan bod laat komen.

Attitude
Op basis van overweging en waardering, het afwegen van voor- en nadelen, worden de opinie en de attitude tegenover het gebruik van bepaalde middelen gevormd. Het *corrigeren van verkeerde beeldvorming over het alcohol- en ander druggebruik* door leeftijdsgenoten vormt hierbij een belangrijke stap.

Persoonlijke en sociale vaardigheden
Jongeren komen vaak in situaties waar het niet zozeer gaat om een stellingname voor of tegen drugs, maar om een veel gecompliceerdere keuze: zich manifesteren in een bepaalde situatie, respect krijgen van vrienden ... Omgaan met druk van leeftijdsgenoten, eigen beslissingen nemen, zelfredzaamheid, assertiviteit, positief zelfbeeld, … zijn belangrijke vaardigheden waar jongeren in getraind moeten worden en ondersteuning bij nodig hebben.

3.2 Methodiek

Interactief werken
Het spreekt voor zich dat interactief werken, zoals klasdiscussies, zich niet beperkt tot die ene les waarin het thema drugs aan bod komt. Interactief werken, aandacht hebben voor actieve participatie van de jongere, is een methodiek die prioritair deel moet uitmaken van de didactische aanpak van elke leerkracht.

Op maat werken
Jongeren lukraak overstelpen met allerhande informatie en activiteiten heeft geen zin. Een conditio sine qua non is dat je vertrekt van de *leefwereld* van de doelgroep en aansluit bij hun *kennis- en ervaringsniveau*. Leerlingen zijn vooral geïnteresseerd in nuttige informatie die aansluit bij hun leefwereld, actueel, boeiend en waardevol is [xv]. Met andere woorden: als je je preventieboodschap een eigentijds, fris kleurtje geeft, heb je meer kans dat ze opgepikt wordt door de jongere. Let wel: een grappige, ludieke aanpak kan de boodschap zelf ondermijnen.

3.3 Implementatie

Planmatige aanpak
Drugeducatie die intensief is en over *een langere periode* loopt, is het meest effectief. Een eenmalige activiteit heeft weinig impact op het gedrag van een persoon. Continuïteit en herhaling zijn dan ook aangewezen, met andere woorden: het aanreiken van drugeducatie naar alle leerlingen over alle leerjaren heen.

Inbedding
Optimaal wordt drugeducatie gegeven *door de leerkrachten in de bestaande lessen of projecten.* Staat in de les Nederlands bijvoorbeeld tekstanalyse op het programma, dan kan de leerkracht net zo goed een tekst nemen over illegaledruggebruik bij adolescenten. Deze methodiek heeft evenveel succes als afgebakende themalessen over drugs. De leerkracht voelt enerzijds het best aan bij welk thema hij de informatie kan laten aansluiten en anderzijds kan hij de informatie ook beter afstemmen op de noden van de leerlingen, want hij kent hen. Tegelijkertijd sleutelt de leerkracht aan zijn eigen kennis ter zake: de beste manier om info op te nemen is er zelf les over te geven.

<u>Noot</u>
- Inschakelen van externe sprekers is een populaire methodiek. Het resultaat ervan is echter heel beperkt: niet alleen geeft de school de inhoud volledig uit handen, maar ook aan andere criteria zoals inbedding en op maat werken kan moeilijk worden voldaan.
- Eigenlijk zijn bovengenoemde criteria algemene didactische principes die elke leerkracht toepast om effectief (leer)gedrag te bereiken.

Bijlage U: aanvullingen bij de criteria voor succesvolle drugeducatie

4. Criteria voor effectieve structurele maatregelen op school

Structurele maatregelen zijn gericht op het creëren van een ondersteunende omgeving voor de leerling(en).
Volgende kwaliteitscriteria[xvi] zijn belangrijk voor het creëren van een ondersteunende omgeving:

Welbevinden op school

Enerzijds is het welbevinden op school een noodzakelijke voorwaarde voor het succes van drugeducatie op school. Aanleren van sociale vaardigheden, een klasdiscussie over motieven voor druggebruik, … hebben slechts zin wanneer leerlingen voelen dat er een sfeer van openheid, veiligheid en vertrouwen is.
Anderzijds heeft het welbevinden op school ook een directe invloed op middelengebruik. Er bestaat een sterke samenhang tussen het welbevinden en het gedrag van leerlingen: wanneer het welbevinden in het gedrang komt, is de kans op (onder meer) druggebruik groter[xvii].
Ook uit de VAD-leerlingenbevraging blijkt duidelijk een verband tussen schoolklimaat en middelengebruik: leerlingen die een goede schoolsfeer en een goede relatie met leerkrachten rapporteren, gebruiken minder legale en illegale drugs[xviii].

Voldoende inspraak op klas- en schoolniveau

Jongeren hebben er nood aan betrokken te worden en actief te participeren in de school en in de klas. De mate van inspraak is een indicatie voor het welbevinden van de jongere op school. Participatie vertrekt van een fundamenteel respect voor de leerling als volwaardig persoon. Het betekent dat er een klimaat heerst waarin leerlingen spontaan vragen kunnen stellen, waar er ruimte is voor een praatuurtje tussen leerlingen en leerkracht, waar de directie makkelijk bereikbaar is, waar de leerlingenraad actief werkt ...[xix]

Positieve contacten met leerkrachten en ander schoolpersoneel

Een goede relatie met de leerkracht bevordert een positieve houding van de leerling tegenover de school. Leerlingen waarderen een leerkracht die hen met respect behandelt en hen aanmoedigt. Een leerkracht die echt luistert, oog heeft voor hun problemen, hen als persoon en niet louter als leerling beschouwt.
Dit betekent niet dat je als leerkracht geen grenzen of regels mag stellen. Integendeel. Jongeren verkiezen een leerkracht die hen ruimte laat, die een positieve klassfeer creëert maar ook duidelijkheid biedt: een tolerante maar gezaghebbende leerkracht. Leerkrachten die onzeker en niet consequent optreden, hebben eerder een negatieve impact.
Uit analyse van de gegevens uit de VAD-leerlingenbevraging blijkt bovendien dat een goede relatie met de leerkracht gelinkt is aan minder gebruik van legale (tabak, alcohol) én illegale drugs[xx].
Niet alleen de contacten met de leerkrachten, maar ook met andere personeelsleden zorgen voor een bepaalde schoolsfeer. Ook in deze relaties is er nood aan respect, waardering, ruimte, dialoog en regelduidelijkheid.

Een aangename infrastructuur

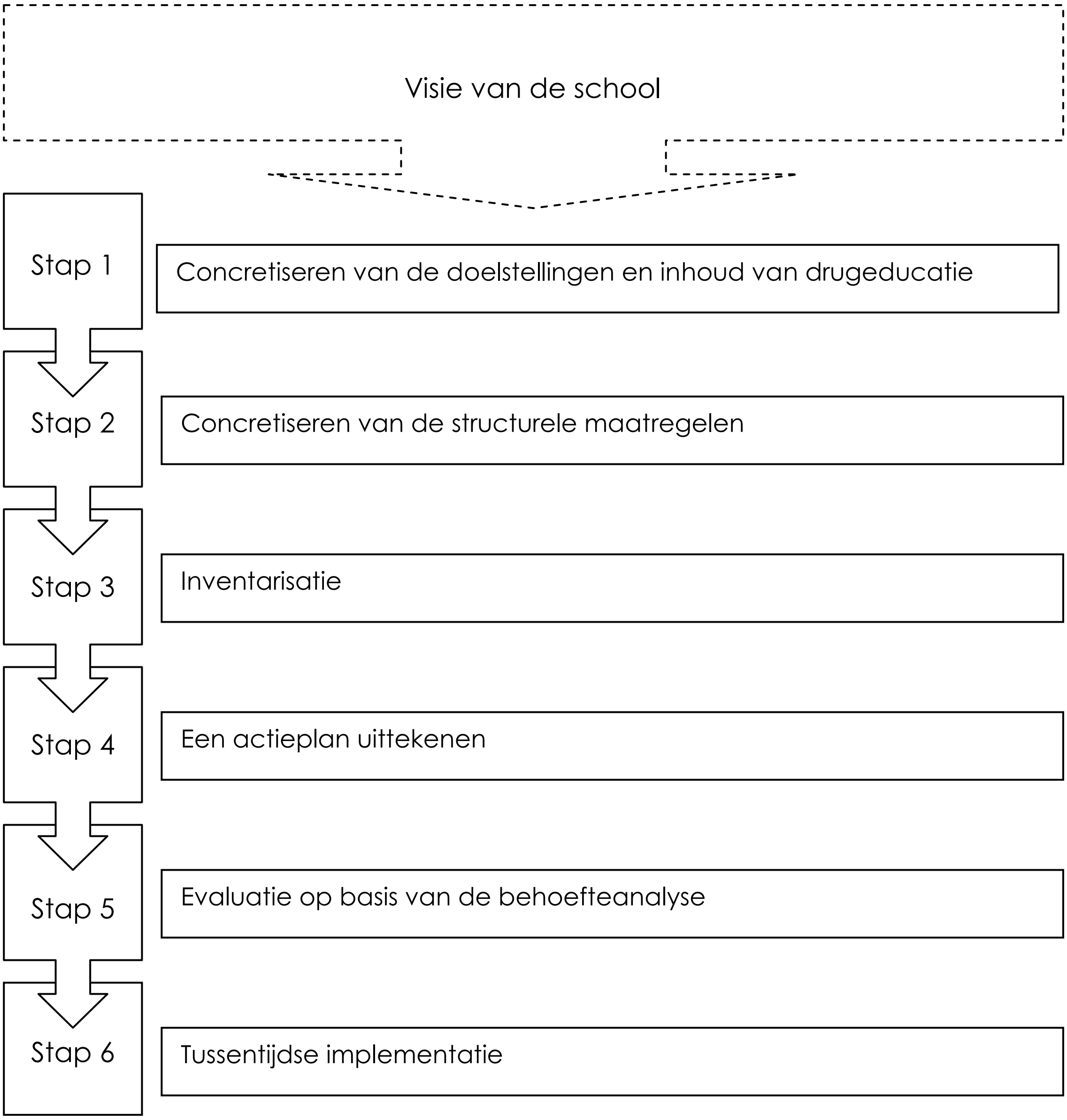
Een aangename omgeving kan een positieve schoolsfeer in de hand werken. De mate waarin de leerlingen tevreden zijn over de infrastructuur en voorzieningen op school, bijvoorbeeld aangename klaslokalen, is een van de betere voorspellers van het welbevinden.

Een school die voldoende actie onderneemt

De acties die de school in het kader van preventie van probleemgedrag zoals geweld, ordeverstoring, drugs … onderneemt zijn ook belangrijk. Openheid, informeren, sensibiliseren en een duidelijke gedragscode ontwikkelen voor deze problemen zijn taken die de school zeker moet vervullen in het kader van de beleving en tevredenheid van de leerlingen[xxi].
Met het uitwerken en implementeren van de pijler 'educatie en structurele maatregelen', komt de school zeker tegemoet aan deze opdracht.

WERKWIJZE

Schema

Stap 1: Concretiseren van de doelstellingen en inhoud van drugeducatie

Een eerste stap in de pijler 'educatie & structurele maatregelen' is het concretiseren van de doelstellingen en het bepalen van de inhoud van drugeducatie. Omdat op maat werken een belangrijk criterium is voor effectieve drugeducatie, is differentiatie voor de verschillende leeftijden (graden) noodzakelijk.

De school concretiseert de doelstellingen en inhoud van drugeducatie per graad op basis van:

- de visie van de school: (sub)doelstellingen voor de pijler 'educatie & structurele maatregelen'
- de vakoverschrijdende eindtermen gezondheidseducatie en sociale vaardigheden;
- de criteria voor effectieve drugeducatie (p.118);
- informatie over middelengebruik door leerlingen secundair onderwijs[xxii].

Bijlage T: Vakoverschrijdende eindtermen gezondheidseducatie en sociale vaardigheden: aanknopingspunten voor drugeducatie

Bijlage V: Informatie over middelengebruik bij leerlingen secundair onderwijs

! *Ter bevordering van de herkenbaarheid zijn de eindtermen met stippellijn gemarkeerd.*

1.1 Drugeducatie in de eerste graad

1.1.1 Doelstellingen

- Aanmoedigen en ondersteunen van niet-gebruik van
    - alcohol, tabak, cannabis en andere illegale drugs

- Aanmoedigen en ondersteunen van het uitstellen van
    - het eerste alcoholgebruik
    - het eerste tabaksgebruik
    - het eerste cannabisgebruik[11]

- Bespreken van gebruik en misbruik van
    - alcohol
    - tabak
    - medicatie[12]

1.1.2 Inhoud

Kennis
- Kennis[13] van alcohol en de gevolgen van alcoholgebruik voor de eigen gezondheid en die van anderen, voor de sport- en leerprestaties en voor de sociale relaties.
- Kennis[13] van tabak en de gevolgen van roken voor de eigen gezondheid en die van anderen, voor de sport- en leerprestaties en voor de sociale relaties.
- Kennis[13] van geneesmiddelen en de gevolgen van geneesmiddelengebruik voor de eigen gezondheid en die van anderen, voor de sport- en leerprestaties en voor de sociale relaties.
- Kennis[13] van cannabis.
- Kennis van instanties of personen bij wie men terecht kan voor informatie of met vragen over middelengebruik in de omgeving.

Attitudes en vaardigheden
- Eigen standpunt over roken, alcohol, medicatie en cannabisgebruik kunnen formuleren.
- In een groepsdiscussie een eigen mening over roken, alcohol, medicatie en cannabisgebruik kunnen weergeven, handhaven en bijsturen.
- Assertief kunnen zijn, over het eigen gedrag reflecteren en verduidelijken waarom men een bepaald gedrag gekozen heeft.

[11] *Op deze leeftijd is dat een heel belangrijke preventiedoelstelling, die sterk aanleunt bij de waarden en normen van deze doelgroep. Experimenteren met cannabis wordt op die leeftijd nog niet aanvaard door de peergroep. Deze weerstand neemt geleidelijk af met het ouder worden.*

[12] *Psychoactieve medicatie vereist een gedifferentieerde aanpak:* enerzijds is er medicatie mét of zonder doktersvoorschrift, anderzijds kan medicatie ook gebruikt worden als een genotmiddel. *Het is niet haalbaar noch wenselijk om als school niet-gebruik of uitstellen van eerste gebruik als doelstelling voorop te stellen. Preventieactiviteiten situeren zich voornamelijk op het niveau van kritisch leren omgaan met medicatie, zoals de vanzelfsprekendheid van medicatiegebruik (bij kleine ongemakken) in vraag stellen.*

[13] *Kennis = inzicht in de werking van middelen, inzicht in de oorzaken en motieven van gebruik.*

- Kritisch staan tegenover de beeldvorming rond alcoholgebruik bij leeftijdsgenoten[14].
- Kritisch staan tegenover de beeldvorming rond tabaksgebruik bij leeftijdsgenoten[14].
- Kunnen omgaan met groepsdruk, met extra aandacht voor groepsdruk bij gebruik van alcohol en tabak.
- Geneesmiddelen op de juiste wijze kunnen gebruiken en zich hoeden voor zelfmedicatie;
- Om hulp kunnen vragen en dankbaarheid tonen in hulpsituaties.

1.2 Drugeducatie in de tweede graad

1.2.1 Doelstellingen

- Aanmoedigen en ondersteunen van niet-gebruik van
    - alcohol, tabak, cannabis en andere illegale drugs

- Aanmoedigen en ondersteunen van het uitstellen van
    - het eerste tabaksgebruik
    - het eerste cannabisgebruik
    - het eerste andere illegale druggebruik

- Bespreken van gebruik en misbruik van
    - alcohol
    - tabak
    - cannabis
    - medicatie[15]

1.2.2 Inhoud

<u>Kennis</u>
- Kennis van de risico's van geneesmiddelengebruik.
- Kennis van de risico's van alcoholgebruik.
- Kennis van de risico's van tabaksgebruik.
- Kennis van de risico's van cannabisgebruik.
- Kennis[16] van (de risico's van) andere illegale drugs.
- Kennis van de invloedsfactoren bij gebruik (mens-middel-milieu).
- Kennis van instanties of personen bij wie men terecht kan voor informatie of met vragen over eigen middelengebruik of gebruik in de omgeving.

<u>Attitudes en vaardigheden</u>
- Kritisch staan tegenover de beeldvorming rond cannabisgebruik bij leeftijdsgenoten.
- Assertief reageren in verschillende aanbodsituaties, met extra aandacht voor groepsdruk bij cannabisgebruik.

---

[14] *'Iedereen gebruikt' is een gangbare uitspraak van jongeren. Dit strookt echter niet met de realiteit. Middelengebruik door leeftijdsgenoten wordt over de hele lijn overschat door adolescenten. En zij baseren zich voor hun idee over wat acceptabel of normaal gedrag is gedeeltelijk op hun perceptie van het middelengebruik door leeftijdsgenoten. Het is dan ook essentieel jongeren correcte en objectieve informatie over middelengebruik aan te reiken om de verkeerde beeldvorming te corrigeren.*

[15] Psychoactieve medicatie vereist een gedifferentieerde aanpak: enerzijds is er medicatie mét of zonder doktersvoorschrift, anderzijds kan medicatie ook gebruikt worden als een genotmiddel. Het is niet haalbaar noch wenselijk om als school niet-gebruik of uitstellen van eerste gebruik als doelstelling voorop te stellen. Preventieactiviteiten situeren zich voornamelijk op het niveau van kritisch leren omgaan met medicatie, zoals de vanzelfsprekendheid van medicatiegebruik (bij kleine ongemakken) in vraag stellen.

[16] Kennis = inzicht in de werking van middelen; inzicht in de oorzaken en motieven van gebruik.

- Zich helder kunnen uitdrukken in ik-termen.
- Zich weerbaar kunnen opstellen en persoonlijke autonomie bewaren, met extra aandacht voor druk van de media en maatschappij, genderverwachtingen … .
- Risicoperceptie en risicocompetentie.
- Inschatten van en omgaan met de risico's en gevolgen van geneesmiddelengebruik.
- Inschatten van en omgaan met de risico's en gevolgen van alcoholgebruik.
- Inschatten van en omgaan met de risico's en gevolgen van tabaksgebruik.
- Inschatten van en omgaan met de risico's en gevolgen van cannabisgebruik.

1.3 Drugeducatie in de derde graad

1.3.1 Doelstellingen

- Aanmoedigen en ondersteunen van niet-gebruik van
    - alcohol, tabak, cannabis en andere illegale drugs.

- Aanmoedigen en ondersteunen van het uitstellen van
    - het eerste gebruik van cannabis;
    - het eerste gebruik van andere illegale drugs.

- Bespreken van gebruik en misbruik van
    - alcohol;
    - tabak;
    - cannabis;
    - medicatie[17];
    - andere illegale drugs.

1.3.2 Inhoud

Kennis
- Kennis over misbruik van genot- en geneesmiddelen: risico's en gevolgen van (regelmatig) gebruik van alcohol, tabak, medicatie, cannabis en andere illegale drugs.
- Kennis van het hulpverleningsaanbod.

Attitudes en vaardigheden
- Kritisch staan tegenover de beeldvorming rond illegaal druggebruik bij leeftijdsgenoten.
- De eigen gevoelens en gedachten tot uiting kunnen brengen.
- Herkennen van en kunnen omgaan met vooroordelen en uitingen van ongepaste beïnvloeding (intimidatie, manipulatie), met extra aandacht voor groepsdruk in de uitgaanscontext.
- Participeren aan het gezondheidsbeleid (drugbeleid) op school en in de omgeving.
- Kunnen reageren op misbruik in de eigen omgeving (familie en vrienden).
- Algemene persoonlijke en sociale vaardigheden: assertiviteit, nemen van beslissingen ... .

[17] *Psychoactieve medicatie vereist een gedifferentieerde aanpak:* enerzijds is er medicatie mét of zonder doktersvoorschrift, anderzijds kan medicatie ook gebruikt worden als een genotmiddel. *Het is niet haalbaar noch wenselijk om als school niet-gebruik of uitstellen van eerste gebruik als doelstelling voorop te stellen. Preventieactiviteiten situeren zich voornamelijk op het niveau van kritisch leren omgaan met medicatie, zoals de vanzelfsprekendheid van medicatiegebruik (bij kleine ongemakken) in vraag stellen.*

1.4 Op maat van de school

Deze concretisering van de doelstellingen en inhoud van drugeducatie voor de verschillende graden is louter bedoeld als handvat voor de school.
De leidraad vormt uiteraard *geen bindende richtlijn*:

- Ten eerste gaat het hier om een leidraad voor drugeducatie naar de doorsnee Vlaamse scholier. Je kan als school het gevoel hebben dat de leerlingen enigszins andere noden hebben. Bijvoorbeeld: bespreken van gebruik en misbruik van cannabis is in de leidraad geen doelstelling voor de eerste graad. Als de school vindt dat cannabisgebruik wel een duidelijk gegeven is bij haar leerlingen in de eerste graad, dan is het uiteraard noodzakelijk dat de school haar doelstelling en inhoud voor drugeducatie in de eerste graad op dit gebied bijstuurt.
- Ten tweede moet er te allen tijde ruimte blijven om in te spelen op actuele, occasionele noden van een leerling of klasgroep. Wanneer jongeren zelf aangeven dat ze met bepaalde middelen geconfronteerd worden of met bepaalde vragen zitten, kan de school dit natuurlijk niet zomaar naast zich neerleggen en besteedt men het best ook aandacht aan deze vragen.

Een handig instrument om op maat van de leerlingen te werken is het gebruik van de *VAD-leerlingenbevraging*. Op basis van een rapport op maat van de individuele school, kan nagegaan worden of de doelstellingen en de inhoud van de drugeducatie op school aansluit bij de leefwereld van de leerlingen en kunnen er mogelijk andere accenten worden gelegd.

Bijlage Z: Informatie over evaluatie-instrumenten (geeft duiding bij de VAD-leerlingenbevraging)

Stap 2: Concretiseren van de structurele maatregelen

Het is daarnaast ook belangrijk dat de school haar doelstelling en inhoud voor omgevingsgerichte drugpreventie concretiseert. Welke doelstellingen wil ze bereiken met omgevingsgerichte preventie en met welke inhoud (structurele acties en maatregelen) probeert zij deze doelstellingen te bereiken?

2.1 Doelstellingen

De school bepaalt haar doelstellingen voor het creëren van een ondersteunende schoolomgeving op basis van:
- de visie van de school: (sub)doelstellingen voor de pijler 'educatie & structurele maatregelen';
- de kenmerken van effectieve structurele maatregelen op school (p.120).

<u>Bijvoorbeeld</u>
Met het uitwerken en implementeren van structurele maatregelen stelt de school zich tot doel:
- het welbevinden van de leerlingen te verbeteren;
- de inspraak van leerlingen op klas- en schoolniveau te stimuleren;
- positieve contacten tussen leerlingen en leerkrachten en ander schoolpersoneel te bevorderen;
- te zorgen voor een aangename infrastructuur;
- ...

2.2 Structurele maatregelen

De volgende stap is het bepalen van concrete maatregelen om deze doelstellingen te realiseren.

Bijvoorbeeld
De school wil deze doelstellingen nastreven door het plannen en implementeren van volgende maatregelen:
- de leerlingenraad een projectvoorstel voor de derde graad laten uitwerken rond het verfraaien van de klaslokalen;
- ...

Enkele richtlijnen

- Leg minimaal voor elke graad een actie of maatregel vast.
- Doe dit minimaal voor de doelstellingen: participatie, positieve contacten en aangename infrastructuur.
- Zorg ervoor dat de werklast niet terechtkomt bij een beperkte groep leerkrachten maar evenredig verdeeld wordt over het hele team.

Enkele richtvragen

- Op welke manier kunnen leerkrachten actieve participatie van leerlingen aan het klasgebeuren stimuleren?
- Is de directie makkelijk bereikbaar?
- Werkt de leerlingenraad actief? Krijgt de leerlingenraad voldoende inspraakmogelijkheden? Krijgt de leerlingenraad voldoende ondersteuning?
- Hoe verloopt de middagpauze?
- Kunnen er activiteiten georganiseerd worden door de school?
- Zijn leerkrachten te motiveren voor het ondersteunen van deze activiteiten?
- Zijn de klaslokalen aangenaam ingericht?
- Hebben leerlingen inspraak bij de aankleding en inrichting van klaslokalen, speelplaats …?
- Hoe is de dagelijkse relatie tussen leerkrachten en leerlingen?
- Hebben leerkrachten aandacht voor de socio-emotionele ontwikkeling van de leerlingen?
- …

Interessante bronnen bij het zoeken naar ideeën om maatregelen vorm te geven:
- www.desleutel.be
- www.leefsleutels.be
- www.dynamo.be
- www.klasse.be
- www.canoncultuurcel.be

Noot
Werken rond structurele maatregelen is niet alleen een essentieel element voor effectieve drugpreventie. Leerlingenparticipatie, betere contacten tussen leerkrachten en Leerlingen, … zijn maatregelen die ook effecten hebben op andere thema's.

2.3 Op maat van de school

De leidraad en richtvragen zijn louter een handvat voor de school bij het bepalen van de doelstelling en inhoud van omgevingsgerichte preventie.

Ook voor het uitwerken structurele maatregelen op maat van de school kan een beroep gedaan worden op de resultaten van de *VAD-leerlingenbevraging.* Elk schoolrapport bevat

informatie over de sfeer op school en in de klas, de relatie leerkracht-leerling, de nood aan middagactiviteiten, ...

Bijlage Z: Informatie over evaluatie-instrumenten (geeft duiding bij de VAD-leerlingenbevraging)

Stap 3: Inventarisatie

Een volgende stap in het proces naar het uittekenen van een actieplan is het inventariseren van wat er al op school rond drugeducatie gebeurt en welke structurele maatregelen er reeds genomen zijn. Met de inventarisatie maakt de school het bestaande aanbod zichtbaar. Meestal wordt er immers al door verschillende leerkrachten en op verschillende momenten gewerkt rond drugeducatie en heeft de school al heel wat maatregelen genomen rond bijvoorbeeld participatie, maar blijven deze initiatieven onzichtbaar en vaak ook ondergewaardeerd. Het kunnen aantonen dat men werkt aan thema's zoals drugs is voor de school heel belangrijk omdat dit voor vele ouders een criterium is bij de schoolkeuze van hun kind[xxiii].
Verder is het ook zo dat de school hierdoor zicht krijgt op de sterktes en zwaktes van het bestaande aanbod, op mogelijke hiaten of overlappingen.

3.1 Inventarisatie van drugeducatie

3.1.1 Curriculum

Inventariseer wat er gebeurt in de verschillende vakken rond de thema's alcohol en andere drugs en sociale vaardigheden.

Deze inventarisatie gebeurt optimaal door voor elk leerjaar (en indien noodzakelijk leerrichting) *de leerkrachten te bevragen*. Dan krijgt de school onmiddellijk een overzicht van de mogelijke overlappingen of hiaten.
De school kan hiervoor gebruik maken van de fiche curriculum.

fiche curriculum

1ste… jaar – richting of klas					
vak leerkracht	onderwerp / thema lesuren	doelstelling	inhoud		materiaal of externe organisatie
			kennis	attitudes & vaardigheden	
Nederlands *Mevr. Fontaine*	*Tekstanalyse (tekstinhoud= alcoholgebruik bij adolescenten)* *2 lesuren*	*Bespreken van gebruik en misbruik van alcohol*	*Kennis van alcohol en de gevolgen van alcohol- gebruik voor de eigen gezondheid en die van anderen, voor de sport- en leerprestaties en voor de sociale relaties*	/	*Tekst van de website www.a cool world.be*

3.1.2 Extra-curriculaire projecten

Inventariseer wat er loopt aan projectwerking rond het thema alcohol en andere drugs en sociale vaardigheden.

Voor het inventariseren van de projectwerking *kan* een bespreking in de *stuurgroep* volstaan. De school kan hiervoor gebruik maken van de fiche extra-curriculaire projecten.

fiche extra-curriculaire projecten

Verantwoorde-lijke leerkracht	onderwerp of thema lesuren / dagen	doelstelling	inhoud		materiaal of externe organisatie
			kennis	attitudes & vaar-digheden	
dhr. Sikora	*'Drugs: hoe deal je ermee?'* *1 lesdag*	*bespreken van misbruik van alcohol & andere drugs*	*kennis van de alcohol- en drughulp-verlenings-mogelijk-heden*	*kunnen reage-ren op misbruik in de eigen om-geving*	*bezoek aan CAD Limburg*

3.2 Inventarisatie van structurele maatregelen

Inventariseer welke structurele maatregelen de school reeds genomen heeft.

Een bespreking in de stuurgroep zal veelal volstaan om deze inventarisatie te maken.
De school kan hiervoor gebruik maken van de fiche structurele maatregelen.

fiche structurele maatregelen

doelstelling	maatregel	doelgroep	verantwoordelijke of externe organisatie
inspraak / participa-tie stimuleren	*leerlingenraad*	*leden: leerlingen vijfde en zesde jaar*	*verantwoordelijke leer-kracht: mevr. Claessens*
	schoolconcert	*organisatie: leerlingen derde graad deelnemers: alle leerlingen*	*externe organisatie: Stres-sfactor verantwoordelijke leer-kracht: mevr. Lemahieu*
positieve contacten tussen leerkrachten / personeel & leerlin-gen bevorderen	*elke leerkracht plant 1 keer per semester een klasgeprek van max. 1 lesuur met de klas waar hij titularis van is*	*alle leerlingen*	*alle klastitularissen*
zorgen voor een aangename infra-structuur	*in de gang worden posters opgehangen met de resultaten van de leerlin-genbevraging*	*alle leerlingen*	*leerlingenraad, onder-steund door mevr. Claessens*
andere			

Stap 4: Een actieplan uittekenen

In deze stap tekent de school *een actieplan uit voor het continu en effectief werken aan drugeducatie naar alle leerlingen, ondersteund met structurele maatregelen*.

4.1 Luik 1: drugeducatie

Het opstellen van het eerste luik van het actieplan, met name drugeducatie, kan als volgt verlopen:

- De school bundelt de fiches curriculum en de fiches extra-curriculaire projecten per graad.
- De school creëert, op basis van deze fiches, een schematisch overzicht van het bestaande drugeducatie-aanbod per graad.
- De school zoekt in elk overzicht naar overlappingen en probeert ze die zoveel mogelijk weg te werken.
- Daarna toetst de school dit schematisch overzicht (per graad) aan de inhoud (kennis en attitudes/vaardigheden) voor persoonsgerichte drugpreventie in die graad (Stap 1). Door de inhoud (kennis en attitudes/vaardigheden) die bereikt is te markeren, krijgt de school zicht op de hiaten.
- De school zoekt per graad naar een invulling, via vakgebonden voorlichting of vorming of via projectwerking, voor de inhoud (kennis en attitudes/vaardigheden) waar nog niet rond gewerkt wordt. De school verwerkt deze invullingen in het schematisch overzicht voor elke graad.

Enkele richtlijnen

- Zoek niet alleen naar overlappingen per graad, maar ook over de graden heen (vergelijk dus ook de overzichten van de verschillende graden).
- Zorg ervoor dat je niet enkel werkt via het curriculum, maar ook via een aanbod van extra-curriculaire projecten.
- Zorg ervoor dat drugpreventie niet de taak wordt van één vak of één leerkracht. Zorg ervoor dat de werklast niet terechtkomt bij een beperkte groep leerkrachten maar evenredig verdeeld wordt over het hele team.
- Breng variatie in de werkvormen en methodieken.
- Preventie-initiatieven die intensief zijn en over een langere periode georganiseerd zijn, zijn het meest effectief. Continuïteit en herhaling zijn dan ook aangewezen. Een eenmalige activiteit heeft weinig impact op het gedrag van een persoon.
- Bij het zoeken naar *invulling van de hiaten*, hoort ook vaak een zoektocht naar materiaal. Interessante bronnen in dit kader zijn inventarissen die een overzicht bieden van het bestaande didactische materiaal.

Jongeren, alcohol & drugs. Inventaris preventiemateriaal: boeken, video's, spelmateriaal en lespakketten' (VAD, 2005). Meer info: www.vad.be

Inventarisatie van materiaal rond gezondheidspromotie. Meer info: www.vig.be

<u>Noot</u>
Dit aanbod zorgt soms opnieuw voor enkele vragen: hoe kiest men een pakket of programma uit en hoe weet men of dit ook het verwachte resultaat oplevert? Om deze vragen te beantwoorden, kan de school het pakket of programma toetsen aan de criteria voor effectieve preventie (zie theoretische inleiding p.118-121).

Bijlage W: Quick-scan voor pre-evaluatie

4.2 Luik 2: structurele maatregelen

Het opstellen van het tweede luik van het actieplan, de structurele maatregelen, kan als volgt verlopen:

- De fiche structurele maatregelen geeft de school een schematisch overzicht van de maatregelen die de school reeds genomen heeft om een ondersteunende omgeving te creëren.
- De school toets dit overzicht aan de doelstellingen van de structurele maatregelen (Stap 2). Door de doelstellingen die bereikt zijn te markeren, krijgt de school zicht op welke hiaten er nog zijn.
- De school vult deze hiaten op aan de hand van de maatregelen, uitgewerkt in Stap 2. Minimaal wordt er voor elke graad één actie of maatregel per doelstelling uitgewerkt.
- Indien er nog hiaten zijn, gaat de school na welke maatregelen er nog genoemen kunnen worden.
- De school verwerkt deze invullingen in het schematisch overzicht.

Enkele richtlijnen

- Ook bij structurele maatregelen zijn continuïteit en herhaling aangewezen.
- Zorg ervoor dat de werklast niet terechtkomt bij een beperkte groep leerkrachten maar evenredig verdeeld wordt over het hele team.
- Bij het zoeken naar *invulling van de hiaten*, kan ook hier de vraag rijzen naar ideeën om maatregelen vorm te geven.

Interessante bronnen:
- www.desleutel.be
- www.leefsleutels.be
- www.dynamo.be
- www.klasse.be
- www.canoncultuurcel.be

Stap 5: Evaluatie op basis van de behoefteanalyse

Met de behoefteanalyse werd een goed beeld geschetst van de concrete, actuele behoeften van de school bij het werken rond het alcohol- en drugthema naar de leerlingen (pijler 'educatie & structurele maatregelen'). Deze behoeften (knelpunten met bijhorende werkpunten) zijn ook een belangrijke maatstaf voor evaluatie. De invulling van de pijler 'educatie & structurele maatregelen' moet immers tegemoetkomen aan de werkpunten die de school formuleerde voor deze pijler. In deze evaluatiestap gaat de stuurgroep na of met het actieplan tegemoetgekomen wordt aan deze werkpunten.

Stap 6: Tussentijdse implementatie

6.1 Communicatie van het actieplan

Kennis van het actieplan door alle betrokkenen (directie, leerkrachten, CLB maar ook ouders), is een eerste minimale voorwaarde om het actieplan in praktijk te kunnen brengen:

- De directie moet zorgen voor de follow-up (het naleven) van het actieplan.
- Het actieplan moet door de leerkrachten gekend zijn om toegepast te kunnen worden.
- Idealiter wordt het actieplan gecommuniceerd aan de CLB-medewerkers zodat zij, indien aangewezen en mogelijk, ondersteuning kunnen bieden bij projecten of acties, met didactisch materiaal …

- Het actieplan moet door de ouders gekend zodat zij een correct beeld hebben van het aanbod en de inspanningen die de school doet op het gebied van drugpreventie.
- ...

6.2 Vorming voor het schoolpersoneel

Het actieplan kennen is uiteraard noodzakelijk, maar leerkrachten (en ander schoolpersoneel) moeten zich ook vaardig en deskundig voelen om met de leerlingen rond het thema aan de slag te gaan. Het aanbieden van vorming vormt hierbij een belangrijk ondersteuningselement.

Voor het regionale vormingsaanbod rond het alcohol- en drugthema kan u terecht bij de CGG-preventiewerker van uw regio.

Bijlage A: Lijst regionale preventiewerkers

BIJLAGE T

VAKOVERSCHRIJDENDE EINDTERMEN GEZONDHEIDSEDUCATIE EN SOCIALE VAARDIGHEDEN: AANKNOPINGSPUNTEN VOOR DRUGEDUCATIE (www.ond.vlaanderen.be)

1. Vakoverschrijdende eindtermen gezondheidseducatie

1.1 Vakoverschrijdende eindtermen gezondheidseducatie: secundair onderwijs, eerste graad A-stroom & B-stroom

3. Genotmiddelen (tabak, alcohol, drugs) en geneesmiddelen

De leerlingen

4. weten dat het gebruik en misbruik van genot- en geneesmiddelen gevolgen heeft op de eigen gezondheid, de gezondheid van anderen, de sport- en leerprestaties en de sociale relaties;
5. kunnen eigen standpunten tegenover roken, alcohol- en druggebruik verantwoorden;
6. kunnen geneesmiddelen op de juiste wijze gebruiken en hoeden zich voor zelfmedicatie.

1.2 Vakoverschrijdende eindtermen gezondheidseducatie: secundair onderwijs, tweede graad ASO, TSO & BSO

1. Gezonde en actieve leefstijl

De leerlingen

5. schatten de risico's bij gebruik van genotmiddelen en medicijnen in en reageren assertief in verschillende aanbodsituaties.

1.3 Vakoverschrijdende eindtermen gezondheidseducatie: secundair onderwijs, derde graad ASO, TSO & BSO

1. Leefstijl en levenskwaliteit

De leerlingen

5. besteden aandacht aan maatschappelijke fenomenen zoals misbruik van genot- en geneesmiddelen;
8. participeren aan het gezondheids- en veiligheidsbeleid op school en in hun omgeving.

2. Vakoverschrijdende eindtermen sociale vaardigheden

2.1 Vakoverschrijdende eindtermen sociale vaardigheden: secundair onderwijs, eerste graad A-stroom & B-stroom

1. De ontwikkeling van een voldoende ruim gamma van relatiewijzen

De leerlingen kunnen

4. om hulp vragen en dankbaarheid tonen in probleemsituaties.

2. De beheersing van het communicatieve handelen of het omgaan met elkaar

De leerlingen

12. beheersen elementen van het communicatieve handelen:
    - verduidelijken waarom zij een bepaald gedrag gekozen hebben;
    - zijn assertief;
    - reflecteren over hun eigen gedrag.

3. De deelname aan vormen van samenwerking en sociale organisatie

3.3 De groepsdiscussie

De leerlingen

14. kunnen in een groepsdiscussie hun mening weergeven, handhaven en bijsturen.

2.2 Vakoverschrijdende eindtermen sociale vaardigheden: secundair onderwijs, tweede graad ASO, TSO & BSO

1. Interactief competent worden

De leerlingen

2. oefenen zich in relatievormen die ze minder goed beheersen, bijvoorbeeld:
   - om hulp vragen;
   - verantwoordelijkheid nemen.

2. Communicatieve vlotheid verwerven

De leerlingen

6. oefenen zich in elementen van het communicatieve proces die ze minder goed beheersen, bijvoorbeeld:
   - zich helder uitdrukken in ik-termen.

3. Zorg dragen voor relaties

De leerlingen

10. oefenen zich in het opbouwen en onderhouden van een relatie door:
    - zich weerbaar op te stellen en persoonlijke autonomie te bewaren.

2.3 Vakoverschrijdende eindtermen sociale vaardigheden: secundair onderwijs, derde graad ASO, TSO & BSO

2. Streven naar duidelijke communicatie

De leerlingen

4. communiceren doelgericht, bijvoorbeeld:
   - brengen de eigen gevoelens en gedachten tot uiting;
   - herkennen en gaan om met vooroordelen en uitingen van ongepaste beïnvloeding (intimidatie, manipulatie …).

BIJLAGE U

AANVULLINGEN BIJ DE CRITERIA VOOR SUCCESVOLLE DRUGEDUCATIE

- *Corrigeren van verkeerde beeldvorming, het in vraag stellen van de heersende normen en waarden* rond drugs en druggebruik is een belangrijk werkpunt. Onderzoek geeft aan dat jongeren denken dat anderen het positief vinden als er veel gedronken wordt, terwijl ze er zelf vaak gematigd positief over denken. Omdat jongeren (maar ook volwassenen) in praktijk veel blijven drinken, blijft echter de veronderstelling dat veel drinken positief is bestaan. In dezelfde lijn ligt het gegeven dat jongeren middelengebruik door leeftijdsgenoten over de hele lijn overschatten. Het is enorm belangrijk jongeren mee te geven dat de norm die zij aannemen niet de algemeen geldende norm is. Zo blijkt het benadrukken van het feit dat veel, ongeremd doordrinken op één avond geen algemeen gangbare praktijk is, een succesvolle preventieaanpak.

- Bij het overdragen van kennis is het belangrijk dat de boodschappen die je geeft *onderbouwd zijn en aansluiten bij het kennis- en ervaringsniveau van de doelgroep*. Bij drugpreventie wordt maar al te vaak teruggegrepen naar boodschappen die de jongere moeten waarschuwen en afschrikken voor druggebruik. Er wordt veelal gebruik gemaakt van dramatische en confronterende slogans en beelden. Met zulke preventie- boodschappen wordt ingewerkt op het angstgevoel van de doelgroep om die te overtuigen geen drugs te gebruiken. Ondertussen weten we dat deze aanpak slechts een beperkt effect heeft en bovendien van korte duur is. Meer nog, veelal zijn deze preventieboodschappen contraproductief en haalt het de geloofwaardigheid van de preventieboodschap en de boodschapper onderuit.

- Blijf zowel inhoudelijk als qua toon *objectief en feitelijk*. Objectiviteit houdt in dat je geen waardeoordeel velt over de jongeren naar wie je je boodschap richt. Dit wil evenwel niet zeggen dat je preventieboodschap niet normatief mag zijn over drugs en druggebruik. Met andere woorden: je kan het best meegeven dat voor jou druggebruik geen verantwoorde keuze is.

BIJLAGE V

INFORMATIE OVER MIDDELENGEBRUIK BIJ LEERLINGEN SECUNDAIR ONDERWIJS

Wanneer we kijken naar de *cijfers over alcohol- en ander druggebruik bij leerlingen secundair onderwijs* (VAD-leerlingenbevraging, schooljaar 2004-2005), dan merken we het volgende:

Alcohol

De cijfers

- 74,8% van de 12-14-jarigen dronk ooit alcohol. Voor de 15-16jarigen en de 17-18-jarigen is dit respectievelijk 92% en 94,8%.
- In de eerste graad gaat het, wanneer jongeren alcohol drinken, vooral over occasioneel alcoholgebruik. Ook in de tweede graad is de groep occasionele gebruikers nog groter dan de groep regelmatige gebruikers (respectievelijk 51,7% occasioneel tegenover 26,3% regelmatig). In de derde graad is dit echter omgekeerd: de groep regelmatige gebruikers is beduidend groter dan de groep occasionele gebruikers (respectievelijk 50% regelmatig tegenover 42,7% occasioneel gebruik).

Wat betekent dit voor preventie?

- Preventie van het eerste alcoholgebruik moet dus al starten in het lager onderwijs. In het secundair onderwijs is er ook nood aan andere preventie: jongeren verstandig leren omgaan met alcohol. Wat niet wil zeggen dat uitstellen van het eerste alcoholgebruik geen opdracht meer is voor het secundair onderwijs. Zeker in de eerste graad, waar nog een kwart van de leerlingen niet drinkt, blijft uitstellen van het eerste gebruik en ondersteunen van niet-gebruik een belangrijke doelstelling.
- Over de leeftijd heen verandert het gebruikspatroon en dus ook de accenten in preventie naar de jongeren. Bij de oudste leerlingen moet er zeker ook aandacht gaan naar de risico's van regelmatig alcoholgebruik.

Tabak

De cijfers

- Eén vierde (25,5%) van de 12- tot 14-jarigen heeft ooit gerookt. Voor de 15-16- en de17-18-jarigen is dit respectievelijk 55,5% en 71,9%.
- De sterkste stijging in roken ligt tussen de eerste en de tweede graad. Bovendien is in de eerste graad het aandeel stoppers bij deze ooit-rokers nog groter dan de groep rokers (niet het laatste jaar 13,2% tegenover het laatste jaar 7,3%), terwijl in de tweede graad de groep rokers (29,8%) groter is dan de groep stoppers (23,5%).
- Voor elke leeftijd is de groep regelmatige rokers groter dan de groep occasionele rokers. In de eerste graad liggen de verhoudingen nog dicht bij elkaar (3% occasionele en 4,3% regelmatige rokers). In de derde graad ligt het accent heel sterk op het regelmatig gebruik (10,3% occasionele rokers versus 28,94% regelmatige rokers).

Wat betekent dit voor preventie?

- De groep (potentiële) stoppers is een belangrijke groep voor preventie. Niet-roken aanmoedigen en stoppers ondersteunen zijn belangrijke onderdelen van tabakspreventie.
- De eerste graad is een belangrijke doelgroep: vóór de grootste stijging in gebruik.

Psychoactieve medicatie

De cijfers

- Het medicatiegebruik neemt toe met de leeftijd.
- Er is over de leeftijden heen geen toename in frequentie van gebruik: voor alle graden blijft het regelmatig gebruik 5 à 6%.
- Er is in elke leeftijdsgroep een duidelijke groep stoppers.
- Medicatiegebruik gaat voornamelijk over lichte pijnstillers, die occasioneel gebruikt worden.

- Zware pijnstillers zijn door een vijfde van de leerlingen ooit gebruikt, maar slechts een kleine groep (6,5%) gebruikte ze het laatste jaar.

Wat betekent dit voor preventie?

- De preventieboodschap is dus niet eenduidig: sommige medicatie is enkel verkrijgbaar op voorschrift van een arts, en het is moeilijk om als leerkracht / school daar uitspraken over te doen. Ook al zien we dat België tot de landen behoort met het hoogste percentage jongeren dat ooit slaap- of kalmeringsmiddelen op voorschrift gebruikt (VAD-jaarboek 2003-2004).
- Preventieactiviteiten situeren zich voornamelijk op het niveau van kritisch leren omgaan met medicatie, zoals de vanzelfsprekendheid van medicatiegebruik (bij kleine ongemakken) in vraag stellen.
- Het gebruikspercentage van medicatie is altijd hoog, ongeacht verschillen in de subgroepen (jongens of meisjes, ASO/TSO/BSO …). Er is dus altijd nood aan aandacht voor medicatiegebruik, terwijl dat in de praktijk juist de groep is die het gemakkelijkst vergeten wordt.

Cannabis

De cijfers

- Ongeveer 6,2% van de 12- tot 14-jarigen gebruikte ooit cannabis. Voor de 15-16-jarigen ligt dit op 25,8% en bij de 17-18-jarigen gebruikte 42,9% ooit cannabis.
- De overgang van de eerste naar de tweede graad is een belangrijk scharnierpunt: 25,8% die ooit gebruikt hebben, is geen marginaal gegeven meer.
- Bij de oudste leerlingen gebruikte 24,8 het laatste jaar cannabis, waarbij het hoofdzakelijk gaat over occasioneel gebruik (18,5%), al gebruikt ook 6,3% regelmatig cannabis.

Wat betekent dit voor preventie?

- Zeker in de overgang van de eerste naar de tweede graad is aandacht nodig voor het thema cannabisgebruik.
- 'Iedereen gebruikt toch' is een gangbare uitspraak van jongeren over cannabisgebruik. Dit strookt echter niet met de realiteit. Zoals weergegeven in de cijfers blijft er een duidelijke meerderheid die niet gebruikt. Middelengebruik – ook cannabisgebruik – door leeftijdsgenoten wordt vaak overschat door jongeren. Het is belangrijk deze verkeerde beeldvorming bij te schaven door correcte en objectieve informatie aan te reiken.
- Ook in de preventieboodschap over cannabisgebruik is het belangrijk om voor de verschillende leeftijden andere accenten te leggen:
    - In de eerste graad ligt de nadruk op het aanmoedigen tot en ondersteunen van niet- gebruik en het uitstellen van het eerste gebruik.
    - Vanaf de tweede graad is het belangrijk om daarnaast ook aandacht te besteden aan het omgaan met gebruik, o.a. van de risico's van (regelmatig) gebruik.

Andere illegale drugs

De cijfers

- 3% van de12-14-jarigen gebruikte ooit andere illegale drugs. Bij de 15-16-jarigen is dit 6,3% en bij de 17-18-jarigen is dit 10,7%.
- Van de 17-18-jarigen gebruikte 4,6% het laatste jaar cannabis, waarbij dit gaat over occasioneel gebruik (4%).

Wat betekent dit voor preventie?

- Wat de preventieboodschap rond andere illegale drugs betreft, kan het accent voor alle leeftijden liggen op het uitstellen van gebruik, het aanmoedigen van niet-gebruik en het bespreken van experimenteergedrag.

BIJLAGE W

QUICK-SCAN VOOR PRE-EVALUATIE[18]

Om te werken aan alcohol en drugpreventie kan men beroep doen op tal van pakketten en programma's.
Toch blijven veel leerkrachten met netelige vragen zitten:
- Hoe kies ik uit dat grote aanbod het beste pakket of programma?
- Hoe weet ik of de gekozen actie ook echt helpt en dus resultaten oplevert?

Voor alle betrokkenen blijft dit een zeer moeilijke kwestie, waar (zoals vaak bij preventie) geen pasklaar antwoord voor bestaat:

- Er zijn geen algemeen geldende criteria waarmee men feilloos het kaf van het koren kan scheiden; men dient namelijk telkens rekening te houden met de context waarin de actie gebeurt. Dit laatste verklaart ook waarom een algemeen aanvaard project soms toch niet aanslaat en een 'slecht' programma soms wel blijkt te werken.
- Effectevaluatie is bij preventie-acties zeer delicaat; zonder zware wetenschappelijke ondersteuning kan men zelden harde bewijzen op tafel leggen omtrent de resultaten van een project. De belangrijkste reden hiervoor is dat het veelal gaat om complexe situaties met veel variabelen en met soms enkel langetermijnresultaten.

Om ondertussen toch verder te kunnen doen, gebeurt er dan ook veel nattevingerwerk. Men kiest voor een actie omdat men denkt, aanvoelt, gelooft dat ze resultaat zal opleveren. Zo ontstaan verschillende stromingen van believers en non-believers in een bepaalde aanpak, worden betrokkenen aangespoord om nog harder te zoeken naar bewijzen van effectiviteit, laaft men zich aan louter subjectieve indrukken (er kwam veel volk op af en de mensen vonden het goed) en worden wetenschappers die kritische kanttekeningen plaatsen niet altijd geloofd.

De Quick-scan poogt een antwoord te bieden op de vraag wat de waarschijnlijk verwachte effectiviteit zal zijn van een concreet pakket of programma, toegepast in een welbepaalde situatie of context.
Om een mogelijk effect in te schatten, dient men rekening te houden met:
- (A) vier objectieve criteria, die handelen over de inhoud (positief en breed) en de vorm (diepgang en procesmatig) van de actie zelf;
- (B) twee subjectieve criteria omtrent het kader waarin de actie gebeurt, enerzijds met betrekking tot de doelgroep (aangepast) en anderzijds in verband met de organisatie (ingebed).

Voldoen aan zowel de objectieve als subjectieve criteria is noodzakelijk. Indien enkel A of B positief scoort, blijkt de actie toch nog gedoemd te mislukken.

Enkele bemerkingen

Bij de beoordeling van een actie moet men vooraf het opzet, de bedoeling van die actie goed kennen. Een pakket over roken kan breed scoren omdat men alle facetten van het thema roken behandelt. Men scoort dus niet negatief op breed omdat men zwijgt over andere drugs.
Indien een eenmalige actie wordt vooropgesteld die echter door de school opgenomen wordt in een project met andere acties, dan scoort de actie op zich wel negatief voor het procesmatige aspect, maar natuurlijk niet het gehele project.

[18] De quick-scan is ontwikkeld door Peter Aertsen, preventiewerker Centrum Geestelijke Gezondheidszorg regio Mechelen.

Het instrument is niet wetenschappelijk geijkt, zodat er ook geen kritische score kan berekend worden, waaronder het pakket of programma als ineffectief mag bestempeld worden.
Uit ervaring blijkt evenwel dat één of meerdere negatieve antwoorden op elk criterium of het ontbreken van enig positief antwoord bij één criterium, een ernstige aanwijzing is om de onderzochte actie niet te implementeren.

OBJECTIEF (A)			ja	neen	?
POSITIEF	**1**	Geeft de boodschap aan waar men vóór is, wat men wil bereiken, i.p.v. wat men wil vermijden, waar men tegen is?			
	2	Probeert men ook gewenst gedrag te belonen, i.p.v. enkel ongewenst gedrag te bestraffen?			
	3	Denkt men offensief (de mogelijkheden van de doelgroep verruimen), i.p.v. louter defensief (hoe problemen aanpakken en mogelijkheden inperken)?			
	4	Betracht men openheid over het thema, i.p.v. (ongewild) de taboesfeer te vergroten?			
BREED	**5**	Wordt het thema in al zijn facetten belicht?			
	6	Wordt de doelgroep voldoende ruim gekozen?			
	7	Wordt iedereen uit de doelgroep voldoende aangesproken?			
DIEP	**8**	Probeert men méér te bereiken dan (oppervlakkige) sensibilisering of kennisoverdacht?			
	9	Is er aandacht voor het attitude-, vaardigheids- en gedragsniveau?			
	10	Gebeurt alles met toetsing, reflectie of inspraak van de doelgroep?			
	11	Wordt de doelgroep door de actie zelfstandiger, onafhankelijker voor het thema?			
PROCES-MATIG	**12**	Gaat het om meer dan één (losse) actie?			
	13	Werkt men in fasen (met aandacht voor analyse, doelbepaling, planning, uitvoering en evaluatie)?			
	14	Is er aandacht voor een continue follow-up?			

SUBJECTIEF (B)					
AANGE-PAST	**15**	Is de actie aangepast aan het niveau, de situatie, de leeftijd en de leefwereld van de doelgroep?			
	16	Is de actie aangepast aan de persoonlijke visie en de praktische mogelijkheden van de intermediair?			
INGEBED	**17**	Past de activiteit binnen de identiteit, de waarden en het klimaat van de organisatie?			
	18	Sluit de actie aan bij bestaande initiatieven i.p.v. iets totaal nieuws te moeten lanceren?			
	19	Past de actie in een beleid, een gesloten geheel?			
	20	Is er aandacht voor de omgeving van de doelgroep?			

FASE 4

IMPLEMENTATIE

FASE 4 IMPLEMENTATIE

DOELSTELLING

De implementatie – het invoeren van het drugbeleid en het een structurele plaats geven op school – is uiteraard niet iets dat pas op het einde van de rit gebeurt. Doorheen het uitwerken van het drugbeleid is dit, met de 'Stap Tussentijdse implementatie', structureel opgenomen.
Het is echter aangewezen om na te gaan of en in hoeverre de school de implementatie inderdaad heeft gerealiseerd en waar nog bijsturing nodig is. De school doet dit in de implementatiefase door het overlopen van een checklist voor implementatie en het opstellen van een continuïteitsplanning om het drugbeleid optimaal te laten werken en de continuering van het beleid te garanderen.

THEORETISCHE INLEIDING

1. Definitie[xxiv]

Het werken aan een DOS impliceert het doorvoeren van een verandering in de school (zie p.15). Binnen de modellen voor verandering in organisaties, is implementatie traditioneel de fase waarin de verandering daadwerkelijk wordt doorgevoerd.

De *implementatie van een drugbeleid* kan omschreven worden als het procesmatig en planmatig invoeren van het drugbeleid met als doel dit drugbeleid een structurele plaats te geven in de school.

Om de implementatie zo vlot mogelijk te laten verlopen, moet rekening gehouden worden met onderstaande aandachtspunten. Dit kan door de realisatie van de bijhorende 'ondersteuningsfuncties':

- <u>Zorg voor samenhang in de aanpak door:</u>
  - voldoende inhoudelijke coördinatie en sturing.

- <u>Zorg voor voldoende competentie voor de uitvoering door:</u>
  - voorlichting, nascholing, begeleiding;
  - begeleidend / ondersteunend materiaal, …;
  - coaching via externe gespecialiseerde personen/organisaties.

- <u>Zorg dat er oog is voor de organisatie van de uitvoering door:</u>
  - een werkgroep die zich ontfermt over de organisatie van het drugbeleid;
  - een duidelijk uitgewerkt stappenplan.

- <u>Zorg voor de nodige beleidskoppeling en integratie in het schoolleven door:</u>
  - inpassing in het beleidskader van de school;
  - regelmatige bijsturing en aanpassing van het beleid;
  - evaluatie.

Interessante lectuur: Scheerder, G., Van den Broucke, S., Saan, H. (2003) Projecten voor gezondheidspromotie. Een handleidingvoor kwaliteitsvol werken. Antwerpen: Garant.

WERKWIJZE

Schema

Stap 1	Op punt stellen van de implementatie
Stap 2	Opmaken van een continuïteitsplanning

Stap 1: Op punt stellen van de implementatie

De implementatie – het invoeren van het drugbeleid en het een structurele plaats geven op school – is uiteraard niet iets dat pas op het einde van de rit gebeurt. Doorheen de fases van het uitwerken van een drugbeleid worden de nodige stappen ondernomen om het drugbeleid een structurele plaats te geven in de school. Terugkoppeling van de informatie en het geven van een stand van zaken is bijvoorbeeld doorheen het proces een continue bezorgdheid.
Toch is niet alles realiseerbaar tijdens de periode dat het drugbeleid wordt uitgewerkt. Denk bijvoorbeeld aan het aanreiken van vorming op maat van de verschillende betrokkenen en over de verschillende thema's (grenzen stellen, motiverende gespreksvoering, …).

Aan de hand van onderstaande checklist gaat de school na of en in hoeverre de implementatie inderdaad gerealiseerd is en waar nog bijsturing nodig is. De checklist is gebaseerd op ondersteuningsfuncties voor een goede implementatie van een verandering (p.147).

<u>Checklist voor implementatie</u>:

1.1 Een overzicht creëren: het drugbeleidsplan

Het uitwerken van een DOS is een proces waarbij tot nu toe volgende fases doorlopen werden:

- Fase 1: Voorbereiding: introductie van een DOS & opstarten van een stuurgroep;
- Fase 2: Uitwerken van een schooleigen visie op een drugbeleid;
- Fase 3: Uitwerken van de drie pijlers van een drugbeleid.

Doorheen deze fases realiseerde de school:

- een schooleigen visie op een drugbeleid door het formuleren van de houding van de school tegenover de alcohol- en drugthematiek, de algemene doelstellingen van haar drugbeleid en de subdoelstellingen per pijler;
- regelgeving rond drugs en druggebruik en procedures voor (vermoeden van) regelovertreding;
- een begeleidingstraject voor leerlingen met drugproblemen;
- een actieplan voor het continu en effectief werken aan drugeducatie naar alle leerlingen, ondersteund met structurele maatregelen.

Van elk van deze realisaties werd een schriftelijke neerslag gemaakt. Om de relatie tot het gehele drugbeleid aan te geven, worden de verschillende documenten best samen gebundeld tot *één drugbeleidsplan*.

Aandachtspunten

- Ga na of het drugbeleidsplan nog goedgekeurd moet worden door bepaalde bestuursorganen.
- Doorheen het proces werd ook aandacht gevraagd voor het communiceren van de visietekst, de regels en procedures, het actieplan en het begeleidingstraject. Is deze communicatie naar alle doelgroepen (leerkrachten, leerlingen, ouders, …) gebeurd?
- Denk ook even na over de communicatie van het gehele drugbeleidsplan. Vooral wanneer er geen tussentijdse terugkoppelingen zijn gebeurd, is dit belangrijk. Vergeet ook de terugkoppeling naar directie, het lokaal overlegplatform, het scholenoverleg, … niet.
- Pas de bestaande documenten (bijvoorbeeld het schoolreglement, het stappenplan voor socio-emotionele begeleiding, …) aan op basis van het drugbeleidsplan.
- Neem de communicatie die nog moet gebeuren mee naar de continuïteitsplanning (Stap 2).

Bijlage X: Communicatiemethodieken

1.2 Vorming en ondersteunend materiaal

Op de hoogte zijn van het drugbeleid is niet voldoende. Leerkrachten, leerlingenbegeleiders en andere personeelsleden hebben ook nood aan vorming en ondersteunend materiaal om hun rol in het beleid op te kunnen nemen. Bij de uitwerking van de drie pijlers (fase 3) is er steeds aandacht geweest voor dit competentieaspect.

Aandachtspunten

- Het aanreiken van vorming op maat voor alle betrokkenen en voor alle thema's (grenzen stellen, motiverende gespreksvoering, …) in de periode dat het drugbeleid uitgewerkt wordt, is niet altijd haalbaar. Ga per pijler en voor de verschillende betrokkenen (leerkrachten, leerlingen, leerlingenbegeleiders) na welke vorming al heeft plaatsgevonden en wat nog nodig is.
- Neem de vormingen die nog georganiseerd moeten worden mee naar de continuïteits-planning (Stap 2).
- Doorheen het proces van het uitwerken van een drugbeleid werd verwezen naar ondersteunend materiaal: methodieken voor drugeducatie naar leerlingen, de doorver-wijsgids met een overzicht van de drughulpverlening, … Is er op school voldoende materiaal ter beschikking? Weet iedereen waar hij terecht kan voor materiaal?
- Ook het aanbod aan ondersteunend materiaal moet regelmatig een update krijgen. Neem dit mee naar de planning (Stap 2).

1.3 Evalueren en bijsturen van het beleid

Evaluatie is een cyclisch proces dat integraal deel uitmaakt van het uitwerken van een drugbeleid. Doorheen de verschillende fases werd het luik evaluatie ook meegenomen: via de behoefteanalyse, de stap 'evaluatie op basis van de behoefteanalyse' die deel uitmaakt van het stappenplan van elke fase, ... Maar ook een evaluatie op het einde van de rit, na het uitwerken en implementeren van het drugbeleid, is belangrijk. De volgende en laatste fase in het uitwerken van het drugbeleid is dan ook *'Fase 5: Evaluatie'*.

Aandachtspunten

- Hou rekening met *'Fase 5: Evaluatie'* bij de continuïteitsplanning (Stap 2).
- De schoolcontext, wetgeving, …zijn steeds onderhevig aan veranderingen. Het is belangrijk om elk jaar een kort moment te voorzien om te toetsen of het drugbeleid nog up to date is: het wettelijke kader, preventiematerialen, … Neem dit mee naar de continuïteitsplanning (Stap 2).

1.4 Stuurgroep en inhoudelijke coördinatie

Het opzetten van de stuurgroep met vertegenwoordigers van alle geledingen van de school vormt een duidelijke en onmisbare stap binnen het uitwerken van het drugbeleid. Onderdeel van de installatievergadering van de stuurgroep is ook het duidelijk omschrijven en afbakenen van haar functie en bevoegdheden.

Aandachtspunten

- Heeft de stuurgroep nog een functie bij het opvolgen en evalueren van het drugbeleid?
- Indien de stuurgroep nog een functie heeft, moet zij ook hiervoor het mandaat van de directie krijgen.
- De schoolcontext is continu aan verandering onderhevig: creatie van nieuwe functies op school, nieuwe leerkrachten, … Bekijk elk schooljaar opnieuw of er juiste/voldoende vertegenwoordiging in de stuurgroep aanwezig is.
  Neem dit mee naar de continuïteitsplanning (Stap 2).

1.5 Coaching

Het uitwerken van een drugbeleid is maatwerk. Een kant-en-klaar-concept bestaat niet: een goed drugbeleid wordt in grote mate ingevuld aan de hand van schoolspecifieke gegevens. Begeleiding van het proces door een coach (een preventiewerker, CLB-medewerker, …) biedt hierbij de nodige ondersteuning.

Aandachtspunten

- Heeft de coach nog een rol in het opvolgen van het drugbeleid?
- Wanneer en waarvoor kan de school een beroep doen op de coach?

Stap 2: Opmaken van een continuïteitsplanning

Het opmaken van een continuïteitsplanning gebeurt enerzijds om de implementatie van het drugbeleid verder op punt te stellen, maar is anderzijds ook belangrijk om de continuering van het drugbeleid niet uit het oog te verliezen. Het uitwerken van het drugbeleid is een investering binnen een bepaalde tijdspanne, maar het onderhouden van het drugbeleid is een blijvende uitdaging.
Elk jaar deze planning herbekijken is belangrijk om het beleid levend te houden en de inspanningen niet verloren te laten gaan. Uiteraard moet het alcohol- en drugthema dan geen prioritair werkthema zijn. Het gaat er gewoon om de thematiek systematisch onder de aandacht te houden en bij te sturen waar nodig.

De vraag die centraal staat bij het opmaken van de continuïteitsplanning is: “Wat moet er nog gebeuren om het drugbeleid optimaal te laten werken en de continuering van het beleid te garanderen?”
Gebruik de invulling van de checklist als leidraad. Geef ook aan wie verantwoordelijk is voor het opvolgen van de verschillende acties en of er externe diensten bij betrokken worden.

De school kan hiervoor gebruik maken van de fiche continuïteitsplanning.

fiche continuïteitsplanning

	planning	doelgroep	verantwoordelijke	externen
september	*bekendmaking drugbeleidsplan*	*- leerlingen - ouders - nieuwe leerkrachten*	*directie*	/
oktober	*vergadering stuurgroep: - samenstelling - update materiaal en wetgeving checken*	/	*stuurgroep*	/
november	*- vorming motiverende gespreksvoering*	*- leerlingenbegeleiders - CLB*	*stuurgroep*	*CGG- preventiewerkers*
december				
januari				
februari	*evaluatie drugbeleid*	*schoolteam*	*stuurgroep*	/
maart				
april				
mei				
juni	*herbekijken planning*	/	*stuurgroep*	*coach*
juli				
augustus				

BIJLAGE X

COMMUNICATIEMETHODIEKEN

1. Methodiek voor het plannen van communicatie

Planning van de communicatie naar de verschillende betrokkenen bij het beleid – directie, leerkrachten, CLB-medewerkers, leerlingen, … – kan op basis van onderstaand schema met bijhorende vragen.

	doelstelling	wat	wie	hoe	wanneer
directie (beleid)					
schoolpersoneel					
Cel Leerlingenbegeleiding					
CLB-medewerkers					
leerlingen					
ouders					
externe partners (lokaal overlegplatform, …)					
andere					

Vragen

Wat is de doelstelling van het terugkoppelen van het drugbeleidsplan naar de betrokkenen?

- inzicht geven in de situatie op de school;
- openheid en transparantie over het beleid creëren;
- betrokkenheid van de verschillende partners vergroten;
- motiveren tot het opnemen van bepaalde taken door de betrokkenen;
- bijsturen van de rol/taak van de betrokkenen.

Wat wordt gecommuniceerd?

- Wordt het volledige drugbeleidsplan doorgeven en besproken met alle betrokkenen?
- Wordt er met samenvattingen of selecties gewerkt voor bepaalde groepen?

Wie gaat het drugbeleidsplan terugkoppelen?

- Wordt er altijd met dezelfde persoon gewerkt of verschilt dit naargelang de doelgroep?
- Worden externe partners (bijv. preventiewerker,…) betrokken?

<u>Hoe</u> wordt het drugbeleidplan gecommuniceerd?
- Schriftelijk of mondeling?
- Worden er discussiemomenten voorzien?
- Wordt het drugbeleidsplan ter inzage gelegd in de lerarenkamer?

<u>Wanneer</u> wordt het drugbeleidsplan gecommuniceerd?
- Op welke gelegenheid: personeelsvergadering, oudercontact, leerlingenraad, …?
- Op welk tijdstip: tijdens of na de schooluren, begin van het nieuwe schooljaar, …?

2. Ideeën voor bekendmaking van het drugsbeleidsplan

2.1 Naar het schoolpersoneel

- affiches met
  - vragen die leerkrachten aangaan, zoals: "Mag ik een boekentas doorzoeken op drugs"of "Is marihuana gelijk aan shit en weed?"
  - foto's van producten (+ een vraag over dat product)
  - stellingen ("alcohol is ook een drug", "regelgeving van de school rond alcohol en andere drugs"," bij overtreding van de regels gebeurt er …")
- video in leraarskamer en drugbeleidsplan ernaast
- publiceren van het drugbeleidsplan op intraweb
- bij interne (en externe) e-mail een banner of automatische handtekening met verwijzing naar het drugbeleid instellen
- opnemen in het functioneringsgesprek met de leerkracht
- mededeling via interne mail
- ludieke acties:
  - lange sigarettenpapiertjes in elk bakje van een leerkracht met een verwijzing naar het drugbeleid
  - ballonnen met een preventieve boodschap
  - zakje met tic-tacjes en begeleidende brief rond het drugbeleidsplan
- op de nieuwjaarsreceptie alcoholvrije cocktails schenken en verwijzen naar nieuw drugbeleid
- ...

2.2 Naar de leerlingen

- opnemen in het schoolkrantje
- agenderen op de leerlingenraad
- affiches met
  - foto's van producten (+ een vraag over dat product)
  - stellingen (alcohol is ook een drug, regelgeving van de school rond alcohol en andere drugs, bij overtreding van de regels gebeurt er …)
- organiseren van een kwis (bijv. samen met de leerlingenraad)
- …

2.3 Naar de ouders

- agenderen op de vergadering van de oudervereniging
- organiseren van een infoavond
- een brief naar alle ouders
- een activiteit organiseren of informatie rond het drugbeleid meegeven op de opendeurdag
- ...

FASE 5

EVALUATIE & BIJSTURING

FASE 5 EVALUATIE EN BIJSTURING

DOELSTELLING

In de fase evaluatie gaat de school effectiviteit en efficiëntie van de ontwikkeling en implementatie van het drugbeleid na. Bij evaluatie zijn planning, analyse en communicatie van gegevens sleutelelementen. Op basis van de evaluatie kan de school verbeterpunten formuleren en het drugbeleid bijsturen waar nodig.

THEORETISCHE INLEIDING

1. Waarom evalueren?

Elk drugbeleid heeft na een bepaalde periode nood aan nieuwe input, aan creatieve veranderingen. Een drugbeleid dat een routine geworden is, vermindert de motivatie bij de betrokkenen en doet de effectiviteit van het beleid dalen.
Dit blijkt ook uit een evaluatiestudie van DOS[19]. Enerzijds is het positief dat het drugbeleid geïntegreerd is in de normale gang van zaken op school. Dat biedt immers garanties voor het behoud van het drugbeleid en het zorgt ervoor dat het geen eendagsvlieg is. Anderzijds wordt ook gesteld dat dit een aantal gevaren inhoudt zoals verankering van verkeerde maatregelen of het feit dat nog alleen diegenen die actief betrokken zijn bij het beleid er goed van op de hoogte zijn. Het is belangrijk dat de school alert en kritisch blijft tegenover haar beleid.
Elk jaar een continuïteitsplanning opmaken voor het opvolgen van het beleid is een manier om het beleid levend te houden (zie fase 4, stap 3).
Maar ook inlassen van een evaluatie is een belangrijke stimulator. Evalueren is tevens de enige manier om de vraag ‘doen we het goed?’ te beantwoorden.

2. Wat en wanneer evalueren?

Evaluatie is in essentie een vraag naar effectiviteit en efficiëntie van de geleverde prestaties. Evaluatie is niet enkel iets dat achteraf gebeurt: het is een cyclisch proces dat integraal deel uitmaakt van het uitwerken van een drugbeleid. Doorheen de verschillende stappen in het uitwerken van het drugbeleid kwam evaluatie dan ook aan bod: via de behoefteanalyse, de stap ‘evaluatie op basis van de behoefteanalyse’ die deel uitmaakt van het stappenplan van elke fase, ...

Daarnaast is ook een *evaluatie op het einde van de rit* belangrijk. Het laat de school toe op basis van het geheel verbeterpunten te formuleren en het drugbeleid bij te sturen.
Bij deze evaluatie worden twee grote elementen onder de loep genomen:

- het proces van het uitwerken van het drugbeleid (procesevaluatie);
- het feit of de doelstellingen van het drugbeleid al dan niet bereikt zijn (effectevaluatie).

Interessante lectuur: Scheerder, G., Van den Broucke, S., Saan, H. (2003) Projecten voor gezondheidspromotie. Een handleidingvoor kwaliteitsvol werken. Antwerpen:Garant.

2.1 Procesevaluatie

Het belangrijkste doel van een procesevaluatie is het verzamelen van informatie over het proces van het ontwikkelen en implementeren van een DOS.

[19] Universiteit Gent, 2004

Een procesevaluatie maakt een slotanalyse van het proces dat de school doorloopt bij het uitwerken van een drugbeleid:

- Hoe worden de kwaliteit en efficiëntie van de stuurgroep, het uitwerken van het drugbeleidsplan, … beoordeeld?
- Heeft de school alle partners bereikt?
- Welke fouten zijn er gemaakt doorheen het proces?
- Was er een goede taakverdeling?
- …

Een procesevaluatie van het drugbeleid volgt optimaal kort (enkele maanden) na de ontwikkeling en implementatie, omdat de procesmatige aspecten dan nog fris in het geheugen liggen.

2.2 Effectevaluatie

In de effectevaluatie wordt een antwoord gegeven op volgende vragen:

- In hoeverre zijn de algemene doelstellingen bereikt?
- Zijn de beoogde resultaten met gepaste inspanningen bereikt? Of nog: hoe is de kosten/baten-balans?
- Wat zijn de sterkten en de zwakten?
- Zijn er onverwachte gevolgen?
- …

Een effectevaluatie gebeurt op middellange termijn (één of twee jaar) omdat dan de doelstellingen op lange termijn en de kosten/baten van het drugbeleid beter in beeld kunnen gebracht worden. Veranderingen doorvoeren in alle geledingen en bij alle betrokken partijen op school vraagt nu eenmaal tijd.

<u>Noot</u>
Een vaak voorkomende vraag is of er een daling is in het aantal druggebruikers op school. Dit is een belangrijke vraag, maar tegelijkertijd is het een vraag waar een drugbeleid alleen geen antwoord op kan geven.
Door de complexiteit van de drugproblematiek, met name de complexe samenhang van ontstaansfactoren, is het moeilijk na te gaan of een daling of stijging in gebruikscijfers op school enkel het gevolg is van het drugbeleid. Druggebruik en drugmisbruik worden immers beïnvloed door een geheel van factoren: mens, middel, milieu.
Evalueren of een bepaald project (DOS) binnen een bepaalde context (de school) een lineair effect heeft op druggebruik zou een quasi experimentele opzet vereisen, waarbij alle andere factoren die een invloed hebben op druggebruik en -misbruik (waar de school nu geen vat op heeft, bijvoorbeeld alcoholgebruik in het gezin) onder controle gehouden worden. Een weinig realistische opzet ...

3. Evaluatiemethodes

Er bestaan verschillende methodes om informatie voor evaluatie te verzamelen: vragenlijsten, interviews, observatie, groepsdiscussie of focusgroepen, …
Bij het selecteren van een methode is het belangrijk volgende punten voor ogen te houden:

- <u>Doelstelling van de evaluatie</u>: wat wil men evalueren? (zie 2. Wat en wanneer evalueren).
- <u>Doelgoep</u>: afhankelijk van wat de school met de evaluatie wil meten (doelstellingen, effecten, gevolgen, …), zal men andere personen bij de evaluatie betrekken. Voor de effectevaluatie verzamelt men idealiter de informatie bij alle betrokken. Voor de proces-evaluatie is de stuurgroep de meest aangewezen bron van informatie.
- <u>Haalbaarheid van de methodiek</u>: kostprijs, tijdsinvestering, … . Schriftelijke evaluaties zijn dikwijls heel tijdsintensief. Beknopte en weldoordachte evaluaties bieden weliswaar een oplossing, maar álles met een vragenlijst evalueren kan niet. Vaak verloopt feedback

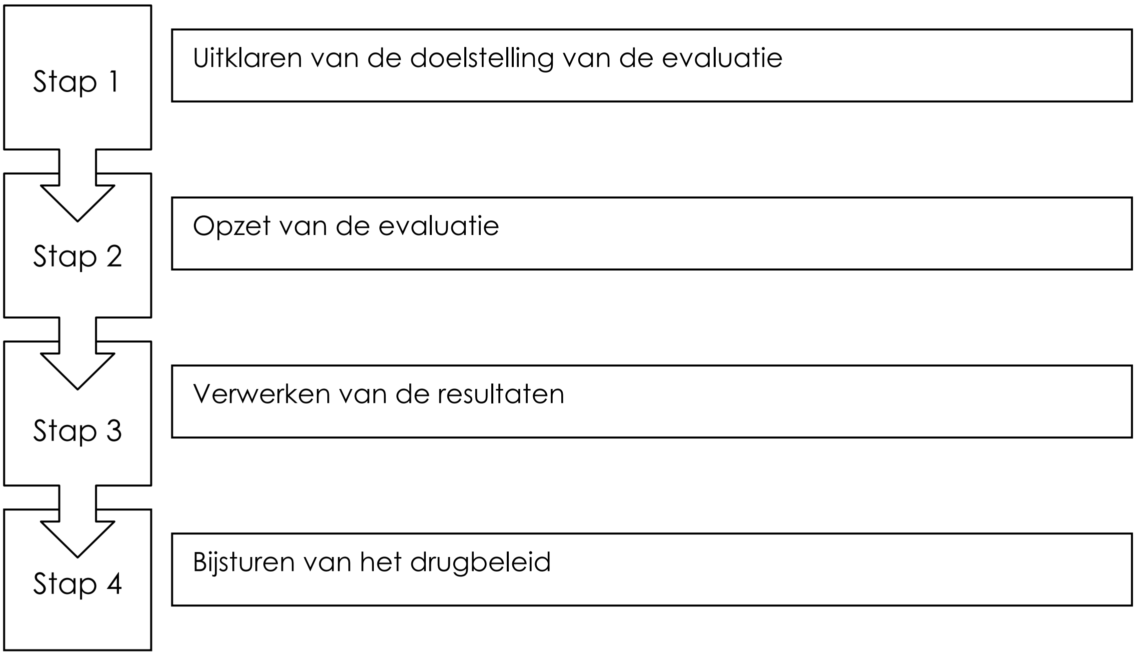
informeel en mondeling (bijvoorbeeld na een vorming of een vergadering, in de wandelgangen...). Het is belangrijk om ook deze feedback schriftelijk vast te leggen.

Elke methode heeft voor- en nadelen. En geen enkele methode kan álle informatie geven. Daarom is een combinatie van meerdere methodes wenselijk.

Bijlage Y: Voor- en nadelen van evaluatiemethodes

WERKWIJZE

Schema

Stap 1: Uitklaren van de doelstelling van de evaluatie

Een eerste opdracht van de stuurgroep is het onderbouwen van de keuze om tot evaluatie over te gaan door:

- het uitklaren van de doelstelling van de evaluatie;
- te bepalen of de evaluatie bedoeld is als intern of extern document;
- argumenten te verzamelen over de meerwaarde van de evaluatie voor alle betrokken partners op school (leerkrachten, directie, leerlingen, ouders, …);
- mogelijke barrières en knelpunten bij de evaluatie te identificeren.

Noot
Openheid en duidelijkheid over de functie van de evaluatie kan veel weerstand wegnemen.

Stap 2: Opzet van de evaluatie

2.1 Bepalen van de inhoud

Een school kan onmogelijk alle aspecten van haar drugbeleid evalueren. Het komt er dus op aan de belangrijkste elementen te selecteren. Hou hierbij wel in het oog dat in deze selectie de verschillende aspecten van het beleid aan bod komen, zowel inhoudelijk (de drie pijlers) als op gebied van communicatie, het opnemen van taken en rollen door de partners, …
De behoeftenanalyse is in dit kader richtinggevend.

- Bepaal om welke vorm van evaluatie het gaat: een procesevaluatie en/of een effectevaluatie.
- Verduidelijk de algemene evaluatiedoelstellingen en de subdoelstellingen. Gebruik de behoefteanalyse – de algemene- en subdoelstellingen per pijler die op basis hiervan geformuleerd werden - om je evaluatie te richten.
- Naar analogie met de behoefteanalyse geldt ook bij het bepalen van de evaluatie-doelstellingen dat deze realistisch, meetbaar, … moeten zijn (zie fase 2, stap 3 p.49).
- Let op met doelstellingen op het niveau van gedragsverandering: het duurt lang om gedrag te veranderen en er spelen verschillende factoren. (zie theoretische inleiding p.158)
- Bij het luik regelgeving is het ook belangrijk te evalueren of de regels nog conform de wetgeving zijn.
- Hou bij het bepalen van de evaluatiedoelstellingen rekening met de termijn tussen de implementatie van het drugbeleid en de evaluatie: sommige effecten, kosten en baten, … zijn pas op iets langere termijn zichtbaar.
- Baken de doelgroep bij wie je de evaluatie wil uitvoeren goed af: alle schoolpersoneel, de leerkrachten, de leerlingen, de stuurgroep, … Naargelang de doelgroep kan de evaluatie ook verschillende doelstellingen hebben.

2.2 Keuze van evaluatiemethodiek en -instrument

- Kies de methodiek – enquête, interview, focusgroep, … – in functie van de doelstellingen die je met de evaluatie wil meten en de doelgroep bij wie je de evaluatie wil uitvoeren.
- Ook hier kunnen de methodieken gebruikt bij de behoefteanalyse richtinggevend zijn.
- Ga na of er geen bestaande evaluatie-instrumenten voorhanden zijn zoals bijvoorbeeld de VAD- leerlingenbevraging, Preffi 2.0, PK+, …

Bijlage Y : Voor- en nadelen van evaluatiemethodes

Bijlage Z : Informatie over evaluatie-instrumenten

Stap 3: Verwerken van de evaluatieresultaten

3.1 Analyse van de informatie

Een volgende stap in de evaluatie is het interpreteren van de verzamelde informatie en conclusies trekken uit deze resultaten.

- Zowel het identificeren van de succesvolle elementen in het beleid als het blootleggen van de knelpunten zijn belangrijk.
- Besteed ook aandacht aan de onverwachte gevolgen: bestendig de onverwachte, positieve gevolgen en zoek een antwoord op de negatieve gevolgen.
- Maak een overzicht van de belangrijkste conclusies.

3.2 Communicatie van de evaluatieresultaten

Terugkoppeling van de resultaten is noodzakelijk om het draagvlak te bewaren: zo kan de werking gecontinueerd worden en kunnen veranderingen aan het drugbeleid doorgevoerd worden.

- Planning van de communicatie is belangrijk: bepaal aan wie welke informatie gegeven wordt, met welke doel en op welke manier.
- Vergeet niet te benadrukken wat goed loopt. Gebruik deze positieve resultaten als motivatie. Vooral onverwacht positieve resultaten kunnen een belangrijke stimulator vormen.

- Bij het terugkoppelen van de knelpunten is het belangrijk dit vanuit een positieve instelling te doen: focus op het feit hoe deze kennis gebruikt kan worden voor het verbeteren van de huidige gang van zaken. Focus steeds op de feiten, nooit op individuele personen of functies.
- Voorstellen van de gegevens creëert een sfeer van openheid en transparantie over het beleid.
- Geef ook de suggesties van de stuurgroep voor bijsturingen en acties. Door de mogelijkheid te voorzien om hierop feedback te geven, worden eventuele barrières bij het doorvoeren van deze bijsturingen of acties duidelijk. Zo krijgt de school de mogelijkheid om te anticiperen op deze barrières: acties beter kaderen, personeel motiveren of ondersteuning aanbieden, …

Bijlage X: Communicatiemethodieken

Stap 4: Bijsturen van het drugbeleid

Op basis van de evaluatie kan besloten worden dat het drugbeleid goed uitgewerkt is, en dan kan het accent (blijven) liggen op het continueren van het beleid. Maar het kan ook zijn dat er extra aandacht nodig is voor bepaalde onderdelen van het beleid, zowel op het gebied van inhoud, communicatie als taakverdeling. De stuurgroep kan dan initiatieven uitwerken om deze onderdelen bij te sturen. Deze initiatieven kunnen dan ook ingepland worden in de continuïteitsplanning (Fase 4, Stap 2, p.150).

Bijvoorbeeld

- Er is nog veel onduidelijkheid over de te volgen procedure bij vermoeden van regelovertreding. De stuurgroep gaat opnieuw samen zitten met de directie om deze procedure verder concretiseren.
- Er is weinig tot geen de feedback van de Cel Leerlingenbegeleiding naar de klassenraad. Er wordt afgesproken met de Cel Leerlingenbegeleiding om hiervan een vast agendapunt te maken.
- Leerkrachten hebben nog steeds moeite met het opvangen van signalen van minder functioneren. De school organiseert een pedagogische studiedag, waarop de regionale preventiewerker een algemene vorming rond herkennen van signalen en omgaan met vertrouwelijke informatie komt geven.

BIJLAGE Y

VOOR- EN NADELEN VAN EVALUATIEMETHODES

1. Vragenlijst

Een vragenlijst is een schriftelijke evaluatiemethode. Er bestaan verschillende soorten vragenlijsten: ja/nee-vragenlijsten, multiple-choice-vragenlijsten, open vragen of een combinatie van de verschillende soorten.

Voordelen:
- is geschikt voor grote groepen;
- kan herhaaldelijk gebruikt worden;
- kan anoniem gebeuren;
- bruikbaar voor kwantitatieve informatie (cijfers) en kwalitatieve informatie (meningen, ...).

Nadelen:
- is onpersoonlijk;
- biedt weinig ruimte voor het geven van een persoonlijke mening (de onderwerpen zijn bepaald);
- kan een lage respons hebben;
- geeft weinig individuele opvolgingsmogelijkheden (bij anonieme vragenlijsten).

2. Interview

Een interview is een ‘mondeling afgenomen vragenlijst’: face to face , via chat, …

Voordelen:
- speelt flexibel in op een situatie;
- kan over een ruim aantal topics gaan;
- kan tot meer inzicht in achtergronden leiden;

Nadelen:
- is tijdsintensief (afname en verwerking);
- vergroot het risico op interpretatiefouten;
- heeft slechts een geringe vergelijkbaarheid;

3. Groepsdiscussie

Een groepsdiscussie is een interactieve bespreking van een thema. Bij een focusgroep wordt een kleine groep van mensen een open vragenlijst voorgelegd over een zeer specifiek afgebakend thema. Bedoeling is kwalitatieve diepte-informatie te verkrijgen. De keuze van de juiste personen (geïnterviewden) is essentieel.

Voordelen:

- kan op korte tijd zicht geven op noden en behoeften;
- stimuleert het creatief samen denken;
- geeft een rijke output(door de interactie).

Nadelen:

- kan een vertekend beeld geven (sociaal wenselijk gedrag stellen in groep);
- is afhankelijk van het vertrouwen in de groep: zonder vertrouwen geen interactie;
- output is afhankelijk van de groep: verkeerd gekozen deelnemers kunnen onvoldoende of niet beoogde informatie opleveren.

BIJLAGE Z

INFORMATIE OVER EVALUATIE-INSTRUMENTEN

1. De leerlingenbevraging

Sinds januari 1999 organiseert de Vereniging voor Alcohol- en andere Drugproblemen vzw (VAD), in opdracht van de Vlaamse minister van Gezondheid, een leerlingenbevraging in de Vlaamse scholen. De bevraging gebeurt op vraag van de scholen.

1. De leerlingenbevraging geeft een *situatieschets* op schoolniveau van een aantal aspecten van de leefwereld van leerlingen: middelengebruik, relatie met leerkrachten, uitgaan, ….
2. De leerlingenbevraging is een instrument om de *participatie* van leerlingen aan DOS te verhogen door hen de kans te geven een aantal elementen van het beleid te beoordelen (schoolreglement en afspraken, …).
3. De leerlingenbevraging biedt ondersteuning bij het *bijsturen van DOS* en vergroot de betrokkenheid van leerlingen, leerkrachten, CLB) en ouders. De leerlingenbevraging is dan ook opgesteld volgens de pijlers van een drugbeleid en geeft de school dus over elk van deze onderdelen informatie waarmee ze het huidige beleid kan bijsturen of evalueren.

Elke school die deelneemt, krijgt na drie maanden een rapport dat een bundeling van de cijfers bevat en een bespreking met informatie over de volgende thema's:
- middelengebruik;
- motieven (positieve en negatieve);
- reglementering;
- schoolklimaat;
- vrije tijd;
- rol van de omgeving (vrienden / ouders);
- problemen met middelengebruik.

Alle scholen die een drugbeleid hebben of die in hun schoolreglement regels over druggebruik (tabak, alcohol, medicatie, illegale drugs) hebben opgenomen, kunnen gratis deelnemen, tenzij ze de voorbije drie jaar reeds hebben deelgenomen. Deelnemende scholen verbinden zich ertoe de vragenlijst door al hun leerlingen te laten invullen.

Meer informatie: www.vad.be

2. PK +

PK+ is een instrument, ontwikkeld door het Vlaams Instituut voor Gezondheidspromotie, dat de mogelijkheid biedt om zelf de kwaliteit van een gezondheidsproject na te gaan of dit te toetsen aan de mening van externen. De P staat voor project, de K voor kwaliteit en de + voor het bevorderen van de projectkwaliteit.

PK+ bevat:
- een checklist met kwaliteitscriteria voor projectplannen inzake gezondheidspromotie;
- een checklist met kwaliteitscriteria voor voltooide projecten inzake gezondheidspromotie;
- een procedure voor een objectieve kwaliteitstoetsing van projectplannen en voltooide projecten door externe deskundigen op basis van kwaliteitscriteria.

Meer informatie: www.vig.be

3. Preffi 2.0

Preffi staat voor Preventie Effectmanagement Instrument. Het is een kwaliteitsinstrument, ontwikkeld door het Nationaal Instituut voor Gezondheidsbevordering en Ziektepreventie (NIGZ), dat een systematische werkwijze ondersteunt en tot doel heeft de effectiviteit van gezondheidsbevorderende projecten te vergroten.

Preffi 2.0 bestaat uit 8 clusters uit zowel de theorie als de praktijk:

Ontwikkelingsgerichte aspecten

2. Probleemanalyse
3. Determinanten
4. Doelgroep
5. Doelen
6. Interventie-ontwikkeling

Uitvoeringsgerichte aspecten

7. Implementatie
8. Evaluatie
9. Randvoorwaarden en haalbaarheid

Elke cluster bevat een aantal criteria waarop een project kan scoren met zwak, matig of sterk. Met behulp van deze scores krijgen alle clusters en het totale project een rapportcijfer. Op basis van deze beoordeling kunnen verbeterpunten en acties worden geformuleerd.

Meer informatie: www.nigz.nl

LITERATUUR

[i] Tobler, N.S (et al) (2000.) *School-based adolescent drug prevention programs: 1998 meta-analysis.* The Journal of Primary Prevention, Vol. 20 No
Jones, L., Sumnall, H., Burrell, K., McVeigh, J. & Bellis, M.A. (2006). *Universal Drugprevention*. Liverpool: National Collaborating Centre Drug Prevention (NCCDP).
Morgan, M. (2001). *Drug Use Prevention: an overview of research.* (St. Patrick's College, Ireland)
[ii] Jones, L., Sumnall, H., Burrell, K., McVeigh, J. & Bellis, M.A. (2006). *Universal Drugprevention*. Liverpool: National Collaborating Centre Drug Prevention (NCCDP).
[iii] Maes, L., & Pollet, D. (2004). *Drugbeleid op school. Een kwalitatieve implementatiestudie*. Gent: VAD.
[iv] Brand, P. (1998). *Werkboek voor de invoering van het project 'De gezonde school en genotmiddelen'. Een hulpmiddel voor GGD en instelling voor verslavingszorg bij stuurgroepvergaderingen*. Utrecht: Trimbosinstituut.
[v] Kinable, H. (2005). *Syntheserapport leerlingenbevraging schooljaar 2004-2005.* VAD: Brussel
[vi] Kinable, H. (2005). *Syntheserapport leerlingenbevraging schooljaar 2004-2005.* VAD: Brussel
[vii] Maes, L., & Pollet, D. (2004). *Drugbeleid op school. Een kwalitatieve implementatiestudie*. Gent: VAD.
[viii] Brand, P. (1998). *Werkboek voor de invoering van het project 'De gezonde school en genotmiddelen'. Een hulpmiddel voor GGD en instelling voor verslaving bij stuurgroepvergaderingen.* Utrecht: Trimbosinstituut.
[ix] Babor, T. (et al) (2003). *Alcohol: no ordinary commodity; research and public policy*. Oxford medical Publications.
[x] Stroobant, G. (2002). *Teamcoaching in de jeugdhulpverlening. Anders omgaan met regel- en norm-overtredend gedrag.* Antwerpen/Apeldoorn: Garant.
[xi] Gebaseerd op Aertsen, P. *Het interventieplan. Een handleiding voor preventiewerkers bij het ontwikkelen van een interventieplan binnen het drugbeleid van een organisatie.* Provincie Antwerpen.
[xii] De Jaeger, L., Plets, I. & van Eeckhoutte, W. (2005). *Juridische handvatten voor het (problematisch) gebruik van alcohol en andere drugs op het werk*. Brussel: VAD.
[xiii] Babor, T. (et al) (2003). *Alcohol: no ordinary commodity; research and public policy*. Oxford medical Publications.
Edmonds, K., Sumnall, H., McVeigh, J. & Bellis, M.A. (2005). *Drug Prevention in vulnerable young people*. Liverpool: NCCDP.
[xiv] Cuijpers, P. (2002). *Effective ingredients of school-based drug prevention programs. A systematic review*. Addictive Behaviors 27.
Burkhart, G. (2002). 'Drugpreventie op scholen in de EU' In *Nieuwsbrief: drugs in beeld.* Nr. september- oktober 2002. Europees Waarnemingscentrum voor drugs en drugverslaving.
Faggiano, F., Vigno-Taglianti, FD., Versino, E., Zambon, A., Borraccino, A. & Lemma, P. (2005) *School based prevention for illicit drugs' use*. The Cochrane Database of Systematic Reviews.
Dusenbury, L. & Falco, M. (1995). *Eleven Components of Effective Drug Abuse Prevention Curricula.* Journal of School Health, 65(10).
McBride, N. (2005). The evidence base for school drug education interventions. In: *Preventing Harmfull Substance Use: The evidence base for policy and practice*. Stockwell,T., Gruenewald, P.J., Toumbourou, J.W. & Loxley, W.
Tobler, N.S (et al) (2000). *School-based adolescent drug prevention programs: 1998 meta-analysis.* The Journal of Primary Prevention, Vol. 20 No.
Canning, U., Millward, L., Raj, T., Warm, D. (2004). *Drug use prevention among young people: a review of reviews.* Health Development Agency.
EMCDDA, Drugs in beeld, sept-okt- 2002, www.emcdda.eu.int
[xv] Aelterman, A. & Engels, N. (2000). *Het welbevinden van leerlingen in het secundair onderwijs.* Welwijs, 12 (3).
[xvi] Cuijpers,P. (et al) (2006). V*erslavingspreventie: een overzichtsstudie. Programma Verslaving, deel 4*. Den Haag: Zon MW.

Aelterman, A. & Engels, N. (2000). *Het welbevinden van leerlingen in het secundair onderwijs.* Welwijs, 12 (3).
[xvii] Aelterman, A. & Engels, N. (2000). *Het welbevinden van leerlingen in het secundair onderwijs.* Welwijs, 12 (3).
[xviii] Bernaert, I. & Kinable, H. (2003). *Over jongeren en middelengebruik: de cijfers ontcijferd. Krijtlijnen voor preventie in het onderwijs.* VAD: Brussel.
[xix] Van Dinter, F. (red.) (1999). *Inspraak & participatie op school. Naar een leerlingbetrokken school.* 1999. Antwerpen: Standaard Uitgeverij.
[xx] Bernaert, I. & Kinable, H. (2003). *Over jongeren en middelengebruik: de cijfers ontcijferd. Krijtlijnen voor preventie in het onderwijs.* VAD: Brussel.
[xxi] Stevens, V. & Van Oost, P. (1994). *Pesten op school: een actieprogramma.* Gent: Universiteit Gent. Onderzoeksgroep Gedrag en gezondheid.
[xxii] Kinable, H. (2005). *Syntheserapport leerlingenbevraging schooljaar 2004-2005.* VAD: Brussel
[xxiii] Aelterman, A. & Engels, N. (2000). *Het welbevinden van leerlingen in het secundair onderwijs.* Welwijs, 12 (3).
[xxiv] Scheerder, G, Van den Broucke, S & Saan, H. (2003). *Projecten voor gezondheidspromotie: een handleiding voor kwaliteitsvol werken.* Antwerpen: Garant.
Maes, L., & Pollet, D. (2004). *Drugbeleid op school. Een kwalitatieve implementatiestudie*. Gent: VAD.